

ISSN 0353-9644



БРАНИЧ

Часопис за правну теорију и праксу
Адвокатске коморе Србије

Година СXXXV • Нова серија

Број 4/2022

Београд

2022

Власник и издавач:
АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ
11000 Београд, Дечанска бр. 13/II
Телефон: +381 11/32 39 875 – Факс: 32 37 082
www.aks.org.rs

Досадашњи главни и одговорни уредници:

Милан Ст. МАРКОВИЋ (1887. и 1897–1901); Ђорђе НЕНАДОВИЋ (1888–1890);
Добривоје–Добра ПЕТКОВИЋ (1902–1906. и 1925–1926); Љубомир СТЕФАНОВИЋ
(1927–1930); Др Обрад БЛАГОЈЕВИЋ (1931–1933); Др Видан БЛАГОЈЕВИЋ (1934);
Др Радоје ВУКЧЕВИЋ (1935–1937); Владимир СИМИЋ (1938–1941); Др Александар
МИКУЛИЋ (Адвокатура, 1976–1981); Горазд ОГУРЕК (Адвокатура, 1982–1984);
Михаило МЛАДЕНОВИЋ (Адвокатура, 1985–1990); Мирослав ДИНЧИЋ (1991–1995);
Живојин ШЕСТИЋ (1995–2002); Др Недељко ЈОВАНЧЕВИЋ (2002–2017)

Главни и одговорни уредник

———— * —————

др Мирослав ПАУНОВИЋ

адвокат

Уређивачки одбор

———— * —————

Nevena FÜRST, адвокат • **Владимир П. МИЉЕВИЋ**, адвокат •
Оливер Б. ИЊАЦ, адвокат

Припрема за штампу: Душан Тасић

Адреса редакције

———— * —————

АДВОКАТСКА КОМОРА СРБИЈЕ

11000 БЕОГРАД, Дечанска 13/II – Тел.: +381 11/32 39 875 – Факс: 32 37 082

www.aks.org.rs; e-mail: a.k.srbije@gmail.com

БРАНИЧ излази тромесечно. Годишња претплата износи 800 динара, а појединачни број је 250 динара. Рукописи се не враћају. Сарадња у часопису се не хонорише.

Прејилајта: **Адвокатска комора Србије** – 11000 Београд, Дечанска 13/II,
са назнаком: за Бранич. Жиро-рачун број: 205-12358-68

На основу мишљења Републичког министарства за културу, број 413-00-1737/2001-04,
од 21. 12. 2001. године, часопис је ослобођен од обавеза плаћања пореза на промет.

Штампано у 10.100 примерака

Штампа Службени гласник, Београд

Овај број Бранича штампан је у фебруару 2022. године.



Stamp
Bar Association of Serbia

BRANIČ

Journal of Legal Theory and Practice
of the Bar Association of Serbia

Year CXXXV • New series

Number 4/2022

Belgrade

2022

Owner and publisher:
BAR ASSOCIATION OF SERBIA
11000 Beograd, Dečanska 13/II
Telephone: +381 11 32 39 875 – Fax: 32 37 082
www.aks.org.rs

Previous editors-in-chief:

Milan St. MARKOVIĆ (1887 and 1897–1901); Đorđe NENADOVIĆ (1888–1890);
Dobrivoje – Dobra PETKOVIĆ (1902–1906 and 1925–1926); Ljubomir STEFANOVIĆ
(1927–1930); Obrad BLAGOJEVIĆ, PhD (1931–1933); Vidan BLAGOJEVIĆ, PhD
(1934); Radoje VUKČEVIĆ, PhD (1935–1937); Vladimir SIMIĆ (1938–1941);
Aleksandar MIKULIĆ, PhD (Advocacy; 1976–1981); Gorazd OGUREK
(Advocacy; 1982–1984); Mihailo MLADENOVIĆ (Advocacy, 1985–1990);
Miroslav DINČIĆ (1991–1995); Živojin ŠESTIĆ (1995–2002);
Nedeljko JOVANČEVIĆ, PhD (2002–2017)

Editor-in-chief

— * —

Miroslav PAUNOVIĆ, PhD

Attorney at law

Editorial Board:

— * —

Nevena FÜRST, attorney at law, **Владимир П. МИЉЕВИЋ**, attorney at law
Oliver B. INJAC, attorney at law,

Prepress: **Dušan Ćasić**

Address of the Editor

— * —

ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE

11000 Beograd, Dečanska 13/II – Tel.: +381 11/32 39 875 – Fax: 32 37 082

www.aks.org.rs; e-mail: a.k.srbije@gmail.com

Branich is published quarterly. Annual subscription is 800 dinars, and a single issue is 250 dinars. Manuscripts are withheld. Contributions to the journal are not paid.

Subscription: **ADVOKATSKA KOMORA SRBIJE** – 11000 Beograd, Dečanska 13/II,
attention: *for Branich*. Bank account number: 205-12358-68

According to the opinion of the Ministry of Culture of the Republic of Serbia,
number 413-00-1737/2001-04, of December 21st 2001,
the journal is exempt from paying VAT.

Circulation: 10.100 copies

Printed by Službeni glasnik, Belgrade

САДРЖАЈ

Увод	9
------------	---

ЧЛАНЦИ

<i>Nevena Fürst</i>	
Поводом сто шездесет година адвокатуре у Србији	11
<i>Др Ђорђе Сараја</i>	
Одговорност државе за рад судија	21
<i>Др Игор Мишровић</i>	
Настанак и развој социолошке јуриспруденције	31
<i>Александра А. Правдић</i>	
Заједничка имовина супружника	42
<i>Мр Данило Р. Пашајлић</i>	
Уставно уређење институције председника Републике	55
<i>Бојдан Д. Тодоровић</i>	
Дисциплински поступак против полицијског службеника	70

КОМЕНТАРИ, РАСПРАВЕ, ИСТРАЖИВАЊА

<i>Драјан У. Калаба</i>	
Мера безбедности одузимања предмета као кривична санкција у судској пракси	89

ПРИКАЗИ

<i>Алекса Шкундрић</i>	
„Криминалистика” – књига професора др Милана Шкулића	113
<i>Др Велибор В. Пејковић</i>	
„Педесет година Адвокатске коморе Ниш 1972–2022.” – (аутори: Оливер Ињац, Мирослав Станковић и Драган Митровић)	118

TABLE OF CONTENTS

Introduction	9
--------------------	---

ARTICLES*Nevena Fürst*

On the Occasion of Hundred and Sixty Years of Anniversary of Advocacy in Serbia	11
--	----

Dorđe Sarapa, PhD

Responsibility of the State for the Work of Judges	21
--	----

Igor Mitrović, PhD

Origin and Development of Sociological Jurisprudence	31
--	----

Aleksandra A. Pravdić

Joint Property of Spouses	42
---------------------------------	----

Danilo R. Pašajlić, MA

Constitutional Regulation of Status of the President of the Republic	55
--	----

Bogdan D. Todorović

Disciplinary Procedure against Police Officer	70
---	----

COMMENTARIES, DISCUSSIONS, RESEARCHES*Dragan U. Kalaba*

Confiscation of Objects as Criminal Sanction in Court Practice	89
--	----

REVIEWS*Aleksa Škundrić*

Criminology – Review of Textbook by professor dr Milan Škulić	113
---	-----

Velibor V. Petković, PhD

Fifty Years of the Bas Association of Niš 1972 – 2022 – Review of Monographic Study (by Oliver Injac, Miroslav Stanković and Dragan Mitrović)	118
---	-----

УВОД

Поштоване колегинице и колеге,

Овај број „Бранича” је последњи у 2022. години, години у којој је српска адвокатура славила 160 година од оснивања. Отуда је уводни прилог у броју посвећен овом значајном јубилеју којим адвокати у Србији могу да се поносе. Прилог је, између осталог, указао на сложене историјске околности у којима су адвокати деловали и у којима су се борили за самосталност и независност своје професије, за интересе лица која су бранили и заступали и, у крајњој линији, за основна људска права и слободе. Део прилога посвећен је и адвокатском часопису „Бранич”, који је својеврстан, неодвојив део историје адвокатуре преко 140 година. Уређивачки одбор ће настојати да и у наредним бројевима, на пригодан начин, буду приказане околности у којима је адвокатура основана и опстала у бурним и тешким временима српске историје. Већ у овом броју дат је и приказ монографије посвећене педесетогодишњици од оснивања Адвокатске коморе Ниш у којој се, такође, налазе вредни прилози за историју српске адвокатуре и који доказују истакнуту улогу адвоката у друштву. И друге адвокатске коморе у саставу Адвокатске коморе Србије су прославиле или ће славити своје значајне годишњице; то је прилика да се осврт на 160 година адвокатуре употпуни и приказом докумената припремљених за ове прославе.

Из броја у број показује се колико је широко поље интересовања адвоката – прилози обрађују „класичне” теме, али се на његовим страницама разматрају и питања која показују да се припадници наше професије предано баве и истражују и правне области које, према „традиционалном” мишљењу, нису у фокусу адвоката. Тако се у овом броју обрађује тема из Уставног права – о положају председника Републике; једноставно поређење приказаних уставних решења са актуелном политичком праксом показује зашто је овим питањем заокупљена и шири јавност.

Догађаји су показали пуну актуелност чланака који су у претходном периоду обрађивали теме из јавног живота са правног становишта; као пример, могу се навести прилози о праву које се односи на заштиту природе, о енергетском праву, о изигравању прописа о јавним набавкама, о злоупотреби прописа о узбуњивачима од стране власти, о покушајима доношења нових прописа о унутрашњим пословима односно о полицији, о уставним променама у области правосуђа (да се подсетимо

само неких тема). Ово потврђује да су адвокати, што показују и кроз сарадњу у свом часопису, на страни заштите владавине права и да су укључени у све друштвене процесе.

Нови Уређивачки одбор је уверен да ће адвокати, али и припадници осталих правосудних професија и академске заједнице, кроз сарадњу у „Браничу”, и даље давати допринос доследној примени права и расправи о темама које заокупљају пажњу правничке и шире јавности.

Фебруар 2023. године

Уређивачки одбор

UDK 347.965(497.11)"1862/2022"

Nevena Fürst

адвокат у Београду

ПОВОДОМ СТО ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА АДВОКАТУРЕ У СРБИЈИ

Период од 160 година адвокатури у Србији, од XIX до XXI века, био је обележен најпре ослобођењем и развојем српске државе и њеног законодавног и правног система, од Кнежевине Србије до Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца односно Краљевине Југославије – потом Првим и Другим светским ратом и променом политичког и друштвеног уређења после Другог светског рата, проглашењем републике Демократске Федеративне Југославије, потом Федеративне Народне Републике Југославије, распадом Социјалистичке Федеративне Републике Југославије и грађанским ратом деведесетих година XX века, увођењем санкција и бомбардовањем од стране НАТО алијансе, петооктобарским променама, распадом Савезне Републике Југославије и Државне заједнице Србија и Црна Гора и, коначно, у XXI веку, епидемијом светских размера и новим ратом на европском тлу.

Турбулентна, промењива и несигурна времена, у којима су вољно или невољно учествовали адвокати као појединци и адвокатура као организована професионална заједница адвоката, извршила су утицај на адвокатску професију, те је положај адвоката и адвокатури Србије пратио развој друштвенополитичког и правног система, доживљавајући одређене успоне и знатне падове у складу са степеном ауторитатив-

ности текуће власти. Историјски посматрано, што је чвршћи био важећи политички режим у освајању и одржавању власти, то је већи био притисак на адвокате и адвокатуру који су, по природи своје професије, увек били на непрекидној мисији остваривања и очувања врлина правде и заштите сопствене аутономије. Адвокатура и адвокати Србије су, стога, током наведеног периода истрпели озбиљне неправде и тешке последице, посебно током Другог светског рата и непосредно након њега, када су, прво, окупаторске власти гасиле адвокатске коморе да би, потом, народне власти адвокате третирали као непожељни и заостали део претходних режима, изједначавајући их са њиховим браћењацима.

Временом, превасходно захваљујући пруженом легалистичком отпору од стране адвокатури и адвоката, овакав угрожавајући третман адвокатури је био превазиђен; правосудни систем се уравнотежио што је последично утицало и на поправљање положаја адвокатури, а порастао је и број адвоката и повећано је њихово активно учешће у друштвеном систему. Истовремено, имајући у виду суштину адвокатске професије, која претпоставља висок интелектуални, стручни и морални капацитет и потенцијал, ангажман адвоката у обављању политичких, државних и стручних функција, као и у раду домаћих и међународних организација и тела, постепено је постајао тражен и уважан.

Ипак, фактички положај адвокатури је одувек био, подједнако као што је и данас, у лабавом балансу између, са једне стране, потребе управљачког дела државе и друштва да контролише и ограничи адвокатуру због њеног угледа и утицаја и, са друге стране, потребе адвокатури да сачува своју самосталност и независност и да у целости задржи у оквиру адвокатури делатност пружања правне помоћи, као искључиво њој припадајуће функције.

Темељи адвокатури Србије постављени су 28. фебруара 1862. године Законом о правозаступницима, донетим од стране Кнеза Михаила М. Обреновића III, уз сагласност са Државним Саветом, којим законом је у Србији „заведен правозаступнички ред”.¹ Наведеним прописом предвиђени су услови за постављење на место правозаступника, који таксативно одређују да се право заступања може дати ономе који је редовно завршио православне (правне) науке, који је положио правозаступнички испит из постојећих грађанских и кривичних закона, а пре

¹ Уводна правила о правозаступницима: Закон о правозаступницима, 1862, Београд, Књажеско српска књигопечатња, *Дигитална Библиотека Мајнице српске*, <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/publications/view/3515>, датум приступа 10. јануар 2023.

свега наведеног – онеме ко је „доброї и пошїшеної” владања.² Поред овакве формулације правозаступничке достојности за обављање полова заступања, и пратећа законодавна Заклетва за правозаступнике указивала је на изузетан значај и одговорност припадника нове професије:

„... [з]аклињем се да ћу поверено ми звање правозаступника отпраљати верно и савесно и сходно постојећим уредбама и законима, нарочито онима који се тичу правозаступништва; да ћу судовима и надлежно-стима поштовање одавати: да ћу сиромасима као и богатима при тражењу и брањењу њихових права једнаком ревношћу и савесно помагати, и уопште при испуњавању мојих званичних дужности да се нећу дати поколебати ни достојанством каквог лица, ни страхом, ни користољубљем, нити каквом страшћу, него да ћу свагда и у сваком случају поступати као што земаљски закони прописују...”³

Закон о правозаступницима из 1862. године је на овај начин формално успоставио трајне и неприкосновене основе адвокатуре, које се примарно односе на етичку компоненту професије. Наиме, тадашњи захтев законодавца да адвокат буде, на првом месту, доброг и поштеног владања, да буде човекољубив, одлучан, храбар, скроман и непристрасан, да поштује правду, право, законе, судове и колеге, задржан је и унапређен у свим прописима који се односе на адвокате и адвокатуру, усвајаним у деценијама које су следиле.

Први правозаступник у Србији постављен је у септембру 1862. године.⁴ Имајући у виду мали број образованих правника у то време, показало се да је овакав услов био прилично амбициозан за дати тренутак који је обележила растућа потреба за ангажовањем лица са правничким образовањем уз недостатак одговарајућих кадрова. Из тих разлога, само две године по доношењу Закона о правозаступницима било је накратко поново омогућено да и лица без завршене правне науке могу да буду правозаступници, под условом да су положили правозаступнички испит, док је новим законом из 1871. године ипак угашена могућност да се и лаик бави адвокатуром. Међутим, адвокатури је у аманет до данашњих дана остао стални задатак праћења и онемогућавања незаконитог пружања правне помоћи, као и вечита борба против

² Закон о правозаступницима, чл. 2.

³ Закон о правозаступницима, чл. 64.

⁴ Жељко Фајфрић и др., Одбор за израду књиге Историја Југословенске адвокатуре, *Историја Југословенске адвокатуре – I књига*, Београд, 1998, 170, 190.

законодавних и фактичких могућности пружања професионалне правне помоћи од стране правних или физичких лица ван адвокатуре.

Од првих дана рада правозаступника, адвокати су препознали свој интерес и потребу за институционалним повезивањем, у циљу организованог учешћа у доношењу одлука о питањима од интереса за адвокатуру. Прво Удружење јавних правозаступника основано је на скупу 44 адвоката, одржаном од 29-31. августа 1886. године. На наведеном скупу Удружење је усвојило Основна правила удружења јавних правозаступника у Краљевини Србији, која представљају чврсто нормативно уређење успостављања и функционисања адвокатуре у Србији. Удружење јавних правозаступника је било основано у оквиру Краљевине Србије, а потом је наставило са радом и у оквиру нове државе, Краљевине Срба Хрвата и Словенаца. Адвокатске организације су биле Удружења и Коморе, а први Савез адвокатских комора Југославије основан је априла 1930. године, по доношењу Закона о адвокатима из 1929. године, којим је адвокатура дефинисана као „*занимање јавној поретка*”. Овај Закон о адвокатима заснован је на начелу слободне адвокатуре и начелу аутономије адвокатуре, што су и надаље остала важећа начела адвокатске професије.⁵

Удружење јавних правозаступника Србије је јануара 1887. године, покренуло часопис „Бранич”, као лист за правне и државне науке и као стручни орган Удружења правозаступника у Србији. У првом броју „Бранича” објављен је текст следеће садржине:

„У најглавније тачке програма Удружења Јавних правозаступника у Краљевини Србији спада и оснивање стручног правничког листа, као органа око кога ће се окупљати сва правничка интелигенција, да својим радом шири правну и државну знаност у народ наш и да савесно оцењује све појаве у судској и правничкој струци нашој и да буде истинит тумач и бранич правде и законитости”.⁶

Прво издање часописа „Бранич”, број 1/1887, уређивали су први јавни правозаступници.⁷ Часопис је делио правну и фактичку судбину свог оснивача, и због ратова, као и недостатка финансијских средстава, привремено је престајао, али увек настављао са радом чим би се обе-

⁵ *Ibid.*, Жељко Фајфрић и др., Одбор за израду књиге Историја Југословенске адвокатуре, *Историја Југословенске адвокатуре – II књига*, Београд, 2000, 82, 317.

⁶ Ж. Фајфрић и др. (1998), 181–183, 187.

⁷ Главни уредник броја 1 из 1887. године је био Милан Ст. Марковић а у одбору су били Ђорђе А. Ненадовић, Ђорђе С. Ђорђевић и Никола Н. Николић – Оливер Б. Ињац, Мирослав Т. Станковић, Драган С. Митровић, *Адвокатска комора Ниш 45 година 1972–2017*, Ниш, 2017, 19.

збедили услови. Од дана оснивања, до данас, са више или мање улагања, упорно и доследно, адвокати су одржавали часопис „Бранич”, као лу- чоношу слободне правничке мисли. Примера ради, у периоду када је Удружење имало 52 редовна члана и 93 ванредна, без обзира на финансијску оскудицу, часопис „Бранич” је излазио два пута месечно, што указује на значај овог часописа за јавне правозаступнике, али и за ширу правничку јавност.⁸ Након гашења Удружења 1929. године, часопис издаје Адвокатска комора Србије, а након Другог светског рата је излазио под називом „Адвокатура”.⁹ Иако основан као примарно адвокатски часопис, у „Браничу” су научне и стручне радове на тему примене и стварања права, судских поступака и других питања од интереса за правну струку и науку, поред адвоката и адвокатских приправника, објављивали и многи професори права, научници, судије, тужиоци и правници, из земље и иностранства.

Први закон о адвокатури донет је 1929. године и њиме је, уместо правозаступништва, установљена адвокатура, не само у Србији него и на целој територији Југославије.¹⁰ Потребно је посебно напоменути да су Срби у Угарској много раније могли да стекну адвокатско звање, и то само четири године по доношењу Декрета о адвокатури, који је издала императорка Марија Терезија 1769. године. Према Летопису Матице српске, објављеном 1826. године, већ тада је било 227 адвоката Срба у Пешти и Новом Саду. Адвокати су у Угарској имали велики углед и значајну улогу, а многи угледни Срби из тог времена су, као адвокати и интелектуалци, доприносили јачању националног, политичког и културног идентитета.¹¹

Касније периоде развоја адвокатуре обележава континуирани рад и ангажовање адвоката и адвокатских комора на уставном и законском регулисању адвокатске професије, која је, упркос тешким раздобљима и повременим посртајима, упркос свим могућим политичким околностима и државним притисцима, упркос ратовима и стварањима и нестајањима читавих држава, све до данашњих савремених дана сачувала свој углед и стручни, самостални и независни положај у друштву. Од самог настанка правног основа за бављење адвокатуром није постојао ниједан облик научног, стручног, политичког, привредног, образовног, културног, дипломатског и, уопште, интелектуалног деловања, у коме

⁸ Ж. Фајфрић и др. (1998), 181–183, 187.

⁹ <https://aks.org.rs/cir/>, датум приступа: 12. 1. 2023.

¹⁰ Ж. Фајфрић и др. (1998), 176, 178.

¹¹ *Ibid.*, 207–214.

нису активно учествовали адвокати, индивидуално или, пак, сталешки удружени.

Важно је истаћи да је, историјски посматрано, велики терет политичких, чак и оружаних, притисака поднела Адвокатска комора Београд, чији су чланови делили и страдалну судбину својих суграђана и савременика. Раних четрдесетих година прошлог века, у ратом захваћеном Београду, многи адвокати Београда подижу свој глас против фашизма и током окупације животе губи преко стотину адвоката и адвокатских приправника. Дана 26. марта 1941. године, само десет дана уочи бомбардовања Београда, адвокатура Београда упозорава на „*тешке последице најскорије будућности*”, и заузима став у односу на потписивање Протокола о приступању Југославије Тројном пакту, којим ставом оштро протестује против поступка Владе.¹² Године 1942. београдским адвокатима и адвокатским приправницима, старости од 18-45 година, наредбом Управника града Београда је уведен обавезни рад („кулук”), који је од друге половине 1943. постао општа обавеза без обзира на године, седам дана недељно, тако да је у наведеном периоду на кулук распоређено 420 адвоката.¹³ Под притиском и претњом тадашње окупаторске власти, а по наредби окупационог Војног заповедништва за Србију (које је забранило Јеврејима бављење адвокатуром), адвокатура Београда је у јулу 1941. године брисала из именика 55 адвоката и 41 адвокатског приправника Јевреја. Међутим, наведена изнуђена одлука Одбора коморе Београда стављена је ван снаге на првој седници Одбора која је одржана након престанка окупације.¹⁴ Такође, под притиском окупационих власти и на основу списка достављеног од стране Одељења специјалне полиције Управе града Београда од 28. маја 1943, донета је још једна одлука о брисању адвоката из именика адвоката Београда, Аранђеловца, Уба, Бајине Баште, Краљева, Чачка и Шапца, због „*неодржавног одсуства из канцеларија дужег од јодину дана*” чиме је, заправо, избегнута полицијска квалификација да се ради о партизанима и комунистичким функционерима.¹⁵ Само десет дана по ослобођењу Београда, дана 31. октобра 1944. године, адвокати Београда су, у интересу професије, наставили са радом.¹⁶

¹² Ж. Фајфрић и др. (2000), 211.

¹³ *Ibid.*, 224.

¹⁴ Жељко Фајфрић и др., Одбор за израду књиге Историја Југословенске адвокатуре, *Историја Југословенске адвокатуре – III књига*, Београд, 2002, 40.

¹⁵ Ж. Фајфрић и др. (2000), 221–223, 225.

¹⁶ Ж. Фајфрић и др. (2002), 40.

Након по адвокате изузетно неповољног послератног периода, адвокатура Србије доживљава ново погоршање положаја доношењем Закона о адвокатури и другој правној помоћи из 1971. године, а потом доношењем Закона о адвокатури и служби правне помоћи из 1977. године, којим законом је спутана аутономија адвокатуре и адвокатима поручено да је адвокатуру могуће заменити другим службама које би пружале правну помоћ.¹⁷ Ипак, Законом о адвокатури из 1971. године установљена је могућност оснивања више адвокатских комора на територији Републике и први пут је у тадашњој Југославији адвокатура дефинисана као самостална делатност.¹⁸

У савременој историји правосуђа Србије, под налетом транзиције а, чини се, и услед извесног несналажења након петооктобарских промена, адвокатура није у свом пуном капацитету извршила утицај на извршну и законодавну власт односно није адекватно подржала судску власт када је 2006. године усвојена Национална стратегија реформе правосуђа, која је у спровођењу имала несагледиве последице, посебно код реизбора судија. Такође, адвокатура се, ћутке, нашла у потпуно новим правосудним околностима након увођења нових правосудних професија. Поучена непријатним искуством због неучествовања у правно-друштвеним променама а, пре свега, ради одбране Устава и права грађана и сопствених овлашћења и надлежности – Скупштина Адвокатске коморе Србије је, након одржане XVII Конференције адвоката Србије, на заседању одржаном 13. септембра 2014. године једногласно донела Одлуку о протесту са обуставом рада адвоката на целој територији Србије, почев од 17. септембра 2014. године (којој одлуци је претходила и одлука Скупштине Адвокатске коморе Београда о обустави рада адвоката Београда). Наведеном одлуком адвокати Србије су захтевали да се, по хитном поступку, измене одредбе Закона о јавном бележничтву, Закона о промету непокретности, Закона о изменама и допунама Закона о ванпарничном поступку, Закона о оверавању потписа, рукописа и преписа, Закона о извршењу и обезбеђењу, одредбе које се односе на паушално опорезивање, уз истакнути захтев за смену тадашњег министра правде због „*неуспеле реформе правосуђа и предлагања неуспавних закона*“.¹⁹ Историјски догађај започео је не само вишемесечно заустављање рада адвоката и последично целог правосуђа, већ и ново савремено доба адвокатуре Србије у коме адвокати, након неколико деценија, пружају одлучан отпор неуставностима и незаконито-

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ О. Б. Ињац, М. Т. Станковић, Д. С. Митровић (2017), 16.

¹⁹ <https://aks.org.rs/cir/>, датум приступа: 20.1.2023.

стима и, уједно, враћају на дневни ред важна правосудно-друштвена питања која се, пре свега, односе на независни положај адвокатуре и судства, и на забрану мешања извршне власти у питања изван сопствене надлежности. Иако у крајњој поставци ствари, посматрајући из перспективе данашњице, тадашња обустава рада адвоката није била апсолутно успешна док је, истовремено, потенцијално проузроковала тихе али истрајне вишегодишње реторзионе мере власти према адвокатима – адвокати Србије су, по цену личног осиромашења и могућег губитка професије, уз помоћ међусобне солидарности и еснафског витештва, а ради заштите највиших друштвено-правних вредности, на себе били преузели терет неравноправне борбе у којој је, са једне стране, била држава као ималац монопола силе и принуде а, са друге стране, адвокат. У интересу грађана и ради уважавања њиховог права на приступ суду, обустава рада адвоката је прекинута 8. јануара 2014. године.

Адвокатура у Србији је показала изразито висок степен професионалности и части и током вишегодишње пандемије корона вируса, када је, као што јој дужности професије налажу, била чувар и заштитник правде, права и законитости, те су адвокати, како институционално тако и појединачно, благовремено реаговали на репресивне мере власти према грађанима и друштву, доношене у циљу сузбијања пандемије. Адвокати Србије су током целог периода епидемије (у данима када је кретање било дозвољено), ризикујући сопствено заражавање и разболевање, континуирано пружали правну помоћ својим клијентима и странкама, као и свима другима којима је та помоћ била потребна.

Савремено доба адвокатуре одликује период у коме се догађају промене незамисливих размера, почевши од информатичке револуције, па све до претњи нуклеарним ратом. Основна карактеристика тих промена је брзина комуникације и близина догађаја. Глобално посматрано, фактички су профилисана два система власти, оба без идеолошких обележја – један који представља ауторитарну политичку власт и други који представља ауторитарну власт капитала (у најгорем облику комбинација обе власти, политике и капитала). Историја је показала да се, у свему наведеном, може основано очекивати да ће адвокатура, као професија заснована на идеологији праведности односно моралне и законске исправности, и као слободна, независна и самостална служба коју чини на хиљаде интелектуалаца правних стручњака, бити међу првима на „удару“. Истовремено, може се основано очекивати да ће и убудуће адвокатура и адвокати Србије бити својеврсни облик контроле и кочице при неадекватном доношењу и спровођењу закона, у случајевима колизије између државног и друштвеног интереса, неједнакости про-

цесних положаја и нееквивалентности узајамних давања између учесника у правним односима, као и у неодговарајућој примени свих материјалноправних и процесних начела у судском и управном поступку. Наведена овлашћења адвокатури Србије потичу из древних законских и етичких правила и обавеза адвоката, у савременом законодавству утканих у Законе о адвокатури и Кодекс професионалне етике адвоката.

Адвокати, у вршењу поверене им јавне функције пружања правне помоћи, имају низ обавеза, пре свега према својим клијентима, али и према судовима и другим органима, према друштву, јавности и струци. Основно начело адвокатске дужности које је, уједно, и основа адвокатског личног и професионалног интегритета, јесте независност адвоката од политичког, судског, интересног и било којег другог утицаја. Само независан адвокат ће уживати поверење клијената, само ће независан адвокат стећи углед као појединац и само ће скуп независних адвоката одбрани и очувати углед, част и интересе адвокатури. С тим у вези, у компликованим и незгодним временима која претпостављено следе, може се основано очекивати да ће највећи изазов који ће бити стављен пред адвокатуру бити управо онај који се односи на очување адвокатске независности и адвокатских слобода. Одбрана независности адвоката посебно је захтевна у тешким временима; међутим, на овим просторима су свака времена била тешка. Посматрано уназад, нестајале су и настајале државе, мењали се политички и правни системи, ратовало се и споља и изнутра, а народ је постајао угроженији и сиромашнији у више циклуса у једном људском веку. Током свих наведених времена, током свих ратова, болести и сиромаштва, дуже од 160 година адвокати Србије су континуирано и свакодневно поступали у најбољем интересу својих клијената, а адвокатура Србије је своју професионалну улогу и друштвени ангажман обављала стручно и савесно, преживљавајући и прилагођавајући се променама, истовремено не дирајући у основна начела свог деловања.

Напоследку, без обзира шта у наредних век и по очекује адвокатуру у Србији и без обзира на то на који ће тачно начин адвокатска професија и адвокатске институције правно и фактички бити устројени, несумњиво ће заувек важити елементарни кредо сваког адвоката који се односи на то да: уколико је адвокат само једном човеку помогао да дође до правде, само једног човека усмерио на пут законитости, само једном човеку омогућио да му се суди по закону и без предрасуда, да добије праведну казну а не одмазду – онда је тај адвокат извршио свој животни и професионални задатак.

Nevena Fürst

attorney at law in Belgrade

**ON THE OCCASION OF HUNDRED AND SIXTY YEARS ANNIVERSARY OF
ADVOCACY IN SERBIA**

The article presents the history of Serbian Bar – from the establishment by the Law promulgated by Duke Mihailo Obrenović in 1862, through turbulent times of wars, disappearance of states and formation of new ones, and drastic changes of social and political circumstances, until the present days. The author demonstrates that the advocates' noble profession has survived all challenges, constantly struggling to maintain its independence and to serve the justice and freedom of human beings.

UDK 347.962.6

Др Ђорђе Сараџа

адвокат у Београду

ОДГОВОРНОСТ ДРЖАВЕ ЗА РАД СУДИЈА

Сажетак:

Развој одговорности за рад судија ишао је од личне одговорности судије до искључиве одговорности државе. Устави Краљевине Србије и Краљевине Срба Хрвата и Словенаца установљују личну одговорност судија. По Закону о судијама редовних судова постоји искључива грађанскоправна одговорност државе за рад судија. Устав Краљевине Југославије из 1931. године поред одговорности државе установљује и одговорност судија. После Другог светског рата, до 1954. године, када су донети закони о редовним, привредним и војним судовима, који установљују искључиву одговорност државе, постојала је примарна одговорност судија. Закони о судијама Србије из 1991, 2001. и 2008. године нормирају искључиву одговорност државе за штету коју проузрокују судије својим незаконитим или неправилним радом.

Кључне речи: судија, држава, одговорност

I. Уводна напомена

Одговорност државе за рад судија произилази из тога што држава делује преко физичких лица. Судство је један од темеља државне власти. Вршећи судијску функцију судије то чине као део правосудног система државе. С обзиром на специфичност судијске функције, положај судија је био повољнији у односу на државне чиновнике и званичнике. И кад је била установљена лична одговорност судија за повреде права које учине својим професионалним радом, били су привилеговани тако што нису могли бити непосредно тужени без претходног одобрења надлежног министарства или највише судске инстанце.

Развој одговорности за рад судија ишао је од личне одговорности судије до искључиве одговорности државе.

II. Одговорност државе за рад судија у праву Краљевине Србије, Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевине Југославије

1. Краљевина Србија

Устав Краљевине Србије из 1888. године¹ нормира искључиву личну грађанскоправну одговорност државних чиновника и званичника. Чланом 28 Устава, којим се гарантује право на непосредну тужбу за повреду права од стране државних чиновника и званичника, одређено је да за судије важе посебне одредбе. Чланом 158 став 3 одређено је да судија не може бити тужен за свој рад без одобрења Касационог суда. У члану 158 не помиње се повреда права. Очигледно је да је чланом 158 став 3² допуњена одредба члана 28, који упућује на посебне одредбе у погледу тужбе против судија. С обзиром на стилизацију члана 158 став 3 и везу са чланом 28, јасно је да се одредба члана 158 став 3 односи искључиво на поступак остваривања накнаде, а да је суштина права одређена чланом 28. Сходно томе, судије су на исти начин одговорни за повреде права које учине својим професионалним радом. Њихова одговорност је објективна. У односу на чиновнике и званичнике, имају привилегију да не могу бити тужени без претходног одобрења Касационог суда. Спорно је какав карактер има одобрење Касационог суда. Очигледно је да превазилази строго процесни значај у смислу провере процесних претпоставки за покретање поступка, јер то чини стварно надлежан суд пре улажења у расправљање о меритуму. Имајући то у виду, одобрење Касационог суда би могло да има значај прејудисија о одговорности судије, што би било корисно за лице чија су права повређена и које покреће судски спор. Међутим, с обзиром да одобрење нема значај судске одлуке о основаности захтева, условљавање тужбе претходним одобрењем може и штетити оштећеном лицу, јер у случају ако Касациони суд не да одобрење не може да покреће поступак у којем би се утврђивала повреда права од стране судије. Овакво решење без основа ставља судије у привилегован положај, а оштећеном онемогућава остваривање права на накнаду штете у судском поступку. Држава није одговорна за штете које учине судије у обављању судијске функције.

¹ Службени назив: Устав за Краљевину Србију – тзв. Радикалски устав.

² Чл. 158 ст. 3: „Судија не може бити тужен за свој судски рад без одобрења Касационог суда.”

И уставима Краљевине Србије из 1901. године³ и 1903. године⁴ предвиђена је лична одговорност судија. Међутим, искључена је могућност непосредног подношења тужбе против судија, јер за њих важе посебне уставне или законске одредбе.

У складу са уставним одредбама, закони којима је регулисан положај судија из 1881, 1901. и 1911. године одређивали су личну одговорност судија за незаконите радње, а да би се поднела тужба против судије, било је потребно посебно одобрење министра.

2. Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца и Краљевина Југославија

Лична одговорност судија предвиђена је и Уставом Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца из 1921. године.⁵ У смислу одредбе члана 112 став 1 судија није могао бити тужен за рад у вези са обављањем судијске функције без одобрења надлежног апелационог суда. За судије виших судова ово одобрење давао је Касациони суд. Лична одговорност судија за штету проузроковану грађанима била је предвиђена и Законом о судијама из 1925. године.

Значајан напредак у погледу остваривања права на накнаду штете проузроковане од стране судија у вршењу службене дужности представља Закон о судијама редовних судова из 1929. године. Чланом 25 одређено је да „*грађанин има право да подиже код редовног суда тужбу због штете коју му је нанео судија⁶ при вршењу службене дужности*”. Поступак се води пред редовним судом по редовном грађанском поступку. Тиме је установљена искључива грађанскоправна одговорност државе. Ако је штета резултат злонамерног поступања или крајњег нехата, држава има право регреса према судији.

Иако Устав Краљевине Југославије из 1931. године⁷ представља напредак у односу одговорности државе за накнаду штете, јер је у смислу

³ Службени назив: Устав Краљевине Србије – тзв. Априлски или Октобарски устав.

⁴ Службени назив: Устав за Краљевину Србију.

⁵ Службени назив: Устав Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца – тзв. Видовдански устав.

⁶ Ове одредбе важе за сва лица која врше судијску дужност према Закону о уређењу судова. Иво Крбек, *Одговорности државе за штету*, Посебан отисак из 300. књиге Рада Југославенске академије знаности и умјетности, Загреб, 1964, 193, фуснота 1.

⁷ Службени назив: Устав Краљевине Југославије – тзв. Септембарски или Октобарски устав.

члана 18 поред државе одговоран и службеник као извршилац, није предвиђао непосредну одговорност судија. По члану 101, „судија не може бити шужен за свој судски рад без одобрења надлежној суда.“ Чланом 109 посебно је нормирана одговорност судија војних судова. У смислу члана 109 став 2, „судија првостепеној војној суда не може бити шужен за свој судски рад без одобрења војно-апелационој суда, а апелациони судија без одобрења Касационој суда.“

III. Одговорност државе за рад судија у праву Југославије и Србије после Другог светског рата

У току рата, у мају 1944. године Врховни штаб НОВ (Народно-ослободилачке војске) и ПОЈ (Партизанских одреда Југославије) донео је Уредбу о војним судовима. Уредба не садржи одредбе о одговорности за било који вид штете проузроковане од стране судија.

Ни Закон о уређењу народних судова из 1945. године⁸ не садржи одредбе о одговорности судија за штету проузроковану грађанима. То је измењено Законом о потврди и изменама и допунама Закона о уређењу народних судова од 26. августа 1945. године⁹. По члану 78 став 2 (Кривична и материјална одговорност судија и судија-поротника) „судије и судије-поротници материјално одговарају за штењу, коју при вршењу своје службене дужности учине незаконитим или неправилним радом.“ С обзиром да се посебно не наводи одговорност за штету проузроковану грађанима, поставља се питање да ли се одредба члана 78 став 2 односи и на ту штету. Имајући у виду одредбу члана 41 Устава Југославије из 1946. године,¹⁰ по којој грађани имају право да од државе и службених лица захтевају накнаду штете проузроковане незаконитим и неправилним вршењем службе, одредба члана 78 став 2 се односи и на штету проузроковану грађанима, с обзиром да су судије службена лица. Оваквом стилизацијом је остало недоречено да ли држава одговара и за штету коју грађанима проузрокују судије-поротници, с обзиром да они нису службена лица у смислу уставне и законских одредби, јер се бирају из редова грађанства. Без обзира на то, пошто равноправно учествују у суђењу, а бирају их државни органи, држава не би могла

⁸ Закон о уређењу народних судова, *Службени лист ДФЈ*, бр. 67/1945.

⁹ Закон о потврди и изменама и допунама Закона о уређењу народних судова, *Службени лист ФНРЈ*, бр.51/1946.

¹⁰ Службени назив: Устав Федеративне Народне Републике Југославије, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 10/1946.

бити искључена од обавезе да надокнади штету коју они проузрокују грађанима на исти начин као што одговара за штету професионалних судија.

Устав Југославије из 1946. године не садржи одредбе које посебно регулишу одговорност судија. У члану 41 одређује да грађани имају, под законским условима, право да захтевају од државе и службених лица накнаду штете која им је проузрокована незаконитим и неправилним вршењем службе. Одговорност је паралелна. С обзиром на чињеницу да су судије службена лица, произилази да су одговорни за штету коју проузрокују у вршењу судијске функције.

Закон о уређењу и надлежности војних судова у Југословенској армији из 1945. године,¹¹ Закон о потврди и изменама и допунама Закона о уређењу и надлежности војних судова у Југословенској армији од 24. августа 1945 године,¹² Закон о војним судовима из 1947. године¹³ и Закон о изменама и допунама Закона о војним судовима из 1950. године¹⁴ не садрже одредбе о одговорности државе нити о одговорности судија војних судова за штету проузроковану грађанима.

Члан 42 Устава Србије из 1947. године¹⁵ идентичан је члану 41 Устава Југославије, из чега произилази и иста регулатива одговорности судија на републичком уставном нивоу.

Уставни закон Југославије из 1953. године нема посебних одредби о одговорности судија. На накнаду штете односи се члан 99. Међутим, одредбом тог члана нормирана је одговорност за штету коју незаконитим радом проузрокују службеници Савезне управе. Члан 99 део је Уставног закона који се односи на Савезну управу. Тиме је искључена могућност примене одредаба члана 99 на судије. Дискутабилно је да ли би се ово могло тумачити у смислу искључења одговорности судија. С обзиром да су овим Уставним законом нормиране промене у структури власти и савезним органима, на што упућује и његов пуни назив,¹⁶ про-

¹¹ Закон о уређењу и надлежности војних судова у Југословенској армији, *Службени лист ДФЈ*, бр. 65/1945.

¹² Закон о потврди и изменама и допунама Закона о уређењу и надлежности војних судова у Југословенској армији, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 58/1946.

¹³ Закон о војним судовима, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 105/1947.

¹⁴ Закон о изменама и допунама Закона о војним судовима, *Службени лист ФНРЈ*, бр. 11/1950.

¹⁵ Службени назив: Устав Народне Републике Србије, *Службени гласник НРС*, бр. 3/1947.

¹⁶ Уставни закон о основама друштвеног и политичког уређења Федеративне Народне Републике Југославије и савезним органима власти.

изилази да се његовим доношењем није ништа изменило у односу на грађанскоправну одговорност судија, осим што је, у процесном смислу, изостављена двостепеност у остваривању права на накнаду штете.

Године 1954. донети су Закон о редовним судовима,¹⁷ Закон о привредним судовима¹⁸ и Закон о војним судовима.¹⁹ Ови закони представљају напредак у смислу одговорности државе за рад судија. Одустало се од примарне одговорности судија, и установљена је искључива одговорност државе за штету коју проузрокују својим незаконитим радом.

Устав Југославије из 1963. године²⁰ не садржи посебне одредбе о одговорности судија. Чланом 69 регулисано је право на накнаду штете у вези са радом државних органа. Признаје се право на накнаду штете коју, у вези са вршењем службе или друге делатности државног органа, односно организације која врши послове од јавног интереса, проузрокује својим незаконитим или неправилним радом лице или орган који врши ту службу или делатност. Штету је дужна надокнадити друштвено-политичка заједница, односно организација у којој се врши служба или делатност. С обзиром да судије бира друштвено-политичка заједница, она је стога и одговорна за штету коју они проузрокују у вршењу судијске функције. Иако је Уставом одређено да оштећени има право да, под условима одређеним законом, захтева накнаду и од лица које је проузроковало штету, то се не односи на судије, јер је одговорност судија регулисана посебним законима, којима је установљена искључива одговорност државе.

Члан 78 Устава Србије из 1963. године²¹ идентичан је са чланом 69 Устава Југославије из 1963. године.

Након доношења Устава Југославије из 1963. године, донети су Основни закон о судовима опште надлежности,²² Закон о привредним судовима²³ и Закон о војним судовима.²⁴ Ови закони не представљају про-

¹⁷ Закон о редовним судовима, *Службени листи ФНРЈ*, бр. 30/1954.

¹⁸ Закон о привредним судовима, *Службени листи ФНРЈ*, бр. 31/1954.

¹⁹ Закон о војним судовима, *Службени листи ФНРЈ*, бр. 52/1954.

²⁰ Службени назив: Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, *Службени листи СФРЈ*, бр. 14/1963.

²¹ Службени назив: Устав Социјалистичке Републике Србије. *Службени гласник СРС*, бр. 14/1963.

²² Основни закон о судовима опште надлежности, *Службени листи СФРЈ*, бр. 7/1965.

²³ Закон о привредним судовима, *Службени листи СФРЈ*, бр. 7/1965.

²⁴ Закон о војним судовима, *Службени листи СФРЈ*, бр. 7/1965.

мену у вези са одговорношћу судија. Задржан је концепт искључиве одговорности државе. Члан 22 Основног закона о судовима опште надлежности и члан 21 Закона о привредним судовима су идентични. За штету коју судија или судија-поротник својим незаконитим радом проузрокује грађанима или правним лицима одговара друштвено-политичка заједница чија скупштина бира судије и судије-поротнике. Разлика у односу на дотадашње прописе је у томе што ови закони поред судија обухватају и судије поротнике. Тиме је избегнута било каква дилема у вези с тим да ли су, поред професионалних судија, одговорни и судије поротници. Држава има право регреса ако је штета проузрокована намерно или из крајње непажње.

За разлику од члана 22 Основног закона о судијама опште надлежности и члана 21 Закона о привредним судовима, који су део општих одредби, и представљају генералну одредбу у вези са накнадом штете због незаконитог рада судија, члан 76 Закона о војним судовима регулише право на накнаду штете због неосноване осуде или неоснованог лишења слободе. Предвиђена је искључива одговорност државе. Захтев за накнаду штете, под условима одређеним у Закону о кривичном поступку, подносио се Државном секретаријату за народну одбрану ради постизања споразума о постојању штете као и о врсти и висини накнаде. У случају да се не постигне споразум, или да у року од месец дана од дана пријема захтева Државни секретаријат за народну одбрану не достави решење у вези са накнадом, захтев за накнаду штете подноси се Врховном војном суду.

Ни Устав Југославије из 1974. године²⁵ не садржи посебне одредбе о одговорности судија. Одговорност судија изводи се из генералне одредбе члана 199 по којој се признаје право на накнаду штете коју у вези са обављањем службе или друге делатности државног органа незаконитим или неправилним радом проузрокује лице или орган који врши ту службу. За штету је одговорна држава, али, у складу са законом, оштећени има право да захтева накнаду и непосредно од лица које је проузроковало штету. Међутим, имајући у виду чињеницу да је законима који се односе на судије нормирана искључива одговорност државе, оштећени не може накнаду тражити од судије.

Члан 222 Устава Србије из 1974. године²⁶ идентичан је члану 199 Устава Југославије из 1974. године.

²⁵ Службени назив: Устав Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, *Службени лист СФРЈ*, бр. 9/1974.

²⁶ Службени назив: Устав Социјалистичке Републике Србије, *Службени гласник СРС*, бр. 8/1974.

Закон о редовним судовима Србије из 1977. године²⁷ у члану 72 нормира искључиву одговорност државе (друштвено-политичке заједнице која бира судије) за штету коју судија или судија-поротник проузрокује грађанима својим незаконитим или неправилним радом. Држава има право регреса.

Устав Србије из 1990. године,²⁸ у члану 25 нормира искључиву непосредну одговорност државе за накнаду материјалне и нематеријалне штете коју незаконитим или неправилним радом проузрокује службено лице или државни орган.

У складу са Уставом је одредба члана 56 Закона о судовима Србије из 1991. године²⁹ који нормира искључиву одговорност државе за штету коју судија или судија-поротник проузрокује својим незаконитим или неправилним радом грађанима или правним лицима. Држава има право регреса.

Ни Устав Југославије из 1992. године³⁰ не нормира посебно одговорност судија. На основу члана 123, за штету коју незаконитим или неправилним радом проузрокује службено лице или државни орган, одговорна је држава. У складу са законом, оштећени има право да штету потражује и непосредно од лица које је проузроковало штету. Међутим, пошто је Законом о судовима Србије из 1991. године нормирана искључива одговорност државе за штету коју проузрокује судија или судија-поротник, оштећени не може накнаду тражити од судије.

Закон о судијама Србије из 2001. године³¹ у члану 6 нормира искључиву одговорност државе за штету коју проузрокује судија незаконитим или неправилним радом. Држава има право регреса.

Устав Србије из 2006. године³² у члану 35 одређује паралелну одговорност државе и лица које је проузроковало штету. Услови под којима оштећени има право да захтева накнаду штете непосредно од лица које је штету проузроковало одређују се законом. Према томе, овај Устав разликује се од Устава Србије из 1990. године, који није предвиђао одговорност лица које је штету проузроковало, чиме је била потпуно искључена могућност тражења накнаде и од судија.

²⁷ Закон о редовним судовима, *Службени гласник СРС*, бр. 46/1977.

²⁸ Службени назив: Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 1/1990.

²⁹ Закон о судовима, *Службени гласник РС*, бр. 46/1991.

³⁰ Службени назив: Устав Савезне Републике Југославије, *Службени лист СРЈ*, бр. 1/1992.

³¹ Закон о судијама, *Службени гласник РС*, бр. 63/2001, 42/2002, 27/2003, 29/2004, 44/2004, 61/2005, 101/2005.

³² Службени назив: Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/2006.

Уставне формулације „*под законским условима*” (Устав ФНРЈ из 1946), „*под условима одређеним законом*” (Устав СФРЈ из 1963), „*у складу са законом*” (Устав СФРЈ из 1974, Устав СРЈ из 1992) и „*Закон одређује услове под којима оштећени има право да захтева накнаду штеће непо-средно од лица које је штећу проузроковало.*” (Устав РС из 2006) су врло неодређене. Као такве, омогућавају законска решења која суштински нису у складу са уставом. У том смислу, и питање одговорности судија за штету било је, и остало, предмет посебне законске регулативе.

Чланом 2 став 2 Закона о државним службеницима из 2005. године,³³ који одређује појам државног службеника, изричито је наведено да судије нису државни службеници. С обзиром на то, на судије се не односе одредбе члана 124 став 2 тог закона, по којем оштећени има право да накнаду штете захтева и непосредно од државног службеника, ако је он штету проузроковао намерно.

Одговорност судија нормирана је Законом о судијама из 2008. године.³⁴ У смислу одредбе члана 6 став 1, за штету коју судија проузрокује незаконитим и неправилним радом одговара Република Србија.³⁵ Овим је нормирана искључива одговорност државе. Ни под којим околно-

³³ Закон о државним службеницима, *Службени гласник РС*, бр. 79/2005, 81/2005 – испр., 83/2005 – испр., 64/2007, 67/2007 – испр., 116/2008, 104/2009, 99/2014, 94/2017, 95/2018, 157/2020.

³⁴ Закон о судијама, *Службени гласник РС*, бр. 116/2008, 58/2009 – одлука УС, 104/2009, 101/2010, 8/2012 – одлука УС, 121/2012, 124/2012 – одлука УС, 101/2013, 11120/14 – одлука УС, 117/2014, 40/2015, 63/2015 – одлука УС, 106/2015, 63/2016 – одлука УС, 47/2017, 76/2021.

³⁵ Члан 6:

„(1) За штету коју судија проузрокује незаконитим или неправилним радом одговара Република Србија.

(2) Ако је Република Србија на основу правноснажне судске одлуке, односно поравнања закљученог пред судом или другим надлежним органом, исплатила штету из става 1. овог члана, може тражити од судије накнаду исплаћеног износа, ако је штета проузрокована намерно.

(3) Ако је одлуком Уставног суда, Европског суда за људска права или другог међународног суда, утврђено да су у току судског поступка кршена људска права и основне слободе и да је пресуда заснована на таквом кршењу или да је пресуда изостала због кршења права на суђење у разумном року, Република Србија може тражити од судије накнаду исплаћеног износа, ако је штета учињена намерно.

(4) На захтев министра надлежног за правосуђе, Републички јавни правобранац је дужан да покрене парнични поступак пред надлежним судом за накнаду исплаћеног износа из ст. 2. и 3. овог члана, по претходно прибављеном мишљењу Високог савета судства. Високи савет судства даје мишљење у року од 30 дана.”

стима оштећени не може потраживати накнаду штете непосредно од судије. Одредба је јасна и не оставља могућност другачијег тумачења. Овакво законодавно решење ставља судије у посебно привилегован положај у односу на остале категорије службених лица, али само кад је у питању одговорност према трећима. Сходно одредбама члана 6 ставови 2, 3 и 4, за штету проузроковану намерно или крајњом непажњом, држава има право регресног захтева према судији.

Ђорђе Сарача, PhD

attorney at Law, Belgrade

RESPONSIBILITY OF THE STATE FOR THE WORK OF JUDGES

Summary:

The development of responsibility for the work of judges went from the personal responsibility of the judge to the exclusive responsibility of the state. The constitutions of the Kingdom of Serbia and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes established the personal responsibility of judges. According to the Law on Judges of Regular Courts, the state has exclusive civil liability for the work of judges. The Constitution of the Kingdom of Yugoslavia from 1931 established the responsibility of judges in addition to the responsibility of the state. After the Second World War, until 1954, when the laws on regular, commercial and military courts were passed, establishing the exclusive responsibility of the state, the primary responsibility of judges existed. The laws on judges of Serbia from 1991, 2001 and 2008 regulate the exclusive responsibility of the state for damage caused by judges through their unlawful or improper work.

Key words: judge, state, responsibility

УДК 340.12
316.334.4

*Др Иџор Миџровић**

НАСТАНАК И РАЗВОЈ СОЦИОЛОШКЕ ЈУРИСПРУДЕНЦИЈЕ

Сажетак:

У раду се указује на појам и садржину социолошке јуриспруденције, те на разлику између социолошке јуриспруденције и социологије права. Социолошка јуриспруденција је, према аутору, израсла из социологије права, „носећи” са собом особит методолошки инструментаријум приликом опсервирања права и правних појава; ово је резултат настојања да се социолошка јуриспруденција позиционира између социолошког позитивизма и социолошког јуснатурализма, а на линији јуриспруденције, која је током двадесетог века престала да буде искључиво америчког типа, превазилазећи и англосаксонски тип правног система. Ауторова интерпретација социолошке јуриспруденције подразумева уважавање садржине њене генералне концепције, чији оквир обухвата социологију правосуђа, друштвени инжењеринг вишеслојевитих интереса, као и постулиране правне стандарде.

Кључне речи: социолошка јуриспруденција, теорија права, социологија, социологија права

І. Увод

Социолошки утемељена јуриспруденција представља концепцијски изданак више него широког пространства јуриспруденције, која се појављује у богатом разумевању права и закона кроз различите историјске епохе и услове развоја друштва, друштвеног и правног поретка. Интересовање за право и закон одувек је актере правне науке одводило у расправе и спорења поводом саме суштине ових проблема, отварајући

* Заменик градског правобраниоца града Београда, Одељење: Вождовац, Раковица и Чукарица – Координатор одељења

фронтове мање или више супротстављених научних полемика и борби; а у сваком случају, оштре поделе формирале су се на бази линије генералног раздвајања поводом тога да ли право треба посматрати онаквим какво јесте у формалном смислу или је прихватљиво трагати за вишим вредностима, те откривати какво оно треба да буде. Напетости у друштвеном развоју током деветнаестог и с почетка двадесетог века, како и набујали интензитети научних супротстављености између доживљаја права кроз његову формалну, позитивно-правну страну и доживљаја права кроз његову вредносну садржину, оправдавали су настанак социолошког пропитивања и преиспитивања права. Чврсто стојећи на приоритетном третирању права као друштвене појаве, те изучавањем утицаја који друштво врши на право, општа социологија отвара простор за формулисање социологије права, што представља и теоријско-концепцијску претходницу социолошкој јуриспруденцији.

II. Развој социолошког разматрања права и обележја социолошке јуриспруденције

Како је право као правни поредак одувек било заводљиво примамљиво државној власти, ништа мање заинтересованости од стране државне власти не постоји и када је у питању ток развоја правне науке, што показује и доказује делотворност снаге и утицаја који носи са собом моћ науке и научног знања. Нема сумње да су очекивања државне власти од правне науке била задовољена док се она бавила формалним контекстом права и правног поретка, задржавајући се на његовим логичким опсервацијама, али без залажења у суштинску подлогу и позадину постојања и егзистенције права. Међутим, друштвена реалност оспоравала је кредибилитет ставова који су се негативно опходили према социологизирању права, а које је подразумевало истраживање практичних ефеката примене створеног права и истраживање друштвених чињеница и снага које утичу на процесе стварања и примене права.

Примедбе на рачун емпиријских истраживања у друштвеним наукама, па тиме и у правној науци, сводиле су се на питање о научним резултатима таквих истраживања, која су примерена природним и егзактним наукама. Идеја научно-правног практицизма почела се евидентирати и на европском и америчком друштвеном поднебљу, носећи са собом различите ефекте, сагласно специфичним разликама између ова два територијална оквира, друштвена система и разликама између европско-континенталног и англосаксонског типа правног поретка.

1. Развој америчке правне мисли

Крајем XIX века амерички правници, Џон Чипмен Греј (*John Chipman Gray*) и Оливер Вендел Холмс (*Oliver Wendell Holmes*), истакли су потребу разматрања правне норме у светлу њених последица, при чему се пре свега радило о улози судија у њеној примени. Ипак битна промена у традиционалној науци о праву извршена је тек у периоду између два рата, када је Карл Никерсон Левелин (*Karl Nickerson Llewellyn*) започео велику кампању против јуриспруденције која се изолује од живота. Тражио је примену емпиријских метода у науци о праву, сматрајући право за „машину” која је намењена извршавању одређених задатака у друштвеној средини. Захтевао је да се при разматрању правних норми мања пажња обраћа употребљаваним речима, већа пажња пак конкретном понашању људи који делају под утицајем норми.¹ Називао је „празном кабинетском спекулацијом” анализирање норми са становишта како треба да се понашају судови и друштво.²

Амерички практицизам, без обзира на своју политичко-друштвену функцију, прекинуо је зачарани круг традиционалне науке о праву. Емпиријски методи су победоносно нападали тврђаву логичко-аналитичке јуриспруденције. Појавили су се нови аспекти права захваљујући истраживању релације између правне норме и фактичког понашања грађана.”³

Особености америчке утилитаристичке филозофије друштвеног живота и убрзани, динамичнији, интензивнији, импулсивнији (на моменте суровији) капиталистички развој (у односу на европски) погодовали су настанку и даљем развоју јуриспруденције засноване на прагматском доживљавању права и разумевању његових појмова, што доводи и до утицајног објашњавања узрока настанка и развоја права. Приметимо на овом месту да је јуриспруденција изражена кроз америчку форму прагматизма значајно допринела витализацији научног истраживања у праву и правне науке, не допуштајући јој да застане у формалном и догматском третирању правних појава и тиме постане стерилна. Приближавајући право друштву, а правну науку окриљу социолошких друштвених истраживања, јуриспруденција са прагматизмом

¹ К. N. Llewellyn: *Jurisprudence. Realism in Theory and Practice*, Chigaco, 1962, 39 и сл.

² *Ibid.*, 43, 56, 67.

³ Г. Л. Зајдлер, „У потрази за системом свестране анализе права”, превод с пољског језика Т. Подгорац, *Гласник права*, Правни факултет, Крагујевац, 1981, 17.

оживотворује и право и правну науку. Захваљујући оваквом истраживачко-методолошком и научно-предметном приступу у разумевању права, онемогућава се затварање и изоловање правне науке; отварају се њени нови идејно-концепцијски фронтови, који су готово „безобални”. У том раскиду са превазиђеним концептом традиционалне форме правне науке омогућен је даљи проток правних идеја и развој правне цивилизације, али и друштва у целини.

У литератури се истиче да развој америчке правне мисли од 1870. до данас пролази кроз шест карактеристичних фаза. Прва фаза обухвата период од 1870. до последњих деценија XIX века и означава се као „класична правна мисао”. Друга фаза названа је „прогресивна правна мисао”. Трећа фаза означена је као „правни реализам” и она доминира до 30-их година XX века. Четврту фазу, од средине 50-их година, обележава супротстављање, негација правног реализма – „антиреалистички правни покрет”. Пета фаза назива се „правни процеси” или „неутрални принципи” школа правне мисли.

Актуелну, шесту фазу обележавају покрети између правног реализма и правних процеса или неутралних принципа у које се убрајају Економска анализа права и *Critical Legal Studies*, а међу најзначајнијим представницима доминирају Роналд Дворкин (*Ronald Dworkin*) и Џон Ролс (*John Rawls*).⁴

2. Социологизирани приступ праву

Излажући концепцију социолошког третирања права, Роско Паунд (*Roscoe Pound*) истиче оштру дистанцу између овог и приступа правника-аналитичара, заступника историјског правца у проучавању права и правника-филозофа, с обзиром да се само у социолошком третирању на право гледа као на инструмент друштвене контроле. Социологизираним приступом праву истовремено се у анализи, историји и филозофији идентификују значајни делови апаратуре која чини садржину правног поретка „у његовом смислу ефективної агенса друштвене контроле. Но, они не сматрају да нам анализе или историја и филозофија пружају бољину и самодовољну правну науку. Јуриспруденција се, дакле, схвата као једна страна у групи друштвених наука”.⁵ На овом месту нам

⁴ Г. Вукадиновић, „Савремена америчка јуриспруденција и наша теорија права на почетку XXI века”, Америчка јуриспруденција XX века, Новосадска Асоцијација за Теорију, Етику и Филозофију права, Нови Сад, 2006, 23–24.

⁵ Р. Паунд, *Јуриспруденција, I, Службени листи*, Београд, ЦИД, Подгорица, 2000, 156.

се чини битним приметити да Паунд јуриспруденцији даје високи степен дисциплинарне аутономности, с обзиром да је, на извешан начин, уздиже изнад корпуса правних наука, квалификујући је посебном граном у групи друштвених наука. Може се претпоставити да је реч о грани која поседује научно-методолошку карактеристику обједињавања више грана друштвених наука, па ће то бити подручје повезивања, не само права и социологије, већ и филозофије и историје у односу према мултидимензионираном изучавању права.

3. Особености социолошке јуриспруденције

Утемељена на правној (пре свега, судској) пракси социолошка јуриспруденција се сврстава у ред најзначајнијих праваца правног, судског прагматизма. Реч је о теорији која правне појмове разуме и утврђује њихово значење на основу и из основа емпиријског искуства и друштвених чињеница, а не претходно претпостављених апстрактно дефинисаних и одређених појмова. Наравно да нас податак о друштвеним чињеницама као изворима за основ разумевања права и правних појмова упућује на социолошко порекло социолошке јуриспруденције, чиме се она појављује као научна спона између социологије и права, али на начин и методолошки приступ који је разликује од социологије права. Применом социолошког методолошко-научног инструментаријума у поступцима истраживања права откривају се друштвене позадине права, правног поретка, закона и других правних појмова и категорија. Произлазећи из искуствене праксе, социолошки контекстуирано право бива емпиријски истражено, што не треба да умањује научну заснованост оваквих приступа правним проблемима.

Социолошка јуриспруденција успева да уметне истраживачки елемент више у односу на социологију права приликом испитивања и откривања функције правних појмова, као што су сврха закона, судијске одлуке и правног поретка у целини.

За социолошку јуриспруденцију неспорно је истаћи да представља и неизоставни део америчке јуриспруденције двадесетог века, задржавајући при томе своју аутономност и супротстављеност другим, мање или више различитим, теоријским концепцијама којима је обележено теоријско пропитивање и преиспитивање америчког и целокупног англосаксонског правног система. Уважавајући изазовност социолошке јуриспруденције не чини се грешка изношењем става о њеној атрактив-

ности и за европско-континенталну породицу правне цивилизације, па и о примењивости неких њених основних постулата и ван англосаксонског поретка.

4. Европска и домаћа научна мисао и социолошка јуриспруденција

Осим тога што ред првенства социолошке јуриспруденције припада Паунду, не треба запостављати ни примамљивост његових идеја и за европске научнике права. Наиме, постоје историјски и теоријски разлози за укључивање одређеног броја европских научника, као што су пољско-руски правник Леон Петражицки (1867–1931) и аустријски правник Еуген Ерлих (1862–1922), у ову рубрику. Ови научници били су критични према аналитичкој судској пракси због Паундовога концептуалног формализма и занемаривања емпиријских чињеница као што су улога друштвених снага у стварању правног поретка и обликовању правног понашања. Они су такође тврдили да би правна истраживања, правна едукација и судско одлучивање требало да усвоје методе и увиде друштвених наука како би се избалансирао овај недостатак”.⁶ Овде наилазимо на проблем поводом неуједначених ставова о томе да ли се Петражицки и Ерлих могу сврстати у оквире социолошке јуриспруденције или социологије права, односно, да ли се и у којој мери може неспорно истицати посебност ове две дисциплине.

У домаћој правној науци интерес ка Петражицком и његовој психолошкој концепцији права најозбиљније је показан на Правном факултету Универзитета у Крагујевцу, захваљујући пажњи која му је посвећена од стране професора овог Факултета и њихове истраживачке делатности. На тај начин, олакшан нам је приступ изворима литературе којом се обрађују проблеми на којима је заснован плодотворан научно-истраживачки рад Петражицког.

„У делу истакнутог пољског теоретичара права, творца искуствено-психолошке теорије права, Л. Петражицког (1867–1931), многи су спремни да виде радије једну правну психологију, него правну социологију. Он је успео да одреди право, а да се, при томе, не позива на правну санкцију, у чему и лежи огромна оригиналност његове теорије. Тачније,

⁶ R. Banakar, *Law Through Sociology s Looking Glass*, Conflict and Competition in Sociological Studies of Law, The New Isa handbook in Contemporary International Sociology: Conflict, Competition, and Cooperation, Ann, Denis, Devorah Kalekin-Fishman, eds., Sage, 2009, 67.

у његовој концепцији подручје права је знатно шире од официјелног права снабдевног државном санкцијом”.⁷

У правној науци ће остати забележена и потешкоћа одговора на питање да ли се са високим степеном прецизне извесности може одредити заправо ко се има сматрати приоритетним оснивачем социологије права; тако ће се они који сврставају Петражицког у оквиру социологије права, питати да ли је то заиста Ерлих или Петражицки, с обзиром на утицај који су његове идеје и теоријске конструкције могле вршити на Ерлиха. На овом месту нам преостаје да истакнемо Ерлихову идеју

„о постојању мирног и спонтаног друштвеног поретка, који се формира слободним уређивањем индивидуалне или колективне воље (воља посебних групација), уз постојање сукоба. Тумачећи законе и судску вољу, Ерлих није полазио од логичке дедукције, већ од индукције, ослањајући се на друштвене податке и свој осећај за правичност. Празнине у закону Ерлих је попуњавао пажљиво, пратећи законодавчеву вољу, при том стављајући нагласак на друштвене изворе те воље”.⁸

Дакле, пред нама се налази теоријска недореченост или недовољно разјашњена позиција ова два теоретичара, у смислу њиховог припадања социолошкој јуриспруденцији или социологији права. А из такве недоречености онда извире и суштински релевантнији проблем, а то је заправо осамостаљеност социолошке јуриспруденције у односу на саму социологију права.

Уз позив на *R. Banakar*, треба нагласити да је европско-континентална правна наука отишла и корак даље у критици идеологије правног позитивизма у односу на Паундово оспоравање. „Они су айеловали на љравнике да љрејознају виљалну улоју коју иљрају неформални и незванични механизми друљштвене конљроле у сљварању љравних инсљљиљуција и обликовању љравној љонашања... Пељтражицки и Ерлих су се, свако на свој начин, залаљали за емљиријски конљејљ љрава”.⁹ Реч је о концепцијском приступу праву који не препознаје у држави главни његов извор, јер њено постојање претпоставља претходно постојање неких облика права, чиме се право појављује ширим од државног закона, те постоји независно од спољне власти.

⁷ В. Радомировић, Т. И. Подгорац, Е. Максимовић, *Социологија са социологијом права*, Правни факултет у Крагујевцу, 2000, 197.

⁸ *Ibid*, 193.

⁹ R. Banakar, 68.

За истраживачки интерес који имамо поводом хипотетичких поставки значајно је истаћи да се тежиште разлике између социологије права и социолошке јуриспруденције може огледати у томе што социологија права тежи посматрању права у његовој спољашњој комуникацији са друштвеним факторима и институцијама; док, с друге стране, социолошка јуриспруденција чини напоре да учини доступним унутрашњу социолошку димензију права истраживањем како га разумеју правни практичари. Тако, дијалектичка интеракција између интерно и екстерно произведених концепата, идеја и представа права лежи у суштини многих студија које спадају у ту истраживачку традицију.¹⁰

Социолошко третирање права и правних појава спада у домен општих напора социологије да овлада свим друштвеним појавама; резултати таквих истраживања опште социологије достижу ниво откривања научних законитости које се успостављају између друштвених појава подобних да буду референтно испитиване. Напори социологије усмерени ка праву постепено су отварали нове истраживачке хоризонте, стварајући тиме услове за научно-академски напредак посебне дисциплине – социологије права са продубљенијим циљевима откривања и препознавања више слојева односа у трагању за одговорима на социолошки смисао права и његову друштвену условљеност. Уз све те напоре, социологија и право и даље опстају као потпуно одвојене друштвене науке, што не ремети аутономну стваралачку димензију социологије права. Свакако да, одговарајућом комбинацијом суштине њихових предмета и методолошких апарата протоком времена упорног истраживања, долази и до формирања посебног научно-методолошког комплекса припадајућег социологији права. И тако се постепено из опште социологије, као најопштије друштвене науке, долази до социологије права, што и даље није задовољавало све потребе које правни поредак има за социологизирањем. Научним социологизирањем правних појава чини се допринос имплементацијом социолошких идеја у правну мисао, чиме се она оплемењује; постаје свестранија, свеобухватнија и способнија да одговори изазовима које успоставља друштвена стварност. Међутим, током времена, а посебно у последњим деценијама деветнаестог и у првим деценијама двадесетог века, постајало је све очигледније да достигнути развој друштвеног поретка поставља нове изазове правном поретку.

Приметна је била немоћ правне теорије кроз позитивизам и јус-натурализам да одговоре сопственим посусталостима, чиме су створене

¹⁰ R. Banakar, *исто.*

озбиљне претње даљем теоријском и практичном развоју, не само правног поретка, већ и друштвеног развоја у целини. А социологија права као недовољно опремљена научном спознајом решавања конкретних проблема у амбијенту блокираног друштвеног развоја такође се почела научно-истраживачки „разливати” кроз нове и уже теоријске концепције, као што је то, на пример, социолошки позитивизам, социолошки јуснатурализам, али и социолошка јуриспруденција. При томе, имамо у виду да се у делу научне јавности оспорава аутономност позиције социолошке јуриспруденције њеним подвођењем под варијанту социолошког позитивизма, што за нас није прихватљиво. Јер, по више основа социолошка јуриспруденција има довољно компаративних особености и разлика у односу на, како социолошки позитивизам, тако и у односу на социолошки јуснатурализам. Стога и истичемо дисциплинарну аутономност социолошке јуриспруденције и у њеним односима према позитивизму и јуснатурализму у почетним фазама њеног настајања. Не треба превидети да је социолошка јуриспруденција приметила недораслост оба правца (позитивизма и јуснатурализма) да одговори изазовима нагомиланих друштвених напетости и исцрпљености достигнутих ставова позитивиста и јуснатуралиста, што је претило да озбиљно угрози даљи развој друштвеног и правног поретка. Социолошка јуриспруденција управо је и настала као реакција на недостатке ова два теоријска концепта; критикујући подједнако оправдано и један и други успева да отвори научно-истраживачки путоказ за другачије приступање разумевању права и правних појава. То је онај приступ којим се обезбеђује практична применљивост теоријских резултата у правној пракси, те се конкретно врше теоријска пропитивања и преиспитивања правне праксе и њеног доприноса правном и друштвеном развоју.

III. Закључак

Социолошком јуриспруденцијом се прихватају и балансирају релације између социологије и права, уз наглашавање конструкције друштвеног инжењеринга усмереног ка проактивном деловању судске (и управне) власти, што репродукује утицај њихове правне праксе на функционално дејство правног поретка и иновирани начин разумевања права и правних појава. Управо се у томе и огледа недостатак социологије права. Њени напори усмерени ка повезивању социологије и права ипак нису могли да разреше дилеме поводом друштвено оптерећујућих проблема у назначеном периоду. Социологија и право се јесу теоријски повезивали одговарајућим научним приближавањима, али је ипак

одсуствовала практична делотворност социолошке опсервације правних појава. Закон јесте правна појава условљена друштвеним факторима, околностима и чиниоцима, али је и даље егзистирао традиционалан неуспех социологије права да на другачији начин представи разумевање суштине и природе закона у односу на његов формат укалупљен у подразумевајуће оквире правног поретка. Социолошким третирањем, закона социологија права, на пример, помаже да га научно социологизирамо дајући му одређене третмане спрам друштва, и ту социологија права застаје без научне храбрости и радозналости да га покуша доживети другачије. Тај друкчији приступ правним појавама са собом носи социолошка јуриспруденција упуштајући се у, до тада, недовољно истражено, а истовремено изузетно широко пространство препознавања друштвених феномена у правним појавама, који имају одређену друштвену функцију; пример закона нас наводи на његово концепцијско уклапање у комплекс друштвеног инжењеринга друштвених (али и индивидуалних и јавних) интереса уз обавезну истраживачку пажњу ка узроковању и дејству правне праксе на читав правни поредак. Изгледа као да је тек са појавом социолошке јуриспруденције отпочео приметан процес интегративног повезивања и стварања новог научно-академског квалитета, када је у питању однос између социологије и права, јер нам делује да социологија права на почетку двадесетог века чини више механички успешне напоре у повезивању ове две друштвене науке. Уметањем социолошког прагматизма обликовањем социолошке јуриспруденције такви напори постају суштински значајнији и препознатљивији са конкретно видљивим резултатима и утицајима на друштвени и правни развој поретка.

Правна књижевност озбиљно посвећена социолошкој јуриспруденцији, у својој научној основи идентификује неколико њених темељних обележја. Суштина за разумевање закона садржана је у његовом друштвеном контексту, јер је он друштвени феномен, који се извлачи из емпиријских друштвених чињеница у одређеном друштву. Концепт по којем је закон довољно изграђен и затворен систем да се може разумети дедуктивним резонувањем не може бити основ за разумевање о томе како закон функционише у друштву. Стога је неопходно дубље истраживање интеракције закона и друштвених субјеката у циљу стварања потпуније представе о његовом функционисању у друштву. Социолошка јуриспруденција у закону препознаје облик друштвене контроле, при чему се ова контрола не може заснивати искључиво на санкцији као битном делу закона. У идеји закона, мора му се признати постојање одређеног моралног садржаја, чиме се социолошка јуриспруденција

супротставља класичном правном позитивизму за који је инволвирање вредносних елемената (посебно метаправних) непожељно. И, коначно, конструкција друштвене стварности је таква да јој недостаје одговарајућа натуралистичка вредност у циљу решавања друштвених сукоба.¹¹

Igor Mitrović, PhD

Deputy Public Attorney of Belgrade

ORIGIN AND DEVELOPMENT OF SOCIOLOGICAL JURISPRUDENCE

Summary:

The paper refers to the concept and content of sociological jurisprudence, and explains the difference between sociological jurisprudence and sociology of law. According to the author, sociological jurisprudence grew out of the sociology of law, „carrying” with it a special methodological instrument when observing law and legal phenomena; this is the result of an effort to position sociological jurisprudence between sociological positivism and sociological iusnaturalism, along the lines of jurisprudence, which, during the twentieth century, stopped developing to be exclusively of the American type, overcoming the Anglo-Saxon type of legal system. The author’s interpretation of sociological jurisprudence implies respect for the content of its general conception, the framework of which includes sociology of justice, social engineering of multi-layered interests, as well as postulated legal standards.

Key words: sociological jurisprudence, theory of law, sociology, sociology of law

¹¹ Видети: W. Kituku, “*Contribution of Sociological Jurisprudence to Modern Environmental Law and Management*” EWK, 2014, 2.

UDK 347.626(497.11)

Александра А. Правдић

адвокат из Београда

ЗАЈЕДНИЧКА ИМОВИНА СУПРУЖНИКА¹

Сажетак:

У раду се најпре анализира појам заједничке својине, као и њени појавни облици, имајући у виду да је овај облик својине регулисан у различитим прописима, због своје специфичне правне природе. Обрађена су питања заједничке имовине супружника, управљања и располагања, могућности закључивања брачног уговора, као и споразумне и судске деобе, и то из угла позитивноправних прописа и ставова судске праксе. Посебна пажња у раду посвећена је правилима о упису заједничке својине супружника на непокретностима у катастар непокретности и потенцијалним проблемима до којих долази у пракси приликом наслеђивања заједничке својине.

Кључне речи: заједничка својина, имовински односи супружника, упис заједничке својине у катастар непокретности, наслеђивање заједничке својине.

I. Уводне напомене о заједничкој својини

Заједничка својина подразумева право својине два или више лица (заједничара) на истој неподељеној ствари, али тако да њихови удели нису одређени, већ су одредиви. Дакле, право својине на ствари имају сви заједничари као целина, с тим да су њихови удели у праву својине (идеални или реални) неодређени. Сви заједничари су титуалри права својине на целокупној ствари. Управо је то главна разлика у односу на сусвојину која представља својину два или више лица на истој ствари, али тако да су њихови удели тачно одређени.

¹ Скраћена верзија рада који је настао у оквиру пројекта „Отворена врата правосуђа“; објављен је на званичној интернет страници (Александра Правдић, „Заједничка својина супружника: шта треба да знамо?“, *Отворена врата правосуђа*, доступно на: <https://www.otvorenavratapravosudja.rs teme/porodino-pravo/zajednicka-svojina-supruznika-sta-treba-da-znamo>, приступљено 13. јануара 2023. године).

Заједничка својина је по својим особинама специфичан облик својине. За почетак, одредбама члана 18 Закона о основама својинско-правних односа предвиђено је да право заједничке својине може постојати само у случајевима и под условима одређеним законом.² Наведено је потврђено и у праски Врховног касационог суда, према којој се:

„Заједничка својина успоставља [се] само под посебним, законом одређеним претпоставкама, што значи да се заједничка својина успоставља искључиво на основу закона. Нити странке могу својим правним послом да одреде успостављање заједничке својине, нити то може да одреди суд својом одлуком или неки други орган власти. Једино непосредно на закону, испуњењем претпоставки које за то одреди закон, одређена имовинска права улазе у заједничку имовину одређених субјеката. Закон те претпоставке тако одређује да се заједничка својина успоставља само у ограниченом кругу случајева.”³

Додатно, заједничка својина није регулисана на јединствен начин у оквиру само једног закона, као што је то случај са својином и сусвојином, а разлог томе лежи у чињеници да постоје различити односи у којима долази до успостављања заједничке својине на одређеној ствари.

Породичним законом регулисана је заједничка својина супружника, али и заједничка својина ванбрачних партнера и заједничка својина чланова породичне заједнице.⁴ Законом о наслеђивању регулисана је заједничка својина наследника,⁵ док је Законом о основама својинско-правних односа предвиђена заједничка својина власника посебних делова зграде на заједничким деловима зграде и уређајима у згради.⁶

Заједница у којој се налазе заједничари је личног карактера – брак, ванбрачна заједница, породична заједница, сродство код наследника, али она нема статус посебног лица, што значи да заједничари не образују нови правни субјективитет, већ свако од њих задржава свој.

² Закон о основама својинско-правних односа – ЗОСПО, *Службени лист СФРЈ*, бр. 6/80 и 36/90, *Службени лист СРЈ*, бр. 29/96 и *Службени гласник РС*, бр. 115/2005 – др. Закон.

³ Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1825/2016 од 1. јануара 2017. године.

⁴ Породични закон-ПЗ, *Службени гласник РС*, бр. 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

⁵ Закон о наслеђивању, *Службени гласник РС*, бр. 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015

⁶ ЗОСПО, чл. 19 ст. 2.

Ако другачије није одређено законом или споразумом заједничара, заједничар је овлашћен да врши сва власничка права само заједно са свим осталим заједничарима. Заједничар свој удео може правним послом пренети само на другог заједничара, јер је чланство у заједници личноправног карактера и оно се као такво не може пренети на треће лице. То значи да заједничари не могу појединачно располагати својим правом својине и пренети га на треће лице, већ је то могуће једино у целости од свих заједничара заједно.

Такође, величина удела заједничара не утиче на његова власничка овлашћења, с обзиром на то да удели нису одређени, већ одредиви. Сходно томе, сваки заједничар има право да ствар држи, употребљава и прибавља користи од ње, у мери и на начин предвиђен међусобним споразумом заједничара. Ако се заједничари не споразумеју, сваки заједничар може тражити да о томе одлучи суд.

Поред тога, сваки заједничар може у свако доба да захтева потпуну или делимичну деобу заједничке својине. Деоба заједничке својине подразумева одређивање сувласничких удела на заједничкој ствари, тако да заједничка својина заправо постаје сусвојина.

II. Заједничка имовина супружника

1. Појам

Имовина коју су супружници стекли радом у току трајања заједнице живота у браку представља њихову заједничку имовину.⁷ Из наведене законске дефиниције можемо утврдити да су два елемента, односно две одлике најбитније за одређивање заједничке имовине – рад и заједница живота у браку. Радом се сматра свако чињење, било оно директно или индиректно, заједничко или појединачно, а које доприноси стицању нове, и/или одржавању постојеће имовине супружника. Заједница живота као конститутивни елемент за утврђивање постојања заједничке имовине супружника указује на то да сва имовина која је стечена пре или након престанка заједнице живота у браку не може бити сматрана заједничком, већ искључиво посебном имовином супружника.

Предмет заједничке имовине супружника чине зараде, накнаде зарада и друга новчана примања која су остварена радом у току трајања заједнице живота у браку, затим приходи од заједничке имовине попут

⁷ ПЗ, чл. 171 ст. 1.

закупнина или камата, као и приходи од посебне имовине остварени заједничким радом или радом супружника-невласника.⁸

Одредбама Породичног закона посебно су регулисана питања имовине стечене играма на срећу и имовине стечене коришћењем права интелектуалне својине. Имовина стечена игром на срећу у току трајања заједнице живота у браку представља заједничку имовину, осим ако супружник који је остварио добитак не докаже да је у игру уложио посебну имовину.⁹ Имовина стечена коришћењем права интелектуалне својине у току трајања заједнице живота у браку представља заједничку имовину.¹⁰

2. Управљање и располагање

Заједничком имовином супружници управљају и располажу заједнички и споразумно.¹¹ У вези са пословима редовног управљања, Породични закон на неки начин предвиђа изузетак, увођењем претпоставке постојања сагласности једног супружника за послове редовног управљања које други супружник предузима самостално. У погледу послова располагања није предвиђен ниједан изузетак, те супружник ни под којим условима не може самостално располагати својим уделом у заједничкој имовини нити га може оптеретити правним послом међу живима. Свако располагање супружника супротно наведеним правилима је ништаво.

Супружници могу аутономијом воље искључити законски режим управљања и располагања заједничком имовином. Наведено подразумева закључење уговора којим ће другачије уредити управљање и располагање заједничком имовином тако што ће предвидети да један од њих управља и располаже целокупном заједничком имовином или неким њеним деловима. Такав уговор се може односити: само на управљање или само на располагање или само на поједине послове управљања и располагања. Уколико се уговор о управљању и располагању заједничком имовином односи на непокретности, он мора бити закључен у форми јавнобележнички потврђене (солемнизоване) исправе и као такав бити уписан у катастар непокретности.

⁸ Слободан И. Панов, *Породично право*, 4. издање, Београд, 2013, 331.

⁹ ПЗ, чл. 172.

¹⁰ ПЗ, чл. 173.

¹¹ ПЗ, чл. 174 ст. 1.

3. Деоба заједничке имовине

Супружници могу, у свако доба, како за време трајања брака, тако и након његовог престанка, извршити деобу заједничке имовине, а што подразумева утврђивање сувласничког удела сваког супружника у заједничкој имовини. Деоба може бити споразумна, на основу споразума супружника у облику јавнобележнички потврђене (солемнизоване) исправе, или судска, у ситуацији када супружници не могу да се споразумеју о деоби. Судска деоба може бити извршена у ванпарничном или парничном поступку, у зависности од тога да ли постоји спор о праву на имовини која је предмет деобе, о висини удела у заједничкој имовини или пак о томе које ствари, односно права улазе у заједничку имовину. У случају да између супружника постоји неки од наведених спорова, што ће најчешће и бити случај, деоба се може извршити једино у парничном поступку.

У погледу критеријума за деобу и одређивања висине удела, увек се полази од законске претпоставке да су удели супружника једнаки. Наведена законска претпоставка је оборива, те супружници могу доказивати и супротно. У том случају процењиваће се остварени приходи, вођење послова у домаћинству, старање о деци, старање о имовини, те друге околности од значаја за одржавање или увећање вредности заједничке имовине, обзиром на то да је одредбом члана 180 став 3 Породичног закона прописано да од наведених околности зависи већи удео једног супружника у стицању заједничке имовине. Дакле, законска претпоставка о једнаким уделима је оборива, односно супружници могу доказивати и супротно. Тада ће се примењивати правило о терету доказивања из члана 231 став 2 Закона о парничном поступку којим је предвиђено да странка која тврди да има неко право, сноси терет доказивања чињенице која је битна за настанак или остваривање права.¹² Стога је на супружнику који тврди да има већи удео терет доказивања чињеница које су законом прописане као битне за утврђење његовог већег удела у стицању. О овоме је јасан став заузела и судска пракса.¹³

У пракси се често сусрећемо са тврдњом супружника да је његов/ њен (чешће његов) удео у стицању имовине већи из разлога остваривања веће зараде. Међутим, висина удела у стицању заједничке имовине не

¹² Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени гласник РС*, бр. 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018 и 18/2020.

¹³ Пресуда Врховног касационог суда Рев. 1161/2020 од 15. октобра 2020. године.

зависи само од висине зараде супружника, што потврђује одредба члана 180 став 3 Породичног закона. Неспорно је да је висина зараде значајна околност приликом одмеравања удела, али никако није и једина. Остали видови стицања, помоћи и доприноса, као што су вођење послова домаћинства, брига и старање о деци, брига и старање о стеченој имовини, подједнако су важна мерила. Обављање тих послова је значајно с обзиром на то да не само да представља мерило за утврђивање висине удела у стицању заједничке својине оног супружника којих их обавља, већ у највећем броју случајева истовремено омогућава другом супружнику остваривање веће зараде и као такво се мора ценити. О наведеном је став заузео и Врховни касациони суд у једној од својих пресуда по ревизији.¹⁴

Поред прописаних критеријума за утврђивање већег удела у заједничкој имовини која је стечена у току заједнице живота у браку, законом је предвиђено правило и за ситуацију када је до увећања заједничке имовине дошло након престанка заједнице живота у браку. Одредбама члана 175 Породичног закона прописано је да у том случају сваки супружник има право на потраживање у новцу односно право на удео у увећаној вредности сразмерно свом доприносу увећања заједничке имовине.

У сваком случају, код утврђивања већег удела, законом је прописано да се он утврђује у истој сразмери за сва права и све обавезе које постоје у тренутку престанка заједнице живота у браку, али је прописан и изузетак од тог правила. Тај изузетак подразумева да се, уз испуњавање кумулативно одређених услова, може утврдити већи удео супружника у конкретном односно поједином праву из заједничке имовине. Потребно је да се ради о праву које је економски самостално у односу на остала права из заједничке имовине и да је супружник у стицању тог права учествовао и приходима од своје посебне имовине.

Приликом деобе мора се водити рачуна и о правилима која се одnose на посебне групе ствари односно предмета. Одредбама Породичног закона посебно су регулисане деоба ствари за личну употребу супружника, деоба ствари намењених детету, деоба ствари за вршење заната или занимања и деоба предмета домаћинства.

Ствари за личну употребу једног супружника припадају му у искључиву својину без урачунавања у његов удео ако њихова вредност није несразмерно велика у односу на вредност заједничке имовине и вред-

¹⁴ Пресуда Врховног касационог суда Рев. 1740/2016 од 27. априла 2017. године.

ност ствари за личну употребу другог супружника, док, уколико је вредност наведених ствари несразмерно велика, онда му оне припадају у искључиву својину са урачунавањем у његов удео.¹⁵

Ствари намењене детету припадају у искључиву својину супружнику који врши родитељско право без урачунавања у његов удео, а уколико родитељи врше родитељско право заједнички, над тим стварима имају право заједничке својине.¹⁶

Ствари за вршење заната или занимања једног супружника припадају му у искључиву својину са урачунавањем у његов удео.¹⁷

Предмети домаћинства на којима један супружник након престанка заједнице живота у браку има државину у трајању од најмање три године припадају му у искључиву својину са урачунавањем у његов удео.¹⁸

4. Разлике у односу на посебну имовину

Поред заједничке имовине, супружници могу имати и посебну имовину. Посебна имовина је она имовина коју је супружник стекао (на било који начин) пре склапања брака, као и имовина коју је супружник стекао у току трајања брака наслеђем, поклоном или другим правним послом којим се прибављају искључиво права. Такође, посебна имовина је она коју је супружник стекао у току трајања брака деобом заједничке имовине. За разлику од заједничке имовине, посебном имовином сваки супружник самостално управља и располаже. Породични закон регулише и ситуације у којима је дошло до увећања вредности посебне имовине једног супружника током трајања брака. Уколико је то увећање незнатно, други супружник има право на потраживање у новцу сразмерно свом доприносу, док, уколико се ради о знатном увећању, други супружник има право на удео у тој имовини сразмерно свом доприносу.

5. Брачни уговор

Законски режим заједничке имовине супружници могу искључити аутономијом воље, уколико имају потребе да своје имовинске односе регулишу на другачији начин од оног који је предвиђен законом, сходно члану 171 став 2 Породичног закона, којим је предвиђено да супружници могу брачним уговором другачије уредити своје имовинске од-

¹⁵ ПЗ, чл. 182.

¹⁶ ПЗ, чл. 183.

¹⁷ ПЗ, чл. 184.

¹⁸ ПЗ, чл. 185.

носе. Ова могућност постоји не само за супружнике, већ и за будуће супружнике, с обзиром да је одредбама члана 188 Породичног закона прописано да супружници, али и будући супружници, могу закључити брачни уговор којим ће уредити своје имовинске односе на постојећој или будућој имовини. Уколико будући супружници искористе ово право, уговор ће ступити на снагу даном закључења брака. Супружници овим уговором могу да регулишу своје имовинске односе у току трајања брака, како у односу на постојећу заједничку и посебну имовину, тако и у односу на будућу имовину, ону коју ће тек стећи. Уговор се закључује у облику јавнобележнички потврђене (солемнизоване) исправе и уписује у катастар непокретности уколико се односи на непокретности, а јавни бележник је дужан да приликом солемнизације уговорнике нарочито упозори на то да се њиме искључује законски режим заједничке имовине, о чему ставља напомену у клаузули о потврђивању. Дакле, законске одредбе у вези са имовином супружника, како током трајања брака, тако и након развода, примењиваће се само уколико се супружници нису определили за уговорни режим регулисања своје имовине, што ће у пракси бити реткост. Такође, није на одмет напоменути да се овим уговором могу регулисати искључиво породичноправни односи супружника, али не и наследноправни. Располагање имовином за случај смрти може се вршити само на начин и у форми која је предвиђена Законом о наслеђивању. Тако, на пример, одредбе брачног уговора којима се предвиђа да један од супружника неће имати никаква наследна права на одређеној, посебној имовини другог супружника су ништаве, о чему је и судска пракса заузела став.¹⁹

6. Посебне напомене у вези са непокретностима које су предмет заједничке имовине

а) Претпоставке о упису у катастар непокретности према Породичном закону

У погледу непокретности и уписа у катастар, Породичним законом регулисане су две претпоставке. Прва је да се сматра да су супружници извршили деобу заједничке имовине ако су у катастру непокретности уписана оба супружника као сувласници на одређеним уделима.²⁰

¹⁹ Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу, Гж 3005/2017 од 10. априла 2018. године – *Билтен судске праксе Апелационог суда у Крагујевцу*, бр. 1/2019.

²⁰ ПЗ, чл. 176 ст. 1.

Друга је да се сматра да је упис извршен на име оба супружника чак и када је извршен само на име једног од њих, осим ако након уписа није закључен писмени споразум супружника о деоби заједничке имовине односно брачни уговор, или је о правима супружника на непокретности одлучивао суд.²¹ Дакле, непокретности које су у току трајања брака стечене радом и средствима оба супружника представљају њихову заједничку имовину, независно од уписа права својине на име једног супружника, и то због важења претпоставке једнаких удела и забране штетног дејства поуздања у тачност података из катастра непокретности.²²

*б) Упис заједничке својине у катастар непокретности према
Закоњу о постојању уписа у катастар непокретности и водова*

Законом о поступку уписа у катастар непокретности и водова регулисан је упис заједничке својине у катастар непокретности.²³ Њиме је предвиђено да се заједничка својина на непокретности уписује на име свих заједничара. Истим законом регулисано је и да се заједничка својина супружника уписује у катастар на целој непокретности (или на сувласничком уделу у непокретности), у случају постојања брака у моменту настанка исправе за упис (на пример уговора о купопродаји). Јавни бележник који солемнизује (потврђује) одговарајућу исправу дужан је да податак о постојању брака унесе у исправу, те да исту достави катастру непокретности ради уписа у катастар. То значи да ће, уколико је у уговору наведен један од супружника као стицалац права својине на непокретности, у катастру ипак бити уписана оба супружника као имаоци заједничке својине на предметној непокретности са неопредељеним уделима, а све сходно чињеници да се стицалац својине у том моменту налази у браку. Наведену чињеницу јавни бележник сазнаје увидом у матичне књиге венчаних.

Међутим, истим Законом је предвиђено да до тога неће доћи у следећим ситуацијама:

1. ако у исправу за упис нема података о постојању брака и супружнику;

²¹ ПЗ, чл. 176 ст. 2.

²² Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 6196/2020 од 31. марта 2022. године.

²³ Закон о поступку уписа у катастар непокретности и водова, *Службени гласник РС*, бр. 41/2018, 95/2018, 31/2019 и 15/2020.

2. ако се катастру достави изјава оба супружника да се у конкретном случају не ради о заједничкој, већ посебној имовини једног од супружника;
3. ако супружници исправом на основу које се врши упис стичу сусвојину, са одређеним уделима.²⁴

Из наведеног се може закључити да ове одредбе важе само у случају стицања својине теретним правним пословима. Са друге стране, својина коју је супружник стекао током трајања брака наслеђивањем или бес-теретним правним послом (на пример поклоном) не уписује се у катастар као заједничка својина, већ представља посебну имовину супружника. Исто важи и ако су супружници брачним уговором другачије регулисали питање стицања заједничке или посебне имовине.

Наведеним одредбама неспорно се постиже већа правна сигурност у промету непокретности јер су трећа лица као стицаоци права својине на непокретности сада сигурнији да се касније неће појавити неко од супружника са захтевом побијања правног посла услед поседовања удела по основу брачне тековине. С друге стране, може се констатовати да је интенција законодавца била и да се одредбама овог Закона избегне раније честа ситуација у којој се као власник у катастру непокретности уписивао само један од супружника (најчешће супруг), те да се сходно томе избегну дуготрајни процеси доказивања да се ипак ради о заједничкој имовни супружника. Ипак, сведоци смо да се у пракси и даље у већини случајева стицања непокретности радом у току трајања заједнице живота као искључиви власник непокретности уписује један од супружника (превасходно супруг), а на основу достављања изјаве оба супружника да се у конкретном случају не ради о заједничкој, већ посебној имовини супружника. Може се претпоставити да је један о разлога за то чињеница да се непокретност у заједничкој својини „теже” прометује (обзиром да супружници заједничком имовином управљају и располажу заједнички и споразумно), као и да приликом наслеђивања заједничка имовина може бити потенцијални камен спотицања.

Наиме, у погледу наслеђивања може се констатовати да постоји дилема у ситуацији када један од супружника премине, а супружници имају уписано заједничко право својине на непокретности. Поставља се питање на који начин и у којим уделима ће наследници наследити оставиоца, будући да заједничка својина подразумева неопредељене уделе. Сходно правилима о наслеђивању, пре свега о предмету наслеђивања, може се закључити да је неопходно најпре утврдити уделе

²⁴ Закон о поступку уписа у катастар непокретности и водова, чл. 7 ст. 5.

супружника, односно извршити деобу заједничке имовине, а све како би опредељени, сувласнички удео постао предмет наслеђивања. Поступак утврђивања удела зависио би од тога да ли међу наследницима постоји спор о висини удела који би деобом заједничке имовине супружника припао оставиоцу. Уколико наследници прихватају законску претпоставку о једнаким уделима супружника, супружник оставиоца може, сходно одредби члана 114 Закона о ванпарничном поступку, тражити издвајање заоставштине по том основу, у ком случају ће орган поступка (суд или јавни бележник) на његов предлог наредити то издвајање и утврдити да је предмет заоставштине удео у висини од једне половине.²⁵ С друге стране, уколико међу наследницима постоји спор о висини удела супружника, орган поступка ће, сходно одредбама члана 119 Закона о ванпарничном поступку, прекинути поступак расправљања заоставштине и упутити странке да покрену парницу с обзиром да су међу њима спорне чињенице од којих зависи неко њихово право.

У досадашњој пракси могао се чути и другачији предлог решења ове ситуације, а то је да наследници оставиоца просто ступају на његово место као заједничари са неопредељеним уделима. Није сигурно колико је овакав предлог прихватљив, имајући у виду законске одредбе о наслеђивању и поступку расправљања заоставштине, те нарочито одредбе о успостављању заједничке својине и праксу Врховног касационог суда која изричито указује на то да нити странке могу својим правним послом да одреде успостављање заједничке својине, нити то може да одреди суд или неки други орган власти својом одлуком.²⁶

У сваком случају, за сада у пракси остаје неразјашњено питање на који начин ће се дефинитивно одређивати удео у заједничкој својини у оставинским поступцима. Делује да се коначно решење може пронаћи у стварању праксе, односно заузимању правног става, од стране Врховног касационог суда (убудуће Врховног суда) или у евентуалним изменама и допунама Закона о поступку уписа у катастар непокретности и водова.

Без обзира на проблематику у вези са наслеђивањем и околношћу „тежег” прометовања, делује да се у највећем броју случајева давања изјаве оба супружника да се у конкретном случају не ради о заједничкој,

²⁵ Закон о ванпарничном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 25/82 и 48/88 и *Службени гласник РС*, бр. 46/95 – др. закон, 18/2005 – др. закон, 85/2012, 45/2013 – др. закон, 55/2014, 6/2015, 106/2015 – др. закон и 14/2022).

²⁶ Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1825/2016 од 1. новембра 2017. године.

већ посебној имовини једног од супружника, ипак ради о недовољном разумевању последица које та изјава производи. Наиме, том изјавом се у ствари онемогућава примена одредби Породичног закона којима је предвиђено да се сматра да је упис извршен на име оба супружника чак и када је извршен на име само једног од њих, осим ако након уписа није закључен писмени споразум супружника о деоби заједничке имовине односно брачни уговор, или је о правима супружника на непокретности одлучивао суд. Другим речима, дејство изјаве је такво да ће се право својине на непокретности сматрати посебном имовином супружника, што значи да о томе више супружници не могу одлучивати ни споразумно ни путем суда. Имајући у виду наведено, те чињеницу да се у највећем броју случајева ради о имовини веће вредности, као и да давање горе описане изјаве производи озбиљна и коначна дејства и да се њене последице касније тешко могу изменити, неспорно је да је приликом предузимања оваквих правних послова и више него пожељно ангажовање стручне помоћи, обзиром да се једино тако постиже сигурност да је одлука донета уз разматрање свих релевантних околности.

III. Уместо закључка

Имајући у виду специфичну правну природу заједничке својине, те да иста може настати искључиво на основу закона, а не аутономијом воље странака или одлуком надлежног органа, заједничка имовина супружника детаљно је регулисана законом. Законодавац је, пак, уређујући имовинскоправне односе супружника, пружио могућност да их супружници другачије уреде, било путем закључивања уговора о управљању и располагању заједничком имовином или брачног уговора. Ипак, пракса показује да се ови уговори ретко сачињавају, те да странке не користе често ову могућност која би у великој мери могла да им олакша уређивање међусобних односа. Узрок ове околности пре би се могао наћи међу традиционалним нормама понашања укорењеним у наше друштво, него правним разлозима. Стога, требало би охрабрити сваки облик подстицаја и ближег упознавања странака са могућношћу да аутономијом воље уреде своје односе, у ситуацијама када им је то законом дозвољено.

У погледу стицања непокретности у току заједнице живота у браку, нарочиту пажњу би требало обратити на правне последице које производи изјава оба супружника да се ради о посебној, а не о заједничкој имовини, с обзиром на то да је наведено решење релативно скоро прописано Законом о поступку уписа у катастар непокретности и водова,

а да директно утиче на дејство одредби Породичног закона о претпоставци о упису права оба супружника у катастар. Наведено је посебно важно и у контексту чињенице да се у пракси стиче утисак о недовољној информисаности странака о дејству и правним последицама поменуте изјаве.

Са друге стране, у ситуацији када ова изјава изостане, супружници бивају уписани у катастар као имаоци права заједничке својине, што такође може довести до потенцијалних компликација у случају смрти једног од супружника и спровођења поступка расправљања заоставштине.

Напоследку, нужно је и извесно да ће се одговори на ова питања временом искристалисати у судској пракси. Међутим, и овде као и у другим правним областима, свакако би требало радити на развоју културе превентивног правног саветовања и консултовања стручне правне помоћи, ради избегавања непоправљивих правних пропуста.

Aleksandra A. Pravdić

attorney at law in Belgrade

JOINT PROPERTY OF SPOUSES

Summary:

The paper firstly analyzes the concept of joint property, together with its forms, considering that this form of property is envisaged in different regulations, due to its specific legal nature. The issues of joint property of spouses, management and disposing of property, the possibility of concluding a nuptial contract, as well as consensual and court division, were addressed not only from the perspective of positive legal regulations, but also national case-law. Particular attention is devoted to the rules concerning registration of joint property of spouses on immovable property and potential issues that may arise in practice when inheriting joint property.

Key words: joint property, property relations of spouses, registration of joint property in cadaster, inheritance of joint property

UDK 342.511(497.11)

Mr Данило Р. Пашајлић

адвокат у Београду

УСТАВНО УРЕЂЕЊЕ ИНСТИТУЦИЈЕ ПРЕДСЕДНИКА РЕПУБЛИКЕ

Сажетак:

У раду се приказује уставни положај председника Републике. Аутор разматра, са правног становишта, нека од питања у вези са улогом председника Републике која се постављају у јавности и актуелној политичкој пракси; он испитује надлежности председника Републике, мандат, начин избора и престанак функције, те однос са другим деловима власти.

Кључне речи: председнике Републике, Устав, мандат, надлежност, подела власти, Народна скупштина

I. Појам и правна природа институције

У Републици Србији председник Републике је инокосни државни орган, непосредно изабран од стране грађана, тајним гласањем, који врши функцију шефа државе.¹

Уређење власти у Републици Србији „*почива на подели власти на законодавну, извршну и судску власт*”, а однос три гране власти заснива се на „*међусобном проверавању и сарадњи*”.²

Народна скупштина је „носилац уставотворне и законодавне власти” (члан 98 Устава РС), Влада је „носилац извршне власти у Републици Србији” (члан 122 Устава РС), а судска власт припада судовима који су „самостални и независни” (Амандман IV којим је замењен назив члана 142 и члан 142 Устава Републике Србије).

¹ Устав Републике Србије прописује да се председник Републике бира на непосредним изборима, тајним гласањем, у складу са законом – чл. 114 ст. 1 Устава.

² Амандман IV на Устав Републике Србије, којим је замењен чл. 4 Устава. Ранија Уставна одредба о односу три гране власти гласила је да се однос те три власти заснива „*на равнојшежи и међусобној концироли*” (чл. 5 ст. 2 и 3 Устава).

Ако је то тако, поставља се питање која је онда државна власт преостала за председника Републике? Анализом надлежности председника Републике и одредаба Устава РС којима су уређени односи председника Републике и других државних органа, може се закључити да он није носилац ниједне од три активне државне власти, него да он међусобно усклађује (доводи у ред) државне органе – носиоце законодавне и извршне власти.³

Бенжамен Констан (француски књижевник и политичар, 1767–1830) је сматрао да је власт шефа државе (посебно уставног монарха) ипак посебна, четврта државна власт, коју је он назвао „модераторна власт” која спречава блокаду у функционисању државе, спречава заоштравање супротстављених мишљења, и води према заједничким закључцима, ка хармонији власти у држави.⁴

Да би председник Републике могао да врши такву власт, он не сме бити зависан од парламента, нити га парламент може бирати.

Позиција председника Републике у уставном систему и правном поретку обезбеђује се непосредним избором бирача, јер је он тада представник целокупног бирачког тела, које се изједначава са народом, тада он има народну легитимацију, па с правом може за себе рећи: „*Народ, што сам ја*”.⁵) И заиста, политичка снага, моћ и утицај председника Републике произилазе из чињенице да је он једини државни орган изабран непосредно вољом бирача. Сви остали државни органи бирају се посредно.

По Уставу РС председник Републике је надстраначки, наднационални и надрегионални државни орган. Положај председника Републике дефинисан је одредбом да он „*изражава државно јединство Републике Србије*”,⁶ и то у политичком, националном и територијалном смислу.

Важно је још истаћи да су надлежности председника Републике одређене Уставом, а да се Уставом одређене надлежности могу разрадити законом или другим прописом само ако то Устав изричито допушта или ако то налаже њихова природа. То је и учињено доношењем

³ Ратко Марковић, *Уставно право*, Приручник за полагање правосудног испита, четврто осовремене издање, књига 1, Београд, 2013, 129.

⁴ Наведено према Р. Марковић, 130.

⁵ Р. Марковић, 130.

⁶ Устав РС, чл. 111.

Закона о председнику Републике,⁷ док је избор председника Републике уређен Законом о избору председника Републике.⁸

Пошто према Уставу председник Републике не може обављати другу јавну функцију или професионалну делатност, у јавности, политичкој и стручној,⁹ поставља се питање да ли председник Републике као изабрани функционер може бити истовремено председник политичке странке? Ово питање решено је одредбама Закона о Агенцији за борбу против корупције.¹⁰

Према овом Закону, „јавна функција” је функција у органима Републике Србије, аутономне покрајине, јединици локалне самоуправе, органима јавних предузећа и привредних друштава, установа и других организација, чији је оснивач, односно члан Република Србија, аутономна покрајина, јединица локалне самоуправе, као и функција других лица које бира Народна скупштина, а подразумева овлашћења руковођења, одлучивања, односно доношење општих или појединачних аката.¹¹

Функционер може да врши функцију у политичкој странци, односно политичком субјекту и да учествује у њеним активностима ако то не угрожава вршење јавне функције и ако то није законом забрањено.¹² Према томе, нема уставних и законских сметњи да председник Републике истовремено буде и председник политичке странке.

II. Избор и мандат

Како је наведено, према Уставу председник Републике бира се на непосредним изборима, тајним гласањем, у складу са законом.¹³

На основу ове уставне одредбе донет је Закон о избору председника Републике, који у члану 2 прописује да грађани бирају председника Републике на основу општег и једнаког изборног права, да су избори слободни и непосредни, а гласање је тајно и лично.¹⁴

⁷ Закон о председнику Републике, *Службени гласник РС*, бр. 111/2007.

⁸ Закон о избору председника Републике, *Службени гласник РС*, бр. 14/2022.

⁹ Устав РС, чл. 115.

¹⁰ Закон о Агенцији за борбу против корупције, *Службени гласник РС*, бр. 97/2008, 53/2010, чл. 2 ст. 3 и чл. 29 ст. 1.

¹¹ Закон о Агенцији за борбу против корупције, чл. 2 ст. 3.

¹² Закон о Агенцији за борбу против корупције, чл. 29 ст. 1.

¹³ Устав РС, чл. 114 ст. 1.

¹⁴ Закон о избору председника Републике, чл. 2.

Изборе за председника Републике расписује председник Народне скупштине 90 дана пре истека мандата председника Републике.

У случају да се мандат председника Републике продужи због ратног или ванредног стања, избори се расписују тако да се гласање одржи најкасније три месеца од дана када престане ратно или ванредно стање. Ако председнику Републике престане мандат пре времена на које је изабран, избори се расписују тако да се гласање одржи најкасније три месеца од дана када председнику престане мандат. Од дана расписивања до дана гласања не може протећи мање од 30 ни више од 60 дана.

Одлука о расписивању избора ступа на снагу оног дана када је објављена у „Службеном гласнику Републике Србије”. Одлуком се одређује дан гласања, а као дан гласања одређује се нерадни дан.

Право да буде биран за председника Републике има пунолетни држављанин Републике Србије над којим није продужено родитељско право, односно који није потпуно лишен пословне способности. Кандидат за председника Републике може бити сваки грађанин који има бирачко право, дакле, сваки пунолетан и пословно способан држављанин Републике Србије. Не постоји старосни цензус као за избор судије Уставног суда Србије (40 година). У упоредном праву тражи се да кандидат има одређене године – на пример, у Немачкој се тражи се да је кандидат за председника Републике навршио четрдесет година, а у Италији педесет година.

Кандидата за председника Републике може предложити политичка странка уписана у регистар политичких странака, коалиција политичких странака и група грађана. Закон при томе прописује да кандидата не може предложити коалиција коју чини политичка странка и група грађана.¹⁵

Предлог кандидата подноси се непосредно у писменом и електронском облику на прописаном обрасцу најкасније 20 дана пре дана гласања.

Чланом 14 Закона предвиђена је документација која се доставља уз предлог кандидата. Предлог кандидата за председника Републике може бити поднесен само ако га је подржало својим овереним потписима најмање 10.000 бирача.

Предлагач кандидата може повући предлог кандидата најкасније до дана када се утврђује листа кандидата за избор председника Републике. Кандидат може Републичкој изборној комисији доставити оверену писмену изјаву да одустаје од кандидатуре за председника Републике

¹⁵ Закон о избору председника Републике, чл. 12.

најкасније до дана када се утврђује листа кандидата за избор председника Републике. У оба случаја Републичка изборна комисија у року од 24 часа, а најкасније до утврђивања листе кандидата за избор председника Републике, констатује да је предлог кандидата повучен, односно да је проглашени кандидат одустао од кандидатуре.

Листу кандидата за председника Републике утврђује Републичка изборна комисија и објављује је у „Службеном гласнику Републике Србије” најкасније 15 дана пре дана гласања.

Кандидатуре за председника Републике проглашавају се по редоследу којим су поднети предлози кандидата испунили услове за проглашење, док се редослед кандидата за избор председника Републике утврђује жребом, у присуству представника предлагача кандидата.

Гласачки листић за избор председника Републике садржи: – назив избора и датум гласања; редни број који се ставља испред имена и презимена кандидата; – име и презиме кандидата и назив предлагача кандидата; – напомену да се гласа само за једног кандидата и то тако што се заокружи редни број испред његовог имена и презимена; – напомену да је гласање тајно, да се обавља иза паравана за гласање и да након што попуни гласачки листић, бирач треба да га пресавије тако да се не види како је попуњен и да га тако пресавијеног убаца у гласачку кутију; – отисак печата Републичке изборне комисије.

Локална изборна комисија у року од 96 часова од затварања бирачких места доноси за сва бирачка места која се налазе на њеној територији и без одлагања доставља Републичкој изборној комисији збирни извештај о резултатима гласања. Републичка изборна комисија у року од 96 часова од пријема свих збирних извештаја о резултатима гласања доноси и објављује за сва бирачка места укупан извештај о резултатима избора који садржи број бирача уписан у бирачки списак, број бирача који је изашао на изборе, број бирача који су гласали, број неважећих гласачких листића и број гласова које је добио сваки кандидат.

Правно средство против укупног извештаја о резултатима избора јесте приговор, који предлагач проглашеног кандидата и бирач могу поднети Републичкој изборној комисији у року од 72 сата од објављивања укупног извештаја на веб презентацији.

Законом о избору председника Републике прописано је да је за председника изабран кандидат који је добио већину гласова бирача који су гласали.¹⁶

¹⁶ Закон о избору председника Републике, чл. 21.

Ако ниједан кандидат не добије већину гласова бирача који су гласали понавља се гласање у року од 15 дана од дана доношења решења о понављању гласања. На поновљеном гласању учествују два кандидата који су добили највећи број гласова на првом гласању. Теоријски може да се деси да више од два кандидата учествују на поновљеном гласању. То би могло бити у случају ако више од два кандидата деле прво место, и ако је један кандидат освојио прво место, а два или више кандидата деле друго место.

Када се у Републици Србији истог дана одржавају избори за председника Републике и избори за народне посланике, глас се на истим бирачким местима, а гласање спроводе исти бирачки одбори.

Закон регулише органе за спровођење избора у проширеном саставу, па даје право сваком предлагачу проглашеног кандидата да предложи члана и заменика члана органа за спровођење избора у проширеном саставу.

Приликом ступања на дужност, председник Републике пред Народном скупштином полаже заклетву чији је текст утврђен Уставом, а која гласи:

„Заклињем се да ћу све своје снаге посветити очувању суверености и целине територије Републике Србије, укључујући и Косово и Метохију као њен саставни део, као и остваривању људских и мањинских права и слобода, поштовању и одбрани Устава и закона, очувању мира и благостања свих грађана Републике Србије и да ћу савесно и одговорно испуњавати све своје дужности”.¹⁷

Текст заклетве, која представља свечану изјаву, своди се на обећање председника Републике да ће штитити Устав и да ће савесно и одговорно испуњавати своје уставне дужности.

По Уставу, мандат председника Републике траје пет година и почиње да тече од дана полагања заклетве пред Народном скупштином.¹⁸

Ако мандат председника Републике истиче за време ратног или ванредног стања, продужава се, тако да траје три месеца од дана престанка ратног, односно ванредног стања.

Нико не може више од два пута бити биран за председника Републике,¹⁹ и то „без обзира на то колико су му шрајали њрви и друји

¹⁷ Устав РС, чл. 114 ст. 3.

¹⁸ Устав РС, чл. 116 ст. 1.

¹⁹ Устав РС, чл. 116 ст. 3.

мандаи”.²⁰ Овом одредбом Закон је отклонио недоумицу о противречности уставне одредбе о броју мандата и трајању мандата председника Републике.

Устав регулише престанак мандата председника Републике, тако што одређује да „мандат председника Републике престаје истеком времена на које је изабран, оставком или разрешењем.

Код престанка мандата истеком времена на које је изабран ствар је једноставна, па Устав о томе више не говори, већ даље говори о оставци и разрешењу.

Председник Републике подноси оставку председнику Народне скупштине.²¹

Кад председник Републике поднесе оставку, он о томе обавештава јавност и председника Народне скупштине. У овом случају, председнику Републике престаје мандат даном подношења оставке, а *ipso facto* „кад оставка приспе у Народну скупштину”.²²

Пошто Народна скупштина није ни изабрала председника Републике, није ни потребно да Народна скупштина претходно констатује подношење оставке. Председник Републике је дужан да јавност обавести о томе да је поднео оставку и при томе „може” (дакле, није обавезан) да образложи оставку.

Кад председник Републике поднесе оставку, буде разрешен или спречен да обавља своју функцију, поставља се питање ко га замењује?

Устав РС предвиђа да „*када је председник Републике сиречен да обавља дужности или му мандаи престају пре истека времена на које је биран, замењује га председник Народне скупштине*”,²³ с тим што овакво стање може да траје најдуже три месеца. Ограничавајући овакво стање на „најдуже три месеца” Устав је отклонио, што се показало у пракси, велики недостатак Устава Србије од 1990. године, када је ондашња председница Народне скупштине замењивала председника Републике дуже од годину дана. У вези с тим је и уставна обавеза председника Народне скупштине да распише изборе за председника Републике тако да се они одрже најкасније три месеца од настанка спречености председника Републике односно престанка мандата на који је биран.

Закон о председнику Републике прописао је које послове из надлежности председника Републике председник Народне скупштине може

²⁰ Закон о председнику Републике, чл. 12.

²¹ Устав РС, чл. 116 ст. 4 и 5.

²² Закон о председнику Републике, чл. 14 ст. 2.

²³ Устав РС, чл. 120.

да обавља док замењује председника Републике.²⁴ Предвиђено је да је председник Народне скупштине овлашћен да представља Републику Србију у земљи и иностранству, да прима опозивна и акредитивна писма страних дипломатских представника, да распише изборе за Народну скупштину, да предлаже Народној скупштини кандидата за председника Владе, да врши надлежности у области одбране Републике Србије и да командује Војском Србије.

Из наведене законске одредбе произилази да председник Народне скупштине не може да врши право одлажућег законодавног вета, да предлаже Народној скупштини носиоце функција, осим кандидата за председника Владе, да поставља и опозива указом амбасадоре Републике Србије, да даје помиловања и да распусти Народну скупштину.

Међутим, председник Народне скупштине који замењује председника Републике дужан је да распусти Народну скупштину у свим случајевима када је то уставна дужност председника Републике и да сваки изгласани закон прогласи указом.²⁵

Логично је да председник Народне скупштине не би могао да врши ни уставна овлашћења која се тичу ратног и ванредног стања, јер су лице које замењује председника Републике и председник Републике иста личност. Наиме, Народна скупштина проглашава ванредно и ратно стање. Кад Народна скупштина није у могућности да се састане, ту одлуку доносе заједно председник Републике, председник Народне скупштине и председник Владе.²⁶

III. Надлежности председника Републике

Надлежност председника Републике утврђена је одредбама Устава РС,²⁷ према којима председник Републике:

1. представља Републику Србију у земљи и иностранству,
2. указом проглашава законе, у складу с Уставом,
3. предлаже Народној скупштини кандидата за председника Владе пошто саслуша мишљење представника изабраних изборних листа,
4. предлаже Народној скупштини носиоце функција, у складу са Уставом и законом,

²⁴ Закон о председнику Републике, чл. 17.

²⁵ Закон о председнику Републике, чл. 17 ст. 3.

²⁶ Видети чл. 200 и 201 Устава РС.

²⁷ Устав РС, чл. 112.

5. поставља и опозива указом амбасадоре Републике Србије на основу предлога Владе,
6. прима акредитивна и опозивна писма страних диоипломатских представника,
7. даје помиловања и одликовања,
8. врши и друге послове одређене Уставом.

Председник Републике, у складу са законом, командује Војском и поставља, унапређује и разрешава официре Војске Србије.

Највећим делом надлежност председника Републике је у оквирима класичне надлежности шефа државе.²⁸ Други део надлежности у вези је са улогом коју он остварује као посредник у односима Народне скупштине и Владе. Трећи део су надлежности које су супсидијарне у нередовним приликама, какве су ратно и ванредно стање, када Народна скупштина, која има изворну надлежност, није у могућности да се састане.

Надлежности које председник Републике има као посредник у односима између Народне скупштине и Владе Републике Србије су:

- 1) да предлаже кандидата за председника Владе пошто саслуша мишљење представника изабраних изборних листа;
- 2) да на предлог Владе распусти Народну скупштину;
- 3) да врати Народној скупштини закон на поновно одлучивање.

Право председника Републике да предлаже парламенту кандидата за председника Владе подразумева се у парламентарном систему власти. То право због начина избора шефа државе добија суштински значај. Поготову ако је председник Републике изабран на ту функцију као вођа политичке странке која је уз то и парламентарна странка, па је због тога председник Републике активан судеоник у прављењу парламентарне већине.²⁹

²⁸ Према Уставу, Влада је носилац извршне власти у Републици Србији (чл. 122). Влада утврђује и води политику, извршава законе и друге опште акте Народне скупштине, доноси уредбе и друге опште акте ради извршавања закона, предлаже Народној скупштини законе и друге опште акте и даје о њима мишљење када их поднесе други предлагач, усмерава и усклађује рад органа државне управе и врши надзор над њиховим радом, те врши друге послове одређене Уставом и законом (чл. 123). Влада је одговорна Народној скупштини за политику Републике Србије, за извршавање закона и других општих аката Народне скупштине и за рад органа државне управе (чл. 124).

²⁹ Р. Марковић, 138.

По Уставу, председник Републике предлаже Народној скупштини кандидата за председника Владе пошто саслуша мишљење представника изабраних изборних листа. Закон о председнику Републике прецизира ову уставну надлежност тако што каже: „Председник Републике предлаже Народној скупштини кандидата за председника Владе који може да обезбеди избор Владе.”

Неспорно је да председник Републике, захваљујући систему сразмерног представништва, активно учествује у стварању парламентарне већине, што подразумева и страначке погодбе о личности мандатара. Исто тако, неспорно је да председник Републике има уставну и законску дужност да предложи кандидата за председника Владе који може да обезбеди избор Владе, што значи који може да обезбеди већину гласова свих народних посланика.

Код надлежности председника Републике да предлаже Народној скупштини носиоце функција, у складу са Уставом и законом, треба поменути да Народна скупштина бира пет судија Уставног суда између десет кандидата које предложи председник Републике, док председник Републике именује пет судија Уставног суда између десет кандидата које предложи Народна скупштина.³⁰

Право председника Републике да распусти Народну скупштину није право које он може вршити самостално. Он то право дели са Владом.

Ово овлашћење председника Републике некада је право, а некада уставна дужност председника Републике.

Распуштање Народне скупштине уређено је тако да председник Републике може да распусти Народну скупштину на образложени предлог Владе.³¹

Распуштање Народне скупштине на предлог Владе нешто ближе регулише Закон о председнику Републике, који каже:

„Председник Републике је дужан да у року од 72 сата донесе указ којим на образложени предлог Владе распушта Народну скупштину или да Владу и јавност обавести о томе да не прихвата предлог Владе”.³²

Према томе, Влада не може да распусти Народну скупштину, већ само да предложи њено распуштање, а председник Републике не може распустити Народну скупштину без образложеног предлога Владе. Акт председника Републике (указ о распуштању Народне скупштине) има

³⁰ Устав РС, чл. 172 ст. 3.

³¹ Устав РС, чл. 109 ст. 1

³² Закон о председнику Републике, чл. 21 ст. 1.

сва обележја појединачног дискреционог акта политичке природе и он не може бити предмет оцене уставности пред Уставним судом.

Устав предвиђа да Влада не може предложити распуштање Народне скупштине ако је поднет предлог да јој се изгласа неповерење или ако је поставила питање свог поверења. У ова два случаја председник Републике неће ни разматрати предлог Владе о распуштању Народне скупштине, с тим што Закон о председнику Републике додаје још један случај – „ако Народна скупштина није прихватила Владин одговор на интeрпeлацију”.³³

Председник Републике има уставну дужност да распусти Народну скупштину у ова четири случаја:

- 1) ако Народна скупштина у року од 90 дана од дана конституисања не изабере Владу;
- 2) ако Народна скупштина не изабере нову Владу у року од 30 дана од изгласавања неповерења;
- 3) ако Народна скупштина не изабере нову Владу у року од 30 дана од неизгласавања поверења Влади;
- 4) ако Народна скупштина не изабере нову Владу у року од 30 дана од дана констатације оставке председника Владе.³⁴

Истовремено са распуштањем Народне скупштине председник Републике расписује изборе за народне посланике, тако да се избори окончају најкасније за 60 дана од дана расписивања.

Распуштена Народна скупштина врши само текуће или неодложне послове, одређене законом. У случају проглашења ратног или ванредног стања поново се успоставља њена пуна надлежност која траје до окончања ратног, односно ванредног стања.

Проглашење закона је уставна надлежност председника Републике. Он је дужан да најкасније у року од 15 дана од дана изгласавања закона, односно најкасније у року од седам дана ако је закон донет по хитном поступку, донесе указ о проглашењу закона, или да закон, уз писмено образложење, врати Народној скупштини, на поновно одлучивање.

Закон се враћа Народној скупштини у целини, а не поједине његове одредбе. Закон о председнику Републике предвиђа да се при томе председник може руководити како разлозима уставности, тако и разлозима

³³ Закон о председнику Републике, чл. 21 ст. 2.

³⁴ Распуштање Народне скупштине као уставну дужност уређује чл. 22 Закона о председнику Републике.

целисходности. Наиме, председник Републике може вратити Народној скупштини изгласани закон „ако сматра да закон није сагласан са Уставом или да је у супротности с пошврћеним међународним уговорима или ошшће прихваћеним правилима међународној права или да при доношењу закона није пошшована процедура која је прописана за доношење закона.”; из разлога целисходности, може да врати изгласани закон ако сматра „да закон не уређује неку област на одговарајући начин”.³⁵

Међутим, председник Републике не може Народној скупштини вратити на поновно одлучивање закон о коме су се грађани изјаснили на референдуму пре његовог доношења и закон који су грађани потврдили на референдуму.³⁶

Ако Народна скупштина одлучи да поново гласа о закону који је председник Републике вратио на одлучивање, закон се изгласава већином од укупног броја народних посланика.³⁷ Ова уставна одредба значи да Народна скупштина може и да одустане од тог закона. Ако одлучи да поново гласа о том враћеном закону, онда Устав за његово изгласавање тражи већину од укупног броја народних посланика.³⁸

IV. Правни акти председника Републике

Председник Републике обавља послове из своје надлежности доношењем правних аката.

Врсте правних аката које председник Републике доноси су: укази, одлуке, правила, наредбе, наређења и други правни акти који су одређени законом.

Председник Републике указом проглашава закон, распушта Народну скупштину, поставља и опозива амбасадоре Републике Србије, даје одликовања, унапређује и разрешава официре Војске Србије.

Одлуком председник Републике расписује изборе за народне посланике, предлаже Народној скупштини кандидата за председника Владе, даје помиловања, именује генералног секретара председника Републике, шефа кабинета председника Републике, саветника председника Републике и друге функционере у Генералном секретаријату председника Републике и одлучује у питањима за која не доноси друге правне акте.

³⁵ Закон о председнику Републике, чл. 19 ст. 1.

³⁶ Закон о председнику Републике, чл. 19 ст. 2.

³⁷ Устав РС, чл. 113 ст. 2.

³⁸ У чл.105 ст. 3 Устава наведени су закони о којима Народна скупштина одлучује већином гласова свих народних посланика.

Надлежности у области одбране председник Републике остварује доношењем одлука, правила, наредаба, наређења и других правних аката који су одређени законом.

Закон о председнику Републике прописује да се укази објављују у „Службеном гласнику Републике Србије”, изузев указа којима се постављају, унапређују и разрешавају официри Војске Србије.³⁹ У „Службеном гласнику Републике Србије” објављују се и одлуке које доноси председник Републике.

Објављивање правних аката председника Републике у „Службеном војном листу” уређује се посебним прописом.

Општи правни акти које доноси председник Републике могу бити предмет оцене уставности и законитости.

V. Одговорност председника Републике

Напред је истакнуто да уређење власти у Републици Србији почива на подели власти на законодавну, извршну и судску власт, а да се „однос три гране власти заснива на међусобном проверавању и равнотежи”. Сваки државни орган је подвргнут неком облику контроле или проверавања који за собом повлачи неку санкцију, па тако и председник Републике.

У парламентарном систему председник Републике није политички одговоран. Политичку одговорност треба разликовати од правне одговорности. Основ политичке одговорности је политички погрешан рад, а основ правне одговорности је противправни рад, повреда правног поретка.

Председнику Републике не може се, као Влади, изразити неповерење за политички погрешан рад, поготову не може председнику који власт изводи непосредно од бирачког тела, што би био основ за губитак функције.⁴⁰

За политички нецелисходан рад председник Републике може одговорати само тако што, ако постоји могућност новог избора после истека мандата, он неће бити поново изабран.

Устав Републике Србије познаје правну одговорност председника Републике која, уколико се утврди, може да доведе до разрешења од функције. И председник Републике коме је продужен мандат може бити разрешен.⁴¹

³⁹ Закон о председнику Републике, чл. 25.

⁴⁰ Р. Марковић, 144.

⁴¹ Закон о председнику Републике, чл. 15 ст. 3.

Председник Републике разрешава се због повреде Устава, одлуком Народне скупштине, гласовима најмање две трећине народних посланика.⁴²

Устав прописује да „*поступак за разрешење може да покрене Народна скупштина, на предлој најмање једне трећине народних посланика*“.⁴³ Разрешење председника Републике може Народној скупштини да предложи најмање једна трећина народних посланика ако сматра да је он повредио Устав, а поступак за разрешење покрене се већином гласова свих народних посланика.⁴⁴ Овакву већину одредио је Закон о председнику Републике, а не Устав, у којем су таксативно наведена питања о којима Народна скупштина доноси одлуке „*већином гласова свих народних посланика*“.⁴⁵ Акт о покретању поступка садржи правни основ, одредбе Устава које су повређене и доказе на којима се акт заснива.⁴⁶

Уставни суд је дужан да у року од 45 дана од дана када је покренут поступак за разрешење одлучи о томе да ли је председник Републике повредио Устав. У поступку одлучивања о повреди Устава од стране председника Републике Уставни суд је ограничен само на одлучивање о повредама Устава које су наведене у акту Народне скупштине о покретању поступка.

Ако Уставни суд одлучи да је председник Републике повредио Устав, председник Републике се разрешава ако за његово разрешење гласају две трећине народних посланика.

Ако Уставни суд одлучи да председник Републике није повредио Устав, поступак за разрешење се обуставља кад одлука Уставног суда буде објављена у „Службеном гласнику Републике Србије“.

Одлука Уставног суда о повреди Устава од стране председника Републике има правно дејство од дана достављања одлуке Народној скупштини.

Постоји могућност да, и кад Уставни суд одлучи да је председник Републике повредио Устав, у Народној скупштини не буде изгласано његово разрешење потребном већином гласова народних посланика.

Проф. Ратко Марковић критикује овакво решење, сматрајући да „*институти разрешења председника Републике у Уставу РС није логички*

⁴² Устав РС, чл. 118 ст. 1.

⁴³ Устав РС, чл. 118 ст. 2.

⁴⁴ Закон о председнику Републике, чл. 15 ст. 1.

⁴⁵ Устав РС, чл. 105 ст. 2.

⁴⁶ Закон о Уставном суду, *Службени гласник РС*, бр. 109/2007, 99/2011, 18/2013 – одлука УС, 40/2015 – др. закон, чл. 93 ст. 2.

домишљен ни садржински складан”; по његовом мишљењу, требало је „кад је већ у постојању разрешења укључен Уставни суд, да се код њега постојање, по покретању у Народној скупштини оконча ...”, или је „из постојања требало сасвим искључити Уставни суд, па цело постојање ошчећти и окончаћти у Народној скупштини, као постојање ‘impeachment’-а у америчком конгресу”.⁴⁷

Danilo R. Pašajlić, MA

attorney at law in Belgrade

CONSTITUTIONAL REGULATION OF STATUS OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC

Summary:

The article presents the position of the President of the Republic as regulated by the Constitution. Author considers, from the legal side, certain issues related to the role of the president of the Republic, discussed in public and actual political practice; he examines competences of the President, method of election and manners of termination of post, and relation with other branches of government.

Key words: President of the Republic, Constitution, mandate, competence, separation of powers, National Assembly

⁴⁷ Р. Марковић, 146.

УДК 351.74.085(497.11)

Бојдан Д. Тодоровић

адвокат у Београду*

ДИСЦИПЛИНСКИ ПОСТУПАК ПРОТИВ ПОЛИЦИЈСКОГ СЛУЖБЕНИКА

Сажетак:

У тексту се разматра питање дисциплинског поступка који се покреће и води против полицијског службеника. Дисциплински поступак, као посебна врста пеналног поступка којим се утврђује постојање дисциплинске одговорности запосленог и по његовом окончању изриче одговарајућа дисциплинска мера, уређен је одредбама оних закона који се примењују у посебном режиму радних односа којима је истовремено уређено и питање дисциплинске одговорности оних који су запослени у том режиму.

Кључне речи: дисциплинска одговорност, повреда радне обавезе, дисциплински поступак, дисциплинска мера, полицијски службеник

I. Опште о дисциплинском поступку

Пошто се у дисциплинском поступку утврђују елементи повреде радне обавезе, при чему није нужно да су се истовремено остварили и елементи неког кривичног дела, закључак је да је дисциплинска одговорност шири појам од кривичне одговорности.¹ Дисциплински и кривични поступак су врсте пеналних поступака који се покрећу и одвијају се независно један од другог. Предмет дисциплинског поступка у сваком конкретном случају је утврђивање постојања повреде радне обавезе и утврђивање одговорности учиниоца; ако се током поступка докаже да

* Мастер права у области Јавноправног модула, подмодул за Радно и социјално право, на Правном факултету Универзитета у Београду.

¹ Радојка Маринковић, „Супсидијарна примена општих процесних закона у утврђивању дисциплинске одговорности државних службеника“, *Билтен судске праксе Врховној суда Србије*, број 3/2009, 339.

је повреда извршена, биће изречена одговарајућа дисциплинска мера, а у супротном ће запослени бити ослобођен одговорности.

Међутим, могуће је да повреда радне обавезе истовремено садржи елементе бића кривичног дела, па се тако истовремено покрећу и воде и дисциплински и кривични поступак, при чему се у дисциплинском поступку испитује постојање обележја повреде радне обавезе, независно од тога што се иста може поклапати са обележјима одређеног кривичног дела.²

Суштина дисциплинског поступка јесте у томе да се он покреће и води поводом повреде радне обавезе и запосленог који је повреду учи-нио, те се у њему примењују одредбе дисциплинског процесног права, чији значајан број је садржан у Закону о државним службеницима, Закону о полицији, Закону о Војсци Србије, Закону о судијама, Закону о јавном тужилаштву, као и другим законима којима је уређен посебан режим радног односа, а који закони, као такви, садрже, поред материјалних, процесне одредбе које регулишу дисциплински поступак. Иначе, већина прописа којима су утврђена правила дисциплинског поступка, а која нису уређена одредбама закона који се односе на посебан режим радних односа, упућују на сходну, супсидијарну примену Закона о општем управном поступку.³

Сличности између дисциплинског и кривичног поступка преовлађују у њиховом односу, док су разлике слабије изражене. Пре свега треба истаћи да и један и други поступак представљају посебне врсте казних поступака за које је заједничко да постоји процесни захтев који је управљен према индивидуално одређеном лицу.

II. Особености дисциплинског поступка против полицијског службеника

Када је реч о дисциплинском поступку који се води према полицијским службеницима, најпре треба напоменути да су то државни службеници у односу на које се примењују Законом о полицији⁴ је уређено питање дисциплинске одговорности, као и дисциплински поступак који се против полицијског службеника може покренути и

² Одлука Суда удруженог рада СР Црне Горе, Ж.бр.394/81, *Судска и управна пракса*, број 4/1982, 129.

³ Закон о општем управном поступку – ЗУП, *Службени гласник РС*, бр. 18/2016, 95/2018.

⁴ Закон о полицији – ЗП, *Службени гласник РС*, бр. 6/2016, 24/2018 и 87/2018.

водити. Закон о полицији представља *lex specialissimus* у односу на Закон о државним службеницима⁵ који је *lex specialis* у односу на Закон о раду;⁶ Закон о раду представља *lex generalis* у материји радног права и који је, као такав, основни извор радног права у Републици Србији који се примењује на све запослене и послодавце на територији Републике Србије, укључујући и државне службенике на које се примењује супсидијарно.

У овом чланку се размаотра питање дисциплинског поступка који се може водити против полицијског службеника, као запосленог у посебном режиму радног односа, као и дисциплинских санкција које се могу изрећи по окончању тог поступка, што је све уређено одредбама Закона о полицији, као и другим прописима.

1. Надлежност за покретање и одлучивање у дисциплинском поступку

Законом о полицији прописано је да се дисциплински поступак спроводи као првостепени и другостепени поступак,⁷ као и да га у првом степену покреће руководилац или лице које он овласти.⁸

Руководилац или лице које он овласти овластиће полицијског службеника – дисциплинског старешину да води дисциплински поступак и одлучује о дисциплинској одговорности полицијских службеника и осталих запослених; ово лице мора бити дипломирани правник-мастер, односно дипломирани правник или други запослени који има стечено високо образовање, са најмање десет година радног искуства у струци.⁹

У дисциплинском поступку о одговорности полицијског службеника и осталих запослених одлучује се решењем, а о питањима у току поступка закључком, ако прописима којима се уређује општи управни поступак није другачије прописано.¹⁰

⁵ Закон о државним службеницима – ЗДС, *Службени гласник РС*, бр. 79/2005, 81/2005, 83/2005, 64/2007, 67/2007, 116/2008, 104/2009, 99/2014, 94/2017, 95/2018, 157/2020 и 142/2022.

⁶ Закон о раду – ЗР, *Службени гласник РС*, бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017 и 113/2017.

⁷ ЗП, чл. 210 ст. 1.

⁸ ЗП, чл. 210 ст. 2.

⁹ ЗП, чл. 210 ст. 3.

¹⁰ ЗП, чл. 210 ст. 4.

Против првостепених дисциплинских решења лице против којег се води поступак и лице које је покренуло поступак имају право приговора Дисциплинској комисији у року од осам дана од дана уручења решења,¹¹ ова Комисија је колегијални орган који одлучује по приговорима на првостепене одлуке дисциплинских старешина.¹²

Дисциплинска комисија одлучује у већу од три члана, од којих су председник и један члан из Министарства, а један члан је представник јавности,¹³ а сваког од њих именује министар посебним актом.¹⁴

2. Начела за спровођење дисциплинског поступка

Како би се осигурала равноправност и регуларност самог дисциплинског поступка, мора се испунити више елемената; они се могу исказати кроз начела која представљају процесни стандард који се неизоставно мора узети у обзир и мора бити примењен и у поступку утврђивања дисциплинске одговорности полицијског службеника.

Дисциплински поступак против полицијског службеника спроводи се у складу са одредбама Закона о полицији, а у оним питањима која нису уређена тим законом примењују се одредбе закона којима се уређује општи управни поступак.¹⁵

Одлуком овлашћеног лица које води и одлучује у дисциплинском поступку може се у изузетним случајевима искључити јавност, ако то захтева потреба чувања података са ознаком поверљивости и тајности или из других оправданих разлога,¹⁶ док сам начин спровођења дисциплинског поступка и друга питања која су од значаја за рад дисциплинских органа прописује Влада.¹⁷

Полицијски службеник и остали запослени имају право да благовремено буду обавештени о покренутом дисциплинском поступку, као и о доказима који су приложени уз иницијативу за покретање дисциплинског поступка,¹⁸ при чему имају право да учествују у том поступку, да се у поступку изјашњавају на доказе, предлажу доказе и износе

¹¹ ЗП, чл. 210 ст. 5.

¹² ЗП, чл. 210 ст. 6.

¹³ ЗП, чл. 210 ст. 7.

¹⁴ ЗП, чл. 210 ст. 8.

¹⁵ ЗП, чл. 211 ст. 1.

¹⁶ ЗП, чл. 211 ст. 2.

¹⁷ ЗП, чл. 211 ст. 3.

¹⁸ ЗП, чл. 212 ст. 1.

чињенице и тврдње у вези са предложеним и изведеним доказима,¹⁹ као и право на заступника који у том поступку има положај пуномоћника.²⁰

Лице које води дисциплински поступак дужно је да, на захтев полицијског службеника или другог запосленог против којег се води поступак, омогући учествовање представника синдиката чији је члан, који у том поступку има положај изједначен с положајем заступника.²¹

Такође, странке у поступку, као и особе које учине вероватним свој правни интерес за то, имају право на разгледање и умножавање списка,²² што одобрава и надзире особа надлежна за вођење дисциплинског поступка.²³

Поред изнетог, у делу који се тиче начела за спровођење дисциплинског поступка који се води против полицијског службеника, важно је истаћи и да првостепени и другостепени дисциплински органи нису везани правном квалификацијом повреде службене дужности која је утврђена закључком о покретању дисциплинског поступка, већ су приликом доношења одлуке о дисциплинској одговорности везани за чињенично стање утврђено у току дисциплинског поступка,²⁴ а ако се у поступку утврди другачије чињенично стање у односу на оно које је утврђено у закључку о покретању дисциплинског поступка, запосленом се мора дати могућност да се о новом чињеничном стању изјасни.²⁵

3. Застарелост у дисциплинском поступку

Покретање дисциплинског поступка за лаке повреде службене дужности застарева протеком шест месеци од дана извршења, а за тешке повреде службене дужности протеком једне године од дана извршења.²⁶

Вођење дисциплинског поступка за лаке повреде службене дужности застарева протеком једне године од покретања дисциплинског поступка, а за тешке повреде службене дужности протеком две године од покретања дисциплинског поступка.²⁷

¹⁹ ЗП, чл. 212 ст. 2.

²⁰ ЗП, чл. 212 ст. 3.

²¹ ЗП, чл. 212 ст. 4.

²² ЗП, чл. 213 ст. 1.

²³ ЗП, чл. 213 ст. 2.

²⁴ ЗП, чл. 214 ст. 1.

²⁵ ЗП, чл. 214 ст. 2.

²⁶ ЗП, чл. 215 ст. 1.

²⁷ ЗП, чл. 215 ст. 2.

О прекиду поступка због немогућности његовог покретања или вођења доноси се посебан закључак.²⁸

Застаревање вођења поступка прекида се сваком радњом усмереном ка одлучивању о дисциплинској одговорности или законитости и уставности неког акта, због одсуства лица против кога је поступак покренут или из других оправданих разлога, па стога након сваког прекида рок застарелости наставља да тече.²⁹

О прекиду поступка доноси се посебан закључак.³⁰

У сваком случају, апсолутна застарелост вођења поступка наступа протеком двоструког времена које је законом прописано за застарелост вођења дисциплинског поступка, у зависности да ли је у питању лака или тешка повреда.³¹

4. Примена осталих прописа у спровођењу дисциплинског поступка

Одредбама Закона о полицији прописано је да се дисциплински поступак против полицијског службеника спроводи у складу са одредбама Закона о полицији, а у оним питањима која нису уређена тим законом примењују се одредбе закона којима се уређује општи управни поступак,³² што недвосмислено указује да је примена одредаба Закона о општем управном поступку супсидијарног карактера у односу на одредбе Закона о полицији.

Поред тога, Законом о полицији прописано је и да начин спровођења дисциплинског поступка и друга питања која су од значаја за рад дисциплинских органа прописује Влада,³³ што је учињено доношењем Уредбе о начину спровођења дисциплинског поступка у Министарству унутрашњих послова.³⁴

Уредбом у Министарству унутрашњих послова прописан је начин спровођења дисциплинског поступка, као и друга питања која су од значаја за рад дисциплинских органа, односно поступање у погледу

²⁸ ЗП, чл. 215 ст. 3.

²⁹ ЗП, чл. 215 ст. 4.

³⁰ ЗП, чл. 215 ст. 5.

³¹ ЗП, чл. 215 ст. 6.

³² ЗП, чл. 211 ст. 1.

³³ ЗП, чл. 211 ст. 3.

³⁴ Уредба о начину спровођења дисциплинског поступка у Министарству унутрашњих послова – Уредба, *Службени гласник РС*, бр. 26/2017.

покретања, вођења, одлучивања и организације рада дисциплинских органа, и начин вођења евиденција о изреченим дисциплинским мерама.³⁵

Када је у питању само покретање дисциплинског поступка, непосредни руководилац је дужан да у најкраћем року од дана сазнања за повреду службене дужности, руководиоцу организационе јединице, или лицу које он овласти,³⁶ поднесе иницијативу за покретање дисциплинског поступка против запосленог, али је пре тога дужан да испита све околности од значаја за покретање дисциплинског поступка,³⁷ док запослени није дужан да се изјашњава на околности повреде службене дужности.³⁸

Руководилац организационе јединице или лице које он овласти за покретање дисциплинског поступка, по пријему иницијативе за покретање дисциплинског поступка, проверава да ли постоје сметње за његово покретање, па ће иницијативу одбацити закључком ако радња описана у иницијативи за покретање дисциплинског поступка није прописана као повреда службене дужности, затим ако је наступила застарелост за покретање дисциплинског поступка или ако је запосленом у међувремену престао радни однос.³⁹

Закључак којим се покреће дисциплински поступак и који се запосленом доставља без одлагања садржи: – основне идентификационе податке запосленог (име и презиме); – назив радног места и организационе јединице у којој је распоређен; – чињенични опис радње квалификоване као повреда службене дужности која му се ставља на терет; – правну квалификацију повреде службене дужности, као и доказе на којима се закључак заснива, а које треба испитати у току поступка; – време и место извршења, као и друге околности потребне за утврђивање повреде службене дужности.⁴⁰

Једним закључком се може покренути дисциплински поступак против више запослених за једну или више повреда службене дужности и може се против једног запосленог покренути дисциплински поступак за више повреда службене дужности, уколико су засноване на истом чињеничном и правном основу.⁴¹

³⁵ Уредба, чл. 1.

³⁶ Уредба, чл. 2 ст. 1.

³⁷ Уредба, чл. 2 ст. 2.

³⁸ Уредба, чл. 2 ст. 3.

³⁹ Уредба, чл. 3.

⁴⁰ Уредба, чл. 4 ст. 1.

⁴¹ Уредба, чл. 4 ст. 2.

У дисциплинском поступку одржава се усмена расправа на којој запослени има право да изложи своју одбрану,⁴² при чему се на расправи може бранити сам или преко заступника, односно пуномоћника, а може доставити и писану одбрану;⁴³ на расправи га може заступати и представник синдиката чији је запослени члан, ако га запослени овласти на расправи или достављањем писаног овлашћења.⁴⁴

Када запослени одбије да изнесе одбрану и одговара на постављена питања, дисциплински старешина ће то констатовати у записнику, прочитати његову изјаву уколико је има у списима предмета, прочитати списе предмета, а своју одлуку засновати на расположивим чињеницама и доказима.⁴⁵

Ако на усмену расправу не дође запослени који је уредно позван, а свој изостанак не оправда, као и уколико не достави писану одбрану, расправа ће се одржати у његовом одсуству.⁴⁶

Питање достављања писмена у току самог поступка уређено је тако да се она запосленом и сведоцима достављају службеном поштом преко организационе јединице у којој раде или у складу са оним одредбама закона који уређује општи управни поступак које регулишу питање достављања.⁴⁷

Дисциплински старешина има обавезу да на усменој расправи на којој је искључена јавност упозори све присутне да су дужни да чувају као тајну све што су на усменој расправи сазнали,⁴⁸ док се руковање подацима са ознаком тајности мора вршити у складу са прописима који регулишу ту материју.⁴⁹

Уколико у току покретања или вођења дисциплинског поступка запослени буде премештен или распоређен на друго радно место које не припада организационој јединици у којој је извршена повреда службене дужности, надлежна за покретање и вођење поступка, одлучивање, као и изрицање дисциплинске мере, остаје она организациона јединица у којој је запослени радио у време извршења повреде службене дужности.⁵⁰

⁴² Уредба, чл. 5 ст. 1.

⁴³ Уредба, чл. 5 ст. 2.

⁴⁴ Уредба, чл. 5 ст. 3.

⁴⁵ Уредба, чл. 6 ст. 1.

⁴⁶ Уредба, чл. 6 ст. 2.

⁴⁷ Уредба, чл. 7 ст. 1.

⁴⁸ Уредба, чл. 8 ст. 1.

⁴⁹ Уредба, чл. 8 ст. 2.

⁵⁰ Уредба, чл. 9.

О прекиду дисциплинског поступка због немогућности његовог вођења (ако дисциплински поступак није могуће водити због одсуства запосленог или из других оправданих разлога) доноси се посебан закључак.⁵¹ Пре него што се поступак прекине, прикупиће се сви докази о повреди службене дужности и одговорности запосленог до којих се може доћи,⁵² а поступак ће се наставити кад престану сметње које су изазвале прекид.⁵³

Дисциплински старешина који у току јавне расправе утврди да није неопходно саслушање неког од сведока или других лица, може одлучити да се докази изведу читањем њихових ранијих изјава или одустати од извођења тог доказа,⁵⁴ док по завршеном доказном поступку, даје завршну реч запосленом, заступнику, односно пуномоћнику.⁵⁵

Како је у претходном делу наведено, против првостепених дисциплинских решења лице против којег се води поступак и лице које је покренуло поступак имају право приговора Дисциплинској комисији.

Председник и члан већа Дисциплинске комисије из Министарства унутрашњих послова може бити запослени који има најмање пет година искуства у вођењу првостепеног дисциплинског поступка, најмање 10 година радног искуства у Министарству унутрашњих послова и који није дисциплински кажњаван.⁵⁶

За представника јавности може бити именовано свако пунолетно лице које је држављанин Републике Србије и које је достојно функције представника јавности у већу Дисциплинске комисије. Приликом именовања узима се у обзир знање, стручност и познавање прописа из области унутрашњих послова.⁵⁷

Представник јавности не може бити адвокат, нити лице које пружа правне услуге уз накнаду, као ни лице које обавља неспојиве и друге послове који могу довести у сумњу његову непристрасност.⁵⁸

Приговор је правно средство које стоји на располагању запосленом о чијој дисциплинској одговорности је одлучено у првом степену, као и лицу које је покренуло дисциплински поступак, које имају право да

⁵¹ Уредба, чл. 10 ст. 1.

⁵² Уредба, чл. 10 ст. 2.

⁵³ Уредба, чл. 10 ст. 3.

⁵⁴ Уредба, чл. 11 ст. 1.

⁵⁵ Уредба, чл. 11 ст. 2.

⁵⁶ Уредба, чл. 13 ст. 1.

⁵⁷ Уредба, чл. 13 ст. 2.

⁵⁸ Уредба, чл. 13 ст. 3.

поднесу приговор Дисциплинској комисији.⁵⁹ Приговор се подноси у року од осам дана од дана достављања решења.⁶⁰

IV. Појам и врсте дисциплинских мера

1. Уводна разматрања

Како заснивањем радног односа запослени преузима обавезу да ради у име, за рачун и под влашћу послодавца, фактички се подразумева и да послодавац има овлашћење за кажњавање запосленог који повреди радну обавезу. Уколико се у дисциплинском поступку утврди да је запослени извршио повреду радне обавезе која му се ставља на терет, изрећи ће му се дисциплинска мера, тј. казна која представља врсту правне санкције која је утврђена законом, чија је сврха обезбеђивање радне дисциплине. Дисциплинска мера представља крајњу потребу којом ће се санкционисати извршилац повреде радне обавезе, а све са циљем да се заштити дисциплина на раду.⁶¹ Дакле, дисциплинска мера представља последицу извршене повреде радне обавезе, а уз то за циљ има да својом применом, тј. деловањем, заштити интересе радне дисциплине.⁶²

Професор Александар Балтић дисциплинску меру дефинише као санкцију која за циљ има да делује на морално стање тачно одређеног лица за које је утврђено да је својом кривицом извршило дисциплинско дело, тј. повредило радну обавезу или пак да том лицу ограничи или ускрати права или својство које је имало пре него што је радну обавезу повредило. За изрицање дисциплинске санкције надлежан је дисциплински орган формиран и одређен од стране послодавца.⁶³

За разлику од општег режима радних односа у ком послодавац има својство приватног лица, дисциплинска власт у посебном режиму радних односа подразумева право надлежног државног органа да примењује

⁵⁹ Уредба, чл. 14 ст. 1.

⁶⁰ Уредба, чл. 14 ст. 2.

⁶¹ Милан В. Јовић, *Војно дисциплинско право: Систематско излагање и тумачење пројиса Уредбе о војној дисциплини у вези са одговарајућим одредбама закона о устројству Војске и Морнарице и Правила службе*, Геца Кон, Београд, 1928, 20.

⁶² Александар Балтић, Милан Деспотовић, *Основи радног права Југославије*, Савремена администрација, Београд, 1967, 240.

⁶³ *Ibid.*, 248.

дисциплинске мере против државних службеника који учине повреду радних дужности које штете функционисању одређеног органа, јер се њиховим понашањем нарушава и углед државних органа и јавне службе, тј. државе. Својим понашањем државни службеници треба да доприносе одржавању и јачању ауторитета државе, а самим тим и учврсте поверење грађана у поступање државе. При томе, државни службеници се морају понашати исто како за време рада, тако и ван радног времена, све са циљем очувања угледа државе.

Црнић сматра да су дисциплинске мере санкције које произилазе из специфичне природе радног права, тј. да представљају последицу која прати повреду прописа у тој области, а које су по својој правној природи сличне казнама у кривичном праву. И казне у кривичном праву и дисциплинске мере прописују се само законом, не могу се предвидети општим актима. Такође истиче да у дисциплинском праву нема поделе на главне и споредне казне, као што је то случај у кривичном праву, као и то да је заједничко за те две врсте казни да се не може изрећи више главних санкција.⁶⁴

Према логици ствари, заједничко и за једне и друге казне јесте то да имају репресивни карактер – санкционисање противправног поступања.

Да би се изрекле, дисциплинске мере морају испунити одређене услове. Најпре, дисциплинска мера мора бити заснована на правним основима, затим је неопходно постојање сразмерног односа између саме мере и дела поводом ког се иста изриче, а на крају, пре изрицања, потребно је упозорити запосленог коме се изриче.

Приликом изрицања дисциплинских мера у обзир се морају узети олакшавајуће и отежавајуће околности, па се тако у виду морају имати: тежина повреде и њене последице, степен одговорности запосленог, услови под којима је радна обавеза повређена, значај делатности којом се запослени бавио, старосна доб, социјалне прилике у којима запослени живи и друге околности.⁶⁵

2. Дисциплинске мере прописане Законом о полицији

Дисциплинске мере које се изричу имају за циљ да васпитно делују на прекршиоца и остале запослене, као и на јачање радне дисциплине,

⁶⁴ Ivica Crnić, *Disciplinska odgovornost radnika u udruženom radu. Priručnik s propisima, objašnjenjima i sudskom praksom*, CIP, Zagreb, 1983, 35.

⁶⁵ Теофило Поповић, *Радно право, Службени листи СФРЈ*, Београд, 1980, 182.

а имају и утицај на запосленог као субјекта радног односа.⁶⁶ Скривљено понашање запосленог представља узрок чије последице могу бити различите: настанак оправданог разлога за отказ уговора о раду, престанак радног односа по самом закону, удаљење запосленог са рада и одговорност запосленог за штету коју је на раду или у вези са радом проузроковао послодавцу или трећем лицу.⁶⁷

Дисциплинске мере прописане одредбама закона који се примењују у посебном режиму радних односа углавном су исте, уз мале разлике, као оне које су предвиђене одредбама Закона о раду који се примењује у општем режиму радних односа.

У овом тексту детаљно ће се разматрати питање дисциплинских мера које познаје Закон о полицији.

Дисциплинске мере предвиђене Законом о полицији јесу: писана опомена; новчана казна; распоређивање на друго радно место на којем се обављају послови за које је као услов прописана непосредно нижа стручна спрема, односно нижа платна група у трајању од шест месеци до две године; заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од две до четири године; губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми; и дисциплинска мера престанка радног односа.

По правилу, опомена представља основну, прву и најблажу дисциплинску меру, меру моралног карактера, која се може изрећи запосленом, а која на располагању стоји послодавцу. Она за циљ има да запосленом покаже правац којим треба да се креће како би поправио своје понашање, што је у интересу и самог запосленог уколико жели да повећа могућности за останак у радном односу. Такође, циљ опомене јесте и да запосленог правовремено упозори на последице које могу наступити у случају да понови повреду радне обавезе или радне дисциплине. Ова мера јесте санкција, као што професор Балтић сматра, чисто моралног значаја и карактера.⁶⁸ Поред тога, за циљ има и да васпитно утиче на запосленог. Опомена у ствари даје шансу запосленом за исправљање свих грешака које је он имао у свом раду у периоду који

⁶⁶ Слободанка Ковачевић Перић, *Дисциплинска одговорност запослених*, магистарска теза (необјављена), Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш, 2004, 51.

⁶⁷ Љубинка Ковачевић, „Скривљено понашање запосленог и отказ уговора о раду – разграничење повреде радне обавезе од сличних отказних разлога”, у Игњатовић (ур.), *Казнена реакција у Србији*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2014, 349.

⁶⁸ А. Балтић, М. Деспотовић, 249.

је претходио спорном моменту, тј. моменту када је и због чега опомена изречена. Према прописима који су раније важили у нашем праву, предвиђено је било да се ова мера може изрећи за лакше повреде дужности и радних обавеза које су утврђене општим актом, односно колективним уговором. Зоран Ивошевић сматра да је реч о антиципираној претњи која у основи представља упозорење које се доставља запосленом и у ком се наводи да ће се отказати уговор о раду уколико запослени поново учини исту или сличну повреду, а све то без поновног упозорења.⁶⁹

Закон о полицији прописује да је могуће изрећи дисциплинску меру писане опомене и то само у случају када је учињена лака повреда службене дужности предвиђене законом.⁷⁰

Законом о полицији је предвиђено да се новчана казна може изрећи за лаке повреде службене дужности у износу од 10% до 20% од месечне основне плате увећане за минули рад остварене у месецу у ком је решење о утврђеној дисциплинској одговорности постало коначно,⁷¹ а за тешке повреде службене дужности може се изрећи новчана казна у износу од 20% до 40% од основне плате увећане за минули рад, и то у времену од два до шест месеци.⁷²

Дисциплинска мера распоређивање на друго радно место на којем се обављају послови за које је као услов прописана непосредно нижа стручна спрема, односно нижа платна група у трајању од шест месеци до две године,⁷³ спада у ред тежих мера јер се по правилу изриче само за тешке повреде службене дужности. Може се изрећи само за одређено време које се утврђује законима (како је то уређено и Законом о полицији). Она погађа запосленог са професионалног аспекта гледано јер се он распоређује на обављање оних послова које до изрицања мере није обављао.⁷⁴

Закон о полицији прописује да се за тешке повреде службене дужности може изрећи и дисциплинска мера заустављање у стицању непосредно вишег чина/звања од две до четири године,⁷⁵ која дисциплинска

⁶⁹ Зоран Ивошевић, *Радно право*, Правни факултет Универзитета Унион, *Службени гласник*, Београд, 2012, 275.

⁷⁰ ЗП, чл. 208 ст. 1 тач. 1.

⁷¹ ЗП, чл. 208 ст. 1 тач. 2.

⁷² ЗП, чл. 209, ст. 1 тач. 1.

⁷³ ЗП, чл. 209 ст. 1 тач. 2.

⁷⁴ I. Crnić, 39.

⁷⁵ ЗП, чл. 209 ст. 1, тач. 3.

мера је слична дисциплинској санкцији деградације која се јавља у упоредном праву у општем режиму радних односа.⁷⁶

Такође, Закон о полицији прописује да се за тешке повреде службене дужности може изрећи и дисциплинска мера губљење стеченог чина/звања и одређивање непосредно нижег чина/звања у стручној спреми.⁷⁷

На крају, последња дисциплинска мера, а уједно и најтежа, која се може изрећи полицијском службенику по окончању дисциплинског поступка, који је проузрокован његовим недозвољеним понашањем које је такве природе да не може наставити са радом, јесте дисциплинска мера престанка радног односа.⁷⁸ Ако му је изречена дисциплинска мера престанка радног односа због учињене тешке повреде службене дужности, до престанка радног односа долази даном коначности решења о престанку радног односа.⁷⁹

Примена ових правила је обавезна и она се као таква не могу избећи, јер нису постављена на факултативан начин.

Дисциплинска мера која није наведена у делу закона у којем су наведене дисциплинске мере које се могу изрећи са учињене лаке и тешке повреде службене дужности, а има везе са дисциплинском одговорношћу, јесте привремено удаљење из службе.

Одредбама члана 217 Закона о полицији прописано је који су разлози услед чијег постојања долази до привременог удаљења из службе и уређен је сам поступак удаљења.

Између осталог, запослени у Министарству могу бити привремено удаљени с рада, на образложени предлог руководиоца, када је против њих покренут дисциплински поступак због тешке повреде службене дужности и уколико би њихово присуство на раду штетило интересима службе, ометало поступак прикупљања доказа или ометало ток дисциплинског поступка, уз посебно образложење.⁸⁰

Удаљење може трајати до окончања дисциплинског поступка и за то време запослени имају право на накнаду у висини 1/2 основне плате, односно 2/3 основне плате ако једини издржавају породицу.⁸¹

⁷⁶ Бранко Лубарда, *Радно право – расправа о достојанству на раду и социјалном дијалоју*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2013, 649.

⁷⁷ ЗП, чл. 209 ст. 1 тач. 4.

⁷⁸ ЗП, чл. 209 ст. 1 тач. 5.

⁷⁹ ЗП, чл. 172 ст. 2 тач. 1.

⁸⁰ ЗП, чл. 219 ст. 4.

⁸¹ ЗП, чл. 219 ст. 5.

О привременом удаљењу са рада одлучује министар или лице које он овласти,⁸² а о привременом удаљењу са рада запосленог у полицијској управи одлучује начелник полицијске управе.⁸³

Против решења о удаљењу запослени могу поднети жалбу Жалбеној комисији Владе, у року од осам дана од дана уручења решења о удаљењу,⁸⁴ а жалба не одлаже извршење решења.⁸⁵

Полицијском службенику који је удаљен са рада одузима се службена значка, службена легитимација, оружје и друга средства која су му поверена за обављање послова, док траје привремено удаљење, а државном службенику службена легитимација.⁸⁶

3. Опште о дисциплинским санкцијама у упоредном праву

Оно што је заједничко за упоредно право и право наше државе јесте постојање различитих дисциплинских санкција које се изричу у случају када су за то испуњени неопходни услови, а које су предвиђене меродавним прописима. Посебно ће се приказати право Француске, јер је то једна од ретких земаља која је законом уредила скоро целокупни систем дисциплинског права, док ће се дати и примери како су друге земље уредиле питање појединих дисциплинских мера.

У праву Француске израз „казна”, са дисциплинско-правног аспекта посматрано, дефинише се као свака она мера предузета од стране послодавца према запосленом као резултат недопуштеног понашања запосленог за које послодавац сматра да представља грешку, без обзира на то да ли је у питању мера која ће вероватно утицати на присуство запосленог у предузећу или на његове дужности, каријеру или зараду, одмах или на други начин.⁸⁷ Право Француске познаје следеће дисциплинске санкције: писмено упозорење и казне суспензија права на напредовање у каријери, деградирање на ниже радно место, обавезни премештај на други посао, обавезно мировање радног односа, отказ.⁸⁸ Иначе, посло-

⁸² ЗП, чл. 219 ст. 6.

⁸³ ЗП, чл. 219 ст. 7.

⁸⁴ ЗП, чл. 219 ст. 8.

⁸⁵ ЗП, чл. 219 ст. 9.

⁸⁶ ЗП, чл. 219 ст. 10.

⁸⁷ М. Е. Banderet, „Discipline at workplace: A comparative study of law and practice”, *International Labour Law Review*, volume 125, број 3/1986, 270.

⁸⁸ Cardona Francisco, *Obveze i stega državnih službenika*, SIGMA, сiječanj 2003, 9.

давац има право да запосленима даје упутства и изриче санкције услед било какве повреде, тако да на располагању има широк спектар санкција, све сходно одредбама француског Законика о раду.⁸⁹ Законик не наводи списак санкција, већ послодавац доноси правилник којим се дефинишу врсте непромереног понашања запосленог и којим се постављају природа и обим санкција које послодавац може предузети.⁹⁰

У праву Француске разликују се усмено и писано упозорење. Разлика између ова два облика је огромна и огледа се у томе да се усмена опомена не може сматрати санкцијом, за разлику од опомене која је запосленом упућена у писаној форми и која, као таква, представља санкцију.⁹¹ Такође, ова мера предвиђена је и као један од начина услед којег може доћи и до престанка радног односа, и то у случају када понављање исте повреде радне обавезе, поводом које је раније већ изречена опомена, може да се сматра оправданим разлогом за отказ, слично мери опомена са најавом отказа у домаћем праву.⁹²

Посебно треба истаћи да су новчане санкције стриктно забрањене, а разлог за такво решење јесте чињеница да зарада има алиментациони карактер, односно да за већину запослених зарада представља искључиви или претежни извор средстава за издржавање, због чега се и обустава од исплате дела зараде сматра неприхватљивом.⁹³

Када је реч о суспензији, право Француске предвиђа да послодавац може суспендовати уговор, при чему постоје две врсте суспензије у контексту дисциплинског поступка.⁹⁴ Прва врста, када се суспензија сматра санкцијом, јесте када је намера послодавца да санкционише непромерено понашање запосленог и у том случају је реч о дисциплинској суспензији; ако је сврха суспензије да послодавцу остави време да размотри какву дисциплинску санкцију да изрекне запосленом, онда је то мера предострожности која ће се изрећи када послодавац сматра да је понашање запосленог такво да гарантује његово непосредно „уклањање” из радне средине.⁹⁵ Поред наведеног, заузето је становиште да је неопходно испуњење два услова како би дошло до суспензије запосленог,

⁸⁹ Pascale Lagesse, *France*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2016, 20.

⁹⁰ *Ibid.*, 21.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Roger Blanpain, *Belgium*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2012, 238.

⁹³ P. Lagesse, 22.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ *Ibid.*

односно да би се прекинуло његово радно ангажовање, а то су да је неизвршење уговора произашло из законског разлога који представља основу суспензије, а други услов је да суспензија мора бити привремене природе.⁹⁶

У праву Литваније прописано је да ће се запослени који је суспендован, уколико је сагласан, пребацити на друго радно место, под условом да такав премештај није у супротности са сврхом суспензије. По истеку периода суспензије, он ће се вратити на своје претходно радно место, под условом да суспензија није дала разлог за раскид уговора о раду.⁹⁷

Немачка, која, као и Француска, припада групи земаља које се налазе у континенталном правном систему, прописује да се средства добијена од новчане казне намењују за побољшање услова рада самих запослених.⁹⁸

У праву Бангладеша, на другом континенту – у Азији, заузет је другачији став у погледу новчане казне: она се може изрећи запосленом против кога је у току поступак утврђивања његове одговорности због постојања основане сумње да је учинио повреду радне обавезе, при чему у том периоду он нема право на пун износ зараде, већ на износ неопходан за његово и издржавање чланова породице у том периоду.⁹⁹

Закони Народне Републике Кине који регулишу материју радног права разликују дисциплинску меру престанка радног односа од стране послодавца без писменог упозорења и са писменим упозорењем послодавца,¹⁰⁰ при чему су оба допуштена само у таксативном наведеном случајевима, тј. из таксативно наведених (ваљаних) отказних разлога.¹⁰¹

У праву Панаме предвиђени су следећи разлози услед чијег постојања послодавац може отказати уговор о раду запосленом: – они које се односе на дисциплину и пропусте запосленог у раду; – они који се не могу приписати ни једној од страна, већ присиљавају на завршетак

⁹⁶ Jean-Pierre Laborde, *France*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2011, 133–134.

⁹⁷ Ipolitias Nekrouius, *Lithuania*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2006, 77.

⁹⁸ Б. Лубарда, 650.

⁹⁹ Zinat Ara, *Bangladesh*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2005, 203.

¹⁰⁰ Chen Ke, *China (P. R.)*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2013, 64.

¹⁰¹ *Ibid.*, 88.

радног односа; – они који су економске природе и који се односе на економско стање послодавца, тј. предузећа.¹⁰²

У англосаксонском правном систему врсте дисциплинских санкција које стоје на располагању послодавцу углавном су идентичне онима које су до сада наведене, а реч је о упозорењу, суспензији уговора о раду, новчаној казни, забрани повећања зараде, престанку радног односа,¹⁰³ с тим да је дисциплинска мера укора, која се изриче у праву Велике Британије, слична дисциплинској мери упозорења.¹⁰⁴

Меродавни прописи у Аргентини одређују да послодавац може применити дисциплинске санкције пропорционално недозвољеном понашању запосленог, при чему се не могу применити оне дисциплинске санкције које за последицу могу имати измену уговора о раду којим је заснован радни однос.¹⁰⁵

V. Закључак

Узимајући у обзир све наведено, као и чињеницу да у нашем законодавству нема посебног закона који регулише питање дисциплинске одговорности и дисциплинског поступка, одредбе о истом садржане су како у законима који регулишу посебан режим радних односа, тачније у Закону о државним службеницима, Закону о полицији, Закону о Војсци Србије, Закону о судијама, Закону о јавном тужилаштву, као и другим законима који уређују посебан режим радног односа, тако и у другим прописима. С друге стране, одредбе Закона о раду који се примењује у општем режиму радних односа не садрже правила која регулишу ову материју. Наиме, већина прописа којима се уређују правила дисциплинског поступка упућују на супсидијарну примену Закона о општем управном поступку и других прописа, који пружају поуздани основ за законито вођење дисциплинског поступка. Треба имати у виду и податак да ни у земљама упоредног права нема закона који је искључиво посвећен регулисању материје дисциплинске одговорности и дисциплинског поступка, уз изузетак законодавства Француске које

¹⁰² Carlos Ayala Montero, *Panama*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2016, 67.

¹⁰³ Alvin L. Goldman, *USA*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2014, 99.

¹⁰⁴ Tony Hyams-Parish, *England*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2010, 11.

¹⁰⁵ Emiliano A. Gabet, *Argentina*, Wolters Kluwer, *Law & Business*, The Hague, 2014, 349.

познаје закон којим је посебно и скоро у целости регулисана предметна материја. Имајући ово у виду, јасно је да у овој области права и те како има простора за унапређивање.

Дакле, како је очигледно да наше законодавство нема посебан закон посвећен дисциплинској одговорности и дисциплинском поступку, остаје нада да ће у блиској будућности законодавна власт Републике Србије поунити постојеће празнине у овој области права одговарајућим законским решењима и на тај начин ову област унапредити, а самим тим и односе у друштву подићи на виши степен; све то јер дисциплинска одговорност заузима централну позицију радног законодавства сваке државе, а радно законодавство је уско повезано са укупним односима унутар сваког друштва. Уређивање дисциплинске одговорности је од изузетног значаја јер рад представља основ опстанка запосленог и његове породице; притом треба имати у виду и чињеницу да је он слабија страна у радном односу.

Bogdan D. Todorović
attorney at law in Belgrade

DISCIPLINARY PROCEDURE AGAINST POLICE OFFICER

Summary:

The paper considers the issue of disciplinary procedure against police officers. Disciplinary procedure is specific kind of penal proceedings for establishment of disciplinary liability of the employee; after completion of procedure, the disciplinary measure is issued. This procedure is regulated by the laws related to specific regimes of labour relations and is applicable to disciplinary liability of employees engaged in these regimes.

Key words: disciplinary liability, violation of work obligation, disciplinary procedure, disciplinary measure, police officer

КОМЕНТАРИ, РАСПРАВЕ, ИСТРАЖИВАЊА

UDK 343.272(497.11)

Драган У. Калаба

заменик Вишег тужиоца у Чачку, у пензији

МЕРА БЕЗБЕДНОСТИ ОДУЗИМАЊА ПРЕДМЕТА КАО КРИВИЧНА САНКЦИЈА У СУДСКОЈ ПРАКСИ

Сажетак:

У прилогу се приказују основни елементи и сврха мере безбедности одузимања предмета из члана 87 Кривичног законика, као и услови за њено одређивање. Аутор излагање илуструје детаљним прегледом судских одлука које разматрају карактеристична практична питања примене законских одредби о овој мери безбедности.

Кључне речи: Кривични законик, мера безбедности, одузимање предмета

І. Увод

Криминалитет је очигледно негативна друштвена појава. Држава се увек трудила да примени разне мере у борби против криминалитета, а најзначајније су кривично-правне мере; међу њима посебно место заузимају кривичне санкције.

У члану 4 Кривичног законика¹ прописане су кривичне санкције као и њихова општа сврха. Тако је, у ставу 1 наведеног члана, наведено: „Кривичне санкције су – казне, мере ујозорења, мере безбедности и вас-

¹ Кривични законик – КЗ, *Службени гласник РС*, бр. 85/05... 35/19.

ийишне мере”, а у ставу 2 да је „[о]йишџа сврха йройисивања и изрицања кривичних санкџија [је] сузџијање дела којима се йовређују или уїрожавају вредности зашџићене кривично-йравним законодавством”.

Овај рад се бави мером безбедности одузимања предмета из члана 87 КЗ, као једном од мера безбедности.

Уз разматрање основних обележја мере безбедности одузимања предмета и услова за њено одређивање, у раду се приказује обимна судска пракса развијена на примени наведеног члана КЗ, разврстана према следећим областима: – одузимање предмета употребљених за вршење кривичних дела; – одузимање предмета ради заштите опште безбедности или из моралних разлога; – обавезно одузимање предмета употребљених за вршење кривичних дела; – непостојање услова за одређивање мере безбедности одузимања предмета; те – мера безбедности одузимања предмета и примена општег дела КЗ и кривично-процесног права.

II. Обележја мера безбедности

1. Сврха и карактеристике мера безбедности

У Глави VI КЗ под називом „Мере безбедности”, а у члану 78 је наведена сврха мере безбедности: „У оквиру ойишџе сврхе кривичних санкџија (члан 4 сџав 2), сврха мере безбедности је да се ойклоне сџања или услови који моћу биџи од уџицаја да учинилац, у будуће не врши кривична дела”.

Ово значи да сваку меру безбедности, па и меру одузимања предмета из члана 87 КЗ, да би се схватила њена суштина, треба сагледати у оквиру опште сврхе изрицања кривичних санкџија. Поред тога, морају се испитати да ли су остварени услови за изрицање мере безбедности.

Услови за изрицања мере безбедности су: – отклањање стања, или – отклањање услова који могу бити од уџицаја да учинилац убудуће не врши кривична дела.

За разлику од казне, чија је сврха, према члану 42 КЗ, како генерална тако и специјална превенџија, код мера безбедности акценат је на специјалној превенџији.

Управо законска формулација („ойклањање сџања или услова”) указује на садржину специјалне превенџије. Мере безбедности имају за циљ да се отклоне опасна стања или услови код учиниоца кривичног дела, а са циљем да убудуће не врши кривична дела. Мере безбедности се примењују „йрема учиниоцу кривичної дела”, што значи након извр-

шења кривичног дела, а у ситуацији постојања опасног стања код учиниоца; ако није учињено кривично дело, нема услова за изрицање мере безбедности.

Применом и реализацијом мера безбедности треба да се оствари општа сврха изрицања кривичних санкција, а то је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством; овим се остварују и услови за примену мера безбедности: отклањање стања или услова који могу бити од утицаја да учинилац убудуће не врши кривична дела.

У разматрању суштине мера безбедности нужно је сагледати појмове „стање” и „услов”.

Стање се односи на личност учиниоца и његову психичку ситуацију, а који су узрок вршења кривичних дела. Стање учиниоца може да се односи на његово душевно здравље, као и на одређене склоности које су се током времена код њега формирале.

У првом случају, реч је о одређеним душевним поремећајима који могу негативно утицати на понашање учиниоца, односно чињење кривичних дела. Посебно су значајна стања неурачунљивости и битно смањене урачунљивости, па се, применом одређених мера безбедности такозваног медицинског карактера, чине напори да се таква стања отклоне или умање и коначно да се отклони опасност од вршења будућих кривичних дела.

У другом случају, склоности које су се формирале код учиниоца су од пресудног значаја за будуће вршење кривичних дела; то су, на пример, склоност ка употреби алкохола или дрога. Битно је да се услед таквих стања код учиниоца конкретизује опасност за будуће вршење кривичних дела, а што је основ за примену мера безбедности чији је циљ отклањање такве опасности.

Законодавац није ближе конкретизовао услове који могу бити од утицаја да учинилац убудуће не врши кривична дела, али је очигледно, а што судска пракса показује, да је реч о спољним криминогеним факторима, као што су: стање у породици, браку, стамбена и финансијска ситуација, незапосленост и друго.

У члану 80 КЗ под називом „Изрицање мере безбедности”, а у ставу 1, је наведено: „Суд може учиниоцу кривичног дела изрећи једну или више мера безбедности кад постоје услови за њихово изрицање, предвиђени овим закоником”.

У ставу 4 истог члана је прописано: „Одузимање предмета може се изрећи ако је учиниоцу изречена казна, судска опомена, условна осуда или је учинилац ослобођен од казне”, а у ставу 7 је наведено: „За кривична

дела у стицају мера безбедности ће се изрећи ако је утврђена за једно од кривичних дела у стицају”.

Имајући у виду садржину одредаба чланова 79 и 80 КЗ, уочљиве су следеће карактеристике мера безбедности:

Прво, поводом учињеног једног или више кривичних дела, учиниоцу се може изрећи једна или више мера безбедности, наравно уз испуњење услова за изрицање сваке мере безбедности појединачно.

Друго, изрицање мере безбедности је факултативно.

Треће, мере безбедности се изричу уз већ изречену неку другу санкцију, сем у случају мера безбедности медицинског карактера, наведених у члану 80 став 2 КЗ.

Четврто, уз изрицање судске опомене или ослобађања од казне може се изрећи мера безбедности одузимање предмета.

Пето, за кривична дела учињена у стицају, мера безбедности се изриче уз јединствену казну али под условом да је „утврђена” за неко од учињених кривичних дела, па се тада може изрећи једна или више мера безбедности.

2. Суштина мере безбедности одузимања предмета

У члану 79 КЗ наведене су врсте мере безбедности формулацијом: „Учиниоцу кривичној дела могу се изрећи ове мере безбедности...”, а под тачком 7 је наведено да је једна од мера и одузимање предмета.

Суштина мере безбедности одузимање предмета је предвиђена у члану 87 КЗ, чији став 1 гласи:

„мера безбедности одузимање предмета може се одредити у погледу предмета који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела или је настао извршењем кривичног дела, када постоји опасност да ће се одређени предмет поново употребити за извршење кривичног дела или кад је ради заштите опште безбедности или моралних разлога одузимање предмета неопходно.”

Елементи ове мере безбедности су следећи:

1. факултативни основ одређивања (изрицање није обавезно, а изриче се када се остваре услови предвиђени наведеном законском одредбом);
2. предмети који се одузимају могу бити:
 - предмет намењен за извршење кривичног дела,
 - предмет употребљен за извршење кривичног дела,
 - предмет настао извршењем кривичног дела;

3. постојање опасности:

- да ће се такав предмет поново употребити за извршење кривичног дела, или
- да је неопходно одузимање предмета ради заштите опште безбедности или из моралних разлога.

Изрицањем наведене мере безбедности, од учиниоца се одузимају предмети:

- који су употребљени при извршењу кривичног дела,
- који су намењени за извршење кривичног дела, или
- који су настали извршењем кривичног дела.

Имајући у виду суштину мере безбедности одузимање предмета, са разлогом се у теорији кривичног права она назива и имовинском кривичноправном мером. Основ за изрицање мере безбедности одузимање предмета је у томе што се сматра да би било противно моралу, правичности и општој безбедности да учинилац кривичног дела задржи предмете којима је учињено кривично дело, предмете који су настали извршењем кривичног дела или су намењени за извршење кривичних дела. Дакле, такви предмети се одузимају, а што значи да морају бити идентификовани.

Кључно је, како је наведено, да је учинилац мора учинио кривично дело и да су му изречене одређене кривичне санкције.

3. Врсте предмета који се одузимају

Како је наведено, изрицањем мере безбедности одузимања предмета, од учиниоца се одузимају предмети који су употребљени при извршењу кривичног дела, који су намењени за извршење кривичног дела, или који су настали извршењем кривичног дела.

Предмет употребљен за извршење кривичног дела јесте предмет којим се учинилац послужио да би учинио кривично дело; тим предметом је предузета радња извршења кривичног дела. Законодавац је употребио изразе „*предмет и употребљен за извршење кривичног дела*”, односно није определио фазу извршења кривичног дела у којој је неки предмет употребљен, а што значи да се ради о предметима који су употребљени како у фази кажњиве припремне радње, тако и код покушаног и свршеног кривичног дела. Другим речима, мора да постоји чврста каузална веза између употребљеног предмета и извршеног кривичног дела. Тај каузални однос треба да је од битног значаја при извршењу кривичног дела. Класични случај односно пример је када се

учинилац кривичног дела убиства доведе аутомобилом до места извршења кривичног дела – тада се аутомобил не одузима, јер он није од битног и суштинског значаја за извршење кривичног дела.

Предмети намењени за извршење кривичног дела су предмети са којима је учинилац намеравао да учини кривично дело односно набавио их за извршење кривичног дела. Законодавац је у овом случају употребио израз „*био намењен*“, а што значи да није употребљен Суштина „намењености“ предмета за извршење кривичног дела се јасно уочава код кривичног дела израђивање и набављање оружја и средстава намењених за извршење кривичног дела из члана 347 КЗ, који у ставу 1 гласи: „*Ко оружје, експлозивне материје, средства потребна за њихово управљење или оштров за које зна да су намењени за извршење кривичног дела, израђује, набавља или другом омоћућава да до њих дође, казни ће се...*“; у ставу 2 је предвиђено следеће: „*Ко направи или другом да средства за одбијање или проваљивање, и ако зна да је намењено за извршење кривичног дела, казни ће се...*“. То даље значи да у сваком конкретном кривичноправном случају треба доказима утврдити да ли су наведени предмети намењени за извршење кривичног дела.

Предмети који су употребљени за извршење кривичног дела или су намењени за извршење кривичног дела могу бити разни: ножеви, оружје, разна оруђа, кључеви, калаузи, метални алат за обијање, конопац, секира и друго. Суштина наведених и сличних предмета није у њиховој природи већ у употреби.

Од наведених предмета који су употребљени или намењени за извршење кривичних дела, треба разликовати предмете које је учинилац добио као награду за извршење кривичног дела или предмете које је учинилац купио од новца оствареног продајом, на пример, украдених предмета. Такви предмети се не одузимају применом члана 87 КЗ, већ изрицањем мере одузимање имовинске користи применом члана 91 КЗ.

Предмети који су настали извршењем кривичног дела су предмети који су резултат кривичног дела. Такви предмети најчешће улазе у састав бића кривичног дела, а то су: фалсификовани новац, фалсификоване исправе, опојна дрога, порнографски материјал и друго. У овим случајевима је такође јасна узрочна веза између извршења кривичног дела и насталог резултата кривичног дела, а што се утврђује у свако конкретном случају.

Претходно наведени предмети се одузимају када се утврди постојање опасности да ће се они:

– поново употребити за извршење кривичног дела, или

– када је, ради заштите опште безбедности или из моралних разлога, одузимање предмета неопходно.

Законодавац није одредио „степен” опасности, али у сваком случају, она мора бити реална, конкретна и блиска. У сваком кривично-правном догађају мора се доказима утврдити реална опасност да ће се такви предмети поново употребити за извршење кривичног дела или да је нужно одузимање из разлога опште безбедности или из моралних разлога. Да ли ће се предмет поново употребити за извршење кривичног дела најчешће се утврђује полазећи од личности учиниоца, а посебно његове осуђиваности за исто или слично кривично дело.

Разлог опште безбедности посебно се односи на предмете који су опасни по својој намени, као што су оружје, дрога, отрови, штетна средства за лечење, експлозивне материје, јер се њиховом употребом угрожава општа сигурност људи и њихове имовине.

Одузимање предмета из моралних разлога се односи на одузимање, на пример, порнографског материјала код извршеног кривичног дела приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију из члана 185 КЗ.

У члану 87 став 2 КЗ је прописно да примена ове мере безбедности не утиче на право трећег лица на накнаду штете због одузимања предмета према извршиоцу кривичног дела. За потпуно разумевање суштине наведене законске одредбе, нужно је указати следеће:

Прво, у раду је анализирана законска одредба мере безбедности одузимања предмета која је у примени од 11. септембра 2009 године,² док је претходна законска одредба члана 87 КЗ била у важности у периоду од 1. јануара 2006. године до 10. септембра 2009. године; у њој је у ставу 1 наведено, између осталог, *„да се предметии ... могу одузети ако су својина учиниоца”*. У наведеном периоду морало се, а на основу прикупљених доказа кривично-правног случаја, доказати да су предмети који се могу одузети својина учиниоца, што није било увек лако. Садашњи члан 87 став 1 КЗ (у важности од 11. септембра 2009. године) нема тај услов, што садржину одредбе члана 87 став 2 чини логичном.

Друго, за примену и реализацију мере безбедности одузимања предмета из члана 87 став 1 КЗ уопште није битно да ли су предмети намењени, употребљени или настали извршењем кривичног дела, својина учиниоца или трећег лица. То практично значи, на примеру, да учинилац кривичног дела може да одузме противправно од трећег лица

² Ова мера је објављена у Закону о изменама и допунама Кривичног законика, *Службени гласник РС*, бр. 72/09.

ловачку пушку и са њом да изврши кривично дело убиство из члана 113 КЗ – тада се пушка одузима, јер је употребљена за извршење кривичног дела, а власник ловачке пушке који поседује уредне исправе у вези са оружјем може да покрене парницу, као треће лице, према учиниоцу кривичног дела ради накнаде штете, с обзиром да је одузета пушка чији је он власник.

У члану 87 став 3 КЗ је прописано да се законом може одредити обавезно одузимање предмета, а може се одредити и њихово обавезно уништавање; законом се могу одредити и услови за одузимање одређених предмета у појединим случајевима. За разлику од садржине одредбе члана 87 став 1 КЗ, а које се односи на факултативно одређивање мере безбедности одузимање предмета, у ставу 2 је одређено обавезно одузимање, што даље значи да код одређеног – конкретног кривичног дела мора бити прописано да се одузимају предмети тог кривичног дела; тако је:

- код кривичног дела фалсификовања новца из члана 223 КЗ, а у ставу 5, прописано: „*Лажан новац одузеће се*“;
- код кривичног дела фалсификовање знакова за вредност из члана 226 КЗ, а у ставу 4, прописано: „*Лажни знакови за вредности одузеће се*“;
- код кривичног дела прављење, набављање или давање средстава за фалсификовање из члана 227 КЗ, у ставу 3 прописано: „*Средства из става 1 и 2 овог члана одузеће се*“ (у питању су средства за прављење лажног новца, лажних хартија од вредности, средства за прављење лажних платних картица, лажних знакова за вредност);
- код кривичног дела примање мита из члану 367 КЗ, а у ставу 7, прописано: „*Примљени њоклон и имовинска користи одузеће се*“;
- код кривичног дела приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетних лица за порнографију из члана 185 КЗ, а у ставу 7, прописано: „*Предмети из става 1 до 4 овог члана одузеће се*“ (у питању су текстови, слике, аудио-визуелни или други предмети порнографске садржине);
- код кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из члана 246 КЗ, а у ставу 8, прописано „*Опојне дроге и средства за њихову производњу и прераду одузеће се*“;
- код кривичног дела неовлашћено држање опојних дрога из члана 246а КЗ, а у ставу 5, прописано: „*Опојне дроге одузеће се*“.

III. Судска пракса

Судска пракса у вези са применом мере безбедности одузимања предмета је богата.

У даљем тексту се приказују одабране карактеристичне судске одлуке, разврстане по следећим областима:

1. одузимање предмета употребљених за вршење кривичних дела;
2. одузимање предмета ради заштите опште безбедности или из моралних разлога;
3. обавезно одузимање предмета употребљених за вршење кривичних дела;
4. непостојање услова за одређивање мере безбедности одузимање предмета;
5. мера безбедности одузимање предмета и примена општег дела КЗ и кривично-процесног права.

1. Одузимање предмета употребљених за вршење кривичних дела

1) Када је окривљени осуђен због кривичног дела неовлашћеног ношења ватреног оружја и изазивање опште опасности, испуњени су услови да се одузме пиштољ који је био предмет извршења оба кривична дела, без обзира што је отац окривљеног за исти имао уредну дозволу за држање.

(Пресуда Округног суда у Београду Кж. бр. 1785 /05 од 19. јула 2005.)

2) Изрицање мере безбедности одузимање предмета не представља обавезу већ дискреционо право суда да у конкретном случају процени да ли је изрицање наведене мере неопходно.

Из образложења:

Према наводима захтева за заштиту законитости, повреда закона из чл. 439 т. 2 ЗКП учињена је тиме што првостепени суд окривљеног, када га је већ огласио кривим због кривичног дела убиство у покушају из чл. 113 у вези са чл. 30 КЗ, није сходно чл. 87 ст. 1 КЗ изрекао меру безбедности одузимање предмета. // По налажењу Врховног касационог суда, првостепеном пресудом није учињена наведена повреда закона, с обзиром на то да је одредбом чл. 87 ст. 1 КЗ прописано да се мера безбедности одузимање предмета може одредити у погледу предмета који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела или је настао извршењем кривичног

дела, кад постоји опасност да ће се одређени предмет поново употребити за извршење кривичног дела или када је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога одузимање предмета неопходно. Из наведене одредбе јасно произилази да изрицање мере одузимања предмета не представља обавезу суда, већ суд у конкретном случају процењује потребу за изрицањем наведене мере, а осим тога истицање наведене повреде је на штету окривљеног. (Пресуда Врховног касационог суда Кзз бр. 694 /15 од 1. септембра 2015.)

3) Резалица за дуван са електричним погоном представља опрему за прераду дувана и мора се одузети од окривљеног који се бавио недозвољеном производњом дувана.

(Пресуда Вишег суда у Ваљеву Кж. бр. 222/15 од 29. јула 2015.)

4) Суд има овлашћење да уз ослобађајућу пресуду изрекне и меру безбедности одузимање предмета који је био намењен или употребљен за извршење кривичног дела из чл. 185 ст. 4 КЗ, јер је држао један диск са порнографским материјалом.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж. бр. 28/12 од 14. маја 2012.)

5) Као предмети који су употребљени или су били намењени за извршење кривичног дела најчешће су у пракси опојне дроге, отрови, оружје, средства за фалсификовање и слично.

(Пресуда Врховног суда Србије – посебно одељење Кж. бр. 7/05 од 2. 2. 2006.)

6) Када окривљени у стану држи наркотике ради продаје, а простор испред стана снима видео надзором, онда има законског основа да му се као предмет употребљен за извршење кривичног дела одузме и снимач видео надзора, јер је исти служио за осматрање простора испред стана окривљеног, уз помоћ којег је и уочио присуство полиције, а након чега је предметну дрогу избацио кроз прозор.

(Пресуда Апелационог суда у Београду Кж. бр. 551/12 од 2. априла 2012.)

7) Уколико постоји опасност да се предмети који представљају предмете којима је извршено кривично дело поново употребе за извршење кривичног дела, исти ће се одузети од окривљеног.

Из образложења:

Из списка произилази да је окривљени правноснажном пресудом оглашен кривим због кривичног дела убиство из чл. 113 КЗ, а након тога је донето решење којим је према окривљеном изречена мера безбедности одузимање предмета – ватреног оружја. // Другостепени суд је нашао да је правилна одлука првостепеног суда да се од

окривљеног одузме предмет који је употребљен за извршење кривичног дела за које је окривљени проглашен кривим, а жалбени наводи окривљеног да ти предмети неће бити употребљени за извршење новог кривичног дела, већ окривљени има намеру да отуђи предметно оружје, су оцењени као без утицаја на другачију одлуку суда, јер је одузимање предмета у конкретном случају нужно по сили закона, те је без утицаја изјава окривљеног да нема намеру да користи предмет дела ради извршења новог кривичног дела.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж. бр. 526/17 од 11. априла 2017.)

8) Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим због кривичног дела из чл. 199 ст. 1 КЗ и осуђен је на новчану казну, а против исте је изјавио жалбу ОЈТ само због тога што није изречена мера безбедности, а пресудом другостепеног суда преиначена је пресуда првостепеног суда само у погледу мере безбедности тако да се од окривљеног одузима једно кућиште рачунара, применом одредбе чл. 199 ст. 5 КЗ.

(Пресуда Окружног суда у Чачку Кж. бр. 68/08 од 12. фебруара 2008.)

9) Када је окривљени куповао од физичких лица ефективни страни новац, има места изрицању мере безбедности одузимање предмета у новчаном износу који је био предмет куповине.

(Пресуда Окружног суда у Београду Кж. бр. 2917/04 од 22. новембра 2014.)

10) Како су обележја кривичног дела незаконит риболов из чл. 277 ст. 1 КЗ остварена самим ловом рибе за време ловостаја, не може се узети да је дрвени чамац дужине пет метара, који је приликом лова коришћен, употребљен за извршење кривичног дела, те нема основа да се чамац одузме применом мере безбедности одузимање предмета.

(Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 2404/10 од 14. јуна 2010.)

11) Могу бити одузети само предмети који су употребљени или намењени извршењу кривичног дела, као и предмети који су настали извршењем кривичног дела. Тиме што су на нелегално набављени путнички аутомобил стављене таблице са другог аутомобила, тај аутомобил се не може третирати као предмет настао извршењем кривичног дела.

(Решење Окружног суда у Нишу Кж. бр. 109/04.)

2. Одузимање предмета ради заштите опште безбедности или из моралних разлога

1) Предмети који се по кривичном закону морају одузети, одузеће се и кад се кривични поступак не заврши пресудом којом се оптужени оглашава кривим, ако то захтевају интереси опште безбедности или разлози

морала. Мера безбедности одузимање опојних дрога биће изречна и када је опојна дрога везана за кривично дело за које је оптужени ослобођен од оптужбе, јер то захтевају интереси опште безбедности.

(Пресуда Врховног суда Србије Кж. бр. 67/98 од 10. марта 1998.)

2) Приликом изрицања мере безбедности одузимање предмета суд је морао у образложењу решења да изнесе разлоге из којих сматра да заштита интереса опште безбедности оправдава изрицање поменути мере.

Из образложења:

Решењем првостепеног суда усвојен је предлог ОЈТ и изриче се мере безбедности одузимање предмета и то једне ловачке пушке марке... Против наведеног решења жалбу је изјавио окривљени наводећи да ожалбено решење нема разлога, с обзиром да су у образложењу само цитиране одредба чл. 535 ЗКП које се односе на изрицање мере безбедности и наводи се да су испуњени услови за изрицање мере безбедности. // Другостепени суд изнете разлоге у жалби сматра основаним па образложење ожалбеног решења садржи само цитиране законске одредбе које се односе на изрицање мере безбедности, а да при томе суд није дао разлоге зашто сматра да заштита интереса опште безбедности оправдава изрицање мере одузимање предмета наведене у изреци решења.

(Решење Вишег суда у Пожаревцу Кж. бр. 265/15 од 31. јула 2015.)

3) За одузимање предмета потребно је да буду испуњена три кумулативно постављена услова: да се ради о предметима који се по кривичном закону морају одузети, да се одузимање врши ради заштите интереса опште безбедности или разлога морала и да оваква мера није изречена уз пресуду.

(Решење Вишег суда у Пожаревцу Кж. бр. 390/15 од 9.11.2015.)

4) Ако постоје јасни и чврсти разлози морала за одузимање предмета сходно чл. 535 ст. 1 ЗКП, исти ће се одузети иако је против окривљеног одбачена кривична пријава.

(Решење Вишег суда у Чачку Кж. бр. 55/15 од 26. јуна 2015.)

5) Независно од тога што је суд донео ослобађајућу или одбијајућу пресуду за кривично дело недозвољено држање оружја, дужан је да изрекне меру безбедности одузимање предмета уколико окривљени не поседује дозволу надлежног органа за држање предметног оружја, без обзира што мера безбедности представља кривичну санкцију и што није донета осуђујућа пресуда.

(Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 3/15 од 24. 2. 2016.)

6) Када је окривљени правноснажном пресудом оглашен кривим због кривичног дела прикривања, а ослобођен од оптужбе да је учинио кривично дело крађа, одбиће се његов захтев за враћање одузетих предмета – делова аутомобила из разлога морала, сходно чл. 535 ст. 1 ЗКП.

(Решење Вишег суда у Чачку Кж. бр. 16 /20 од 18. марта 2020.)

7) Има места усвајању мере безбедности одузимања предмета – оружја и муниције сходно чл. 348 ст. 6 КЗ када је Врховни касациони суд усвојио захтев за заштиту законитости браниоца окривљеног и донео пресуду којом се оптужба одбија применом чл. 422 т. 3 ЗКП – трајно искључење кривичног гоњења, да је окривљени извршио кривично дело недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја из чл. 348 ст. 4 у вези са ст. 1 КЗ.

(Пресуда Врховног касационог суда КЗЗ бр. 1300 /17 од 20. децембра 2017.)

8) Постоји интерес опште безбедности да од окривљеног буду одузете лажне исправе, иако је кривични поступак против њега обустављен и није правноснажно утврђено да су исте исправе лажне, јер постоји ризик да наведене исправе буду употребљене у правном промету.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж. бр. 258/13 од 30. јануара 2013.)

3. Обавезно одузимање предмета употребљених за вршење кривичних дела

1) Мера безбедности обавезно одузимање предмета недозвољне трговине прописана у чл. 243 ст. 5 КЗ је облигаторна и суд је увек, када постоје услови за њено изрицање мора изрећи.

Из образложења:

Испитујући првостепену пресуду у делу одлуке о кривичној санкцији, другостепени суд налази да се у жалби ОЈТ основано указује на пропуст првостепеног суда у погледу изрицања мере безбедности одузимање предмета недозвољене трговине и због наведеног предлаже изрицање ове мере. Оцењени су као неосновани наводи првостепеног суда дати у образложењу пресуде да предложена мера није изречена, јер су предмети недозвољене трговине већ одузети од стране тржишне инспекције, те да се окривљени одрекао тих предмета у корист државе, а наведени разлози могу бити од утицаја само приликом извршења ове мере.

(Пресуда Окружног суда у Нишу Кж. бр. 2129/08.)

2) На постављено питање каква је могућност и примена општих услова за изрицање мере безбедности одузимање предмета из чл. 87 ст. 1 КЗ

код кривичних дела код којих је законом одређено обавезно одузимање предмета уопште и конкретно код кривичног дела недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи из чл. 350 ст. 5 КЗ, при одлучивању о одузимању путничког или другог возила као средства намењеног или употребљеног за извршење кривичног дела, дат је одговор кривичног одељења Врховног касационог суда који гласи: Код кривичних дела код којих је прописано обавезно одузимање предмета, што важи и за кривично дело из чл. 350 ст. 5 КЗ, предмети који су били употребљени или намењени за извршење кривичног дела одузеће се, при чему је без утицаја на одлуку питање да ли постоји опасност да ће се конкретни предмет поново употребити за извршење кривичног дела или да ли је одузимање неопходно ради заштите опште безбедности или моралних разлога.

(Усвојено на заједничкој седници представника кривичних одељења Апелационих и Врховног касационог суда одржане у Нишу 2. октобра 2015.)

3) На постављено питање како поступити у ситуацији када се ВЈТ и окривљени у споразуму о признању кривичног дела закљученом између ВЈТ и окривљеног, споразумеју да од окривљеног треба одузети дрогу, новац, телефоне, оружје и друго, а ти предмети се не налазе у депозиту ВЈТ нити Вишег суда, односно да ли судија може да изрекне меру одузимања предмета, а да тај предмет фактички не види, нити зна да постоји, дат је одговор следеће садржине: Када се јавни тужилац и окривљени споразумеју у закљученом споразуму о признању кривичног дела да од окривљеног треба одузети опојну дрогу, оружје и друго, сматрамо да судија за претходни поступак, односно председник већа може да изрекне меру безбедности одузимање предмета, ако у списима постоје докази да су наведени предмети заиста одузети, као што је потврда о одузимању предмета и друго, да су ти предмети у вези са извршеним кривичним делом, а без обзира да ли се ови предмети налазе у судском депозиту или евентуално на чувању код другог државног органа.

(Седница Кривичног одељења Апелационог суда у Новом Саду од 29. и 30. 10 2014.)

4) Ако је окривљени осуђен због неовлашћеног ношења ватреног оружја и изазивања опште опасности, испуњени су услови да се одузме пиштољ који је био предмет извршења кривичног дела, иако је отац окривљеног имао уредну дозволу за његово држање.

(Пресуда Окружног суда у Београду Кж. бр. 1785/05 од 19. јула 2005.)

5) Решење о одузимању предмета чије је одузимање по закону обавезно остаје на снази и након доношења одбијајуће пресуде због кривичног дела недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја.

(Пресуда Врховног касационог суда Кзз. бр. 270/20 од 16. јуна 2020.)

6) Приликом изрицања мере безбедности одузимање предмета, од стране суда, неопходно је правити разлику између обавезног одузимања предмета и њиховог обавезног уништавања.

Из образложења:

Између осталог према окривљеном је изречена мера безбедности одузимање предмета и то: зелене торбе са црним папиром величине и димензије новчаница, флаше са хемијским садржајем и друго, а који ће се по правноснажности пресуде уништити. // Одлучујући о жалби браниоца окривљеног, Апелациони суд је меру безбедности преиначио тако што му је изрекао меру безбедности одузимање предмета ближе наведених у изреци пресуде, на основу чл. 87 КЗ и из мере безбедности изречене првостепеном пресудом изоставио да ће наведени предмети по правноснажности пресуде бити уништени. Ово из разлога што је одредбом чл. 87 КЗ прописано да се може одредити обавезно одузимање предмета, а може се одредити и њихово обавезно уништавање. У конкретном случају ради се о предметима који су употребљени за извршење кривичног дела, па је првостепени суд правилно поступио када је одлучио да се исти одузму од окривљеног изрицањем мере безбедности, али се не ради о предметима који се обавезно уништавају, већ су у питању предмети који представљају материјалне доказе, те је овај суд изостављањем одлуке о уништавању предмета из првостепеном пресудом изречене мере безбедности, првостепену пресуду преиначио по службеној дужности.

(Пресуда Апелационог суда у Нишу Кж. бр. 2792/10 од 19. октобра 2010.)

7) Одузимање средстава намењених или употребљених за извршење кривичног дела недозвољен прелаз држане границе и кријумчарење људи из чл. 350 КЗ изричито је прописано као обавеза тако да се од окривљеног одузима једно путничко возило марке..., па суд није овлашћен да о томе одлучује применом чл. 87 КЗ који прописује само могућност суда да одузме предмете намењене или употребљене за извршење кривичног дела.

(Пресуда Врховног касационог суда Кзз 530/17 од 6. јуна 2017.)

8) Има места изрицању мере безбедности одузимање предмета с ходно чл. 87 КЗ – дроге упаковане ... иако је окривљени ослобођен од оптужбе да је учинио кривично дело неовлашћено држање опојних дрога из чл. 246а ст. 1 КЗ, јер се ради о примењеној мери безбедности из разлога морала и здравља људи, па је преиначена пресуда првостепеног суда тако да се окривљеном изриче мера безбедности одузимање предмета и то опојна дрога упакована у кесама и у количинама како је то наведено у диспозитиву.

(Пресуда Вишег суда у Чачку Кж. бр. 213/18 од 25. октобра 2018.)

4. Непостојање услова за одређивање мере безбедности одузимање предмета

1) Не постоје законски разлози за трајно одузимање објекта у власништву осуђеног након трајног одузимања предмета који су се у том објекту налазили који су употребљени за вршење кривичних дела.

Из образложења:

Решењем првостепеног суда, према осуђеном је изречена мера безбедности одузимање предмета, те је од привредног друштва у власништву осуђеног одузета пословна зграда ближе описана у решењу. Том осудом, утврђено је да је осуђени, који је власник предметног објекта, организовао криминалну групу у циљу вршења кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из чл. 246 ст. 4 КЗ тако што је, између осталог, у сврху финалне производње на територији Србије и Македоније, у предметном пословном објекту организовао неовлашћену производњу опојне дроге... Суд је утврдио да постоји опасност да се предметни пословни објекат поново употреби за извршење кривичног дела и да је из моралних разлога трајно одузимање овог пословног објекта неопходно. // Међутим, по налажењу другостепеног суда, одузимање грађевинских објеката уопште, а у конкретном случају пословног објекта, не захтевају интереси опште безбедности, јер након одузимања предмета који су се у њему налазили (машине, опрема и сировина), а који су одузети правноснажном пресудом. објекат остаје празан, те се може користити за обављање других делатности а да се не угрожава општа безбедност. Такође, пословни простор привредног друштва у власништву осуђеног, који је претходно служио у криминалне сврхе, сада када је празан, не може на било који начин да вређа интересе морала.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж. бр. 4/19 од 17. маја 2019.)

2) Мера безбедности одузимање предмета може се изрећи и у пресуди којом окривљени није оглашен кривим ако је то неопходно ради заштите интереса опште безбедности или разлога морала.

Из образложења:

У конкретном случају суд је изрекао меру безбедности из чл. 87 КЗ у ослобађајућој пресуди према окривљенима, а због тога што је извозник, који није окривљен у овом поступку, покушао да избегне плаћање царинских дажбина и акциза на акцизни производ. При томе, општа безбедност подразумева безбедност људи и имовине, неопходност одузимања предмета из тога разлога значи да постоји вероватноћа да ће безбедност људи и имовине бити угрожена одређеним предметом, те је ради њихове заштите нужно да се тај предмет одузме. // у конкретном случају, по ставу Врховног касационог суда, нема никакве дилеме да наведени предмети – акцизни производи у виду средњих уља добијених од нафте, не представљају претњу и не угрожавају ни општу безбедност људи или имовне нити би биле угрожене опште моралне норме уколико иста не би била одузета, те у складу са тим нису испуњени услови за изрицање мере безбедности одузимање предмета. // С обзиром на напред наведено, Врховни касациони суд налази да је доношењем побијаних правноснажних пресуда у односу на изречену меру безбедности одузимање предмета учињена повреда кривичног закона из чл. 439 т. 3 у вези са чл. 535 ст. 1 ЗКП, а у вези са чл. 87 КЗ како се то основано указује у поднетом захтеву браниоца окривљених.

(Пресуда Врховног касационог суда Кзз 254/20 од 13. маја 2020.)

3) Ако путничко возило у коме је опојна дрога пронађена није посебно преправљено и опремљено за пренос дроге, не може се узети да представља предмет који је употребљен за извршење кривичног дела неовлашћеног држања и стављања у промет опојних дрога.

(Пресуда Врховног суда Србије Кж. бр. 2536/06 од 25. јануара 2007.)

4) Када је окривљени оглашен кривим због кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из чл. 246 ст. 1 КЗ (држање ради продаје), а за четири таблете „ривотрил” је пружио доказе да их је набавио преко лекарских рецепата, изречена мера безбедности одузимање предмета сходно чл. 246 ст. 5 КЗ не треба да садржи опојну дрогу „ривотрил”.

(Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 221/18 од 12. марта 2018.)

5) Будући да је против окривљеног окончан поступак решењем јавног тужиоца о одбацивању кривичне пријаве, те да се роба због које је покренут поступак не може сматрати предметом чије одузимање захтевају интереси заштите опште безбедности нити разлози морала, а у питању су цигарете, није нужно изрицање мере безбедности одузимање предмета.

(Пресуда Врховног касационог суда Кзз 46/17 од 6. фебруара 2017.)

6) Када је окривљени оглашен кривим због кривичног дела неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога из чл. 246 ст. 2 КЗ, јер је узгајао конопљу, а изречена му је мера безбедности из чл. 246 ст. 7 у вези са чл. 87 КЗ тако што му је одузета конопља... као и мобилни телефон..., другостепени суд је преиначио пресуду првостепеног суда у делу изречене мере безбедности тако да је исту отклонио, али само у односу на мобилни телефон, јер није био намењен или употребљен за извршење кривичног дела.

(Пресуда Вишег суда у Ужицу Кж. бр. 34/201 од 12. маја 2020.)

7) За кривично дело давање мита из чл. 368 КЗ није прописано обавезно одузимање предмета. Сходно томе, недостају разлози у пресуди првостепеног суда, јер није образложио своју одлуку у овом делу – да ли су предмети који су од окривљене одузети били намењени или употребљени или настали извршењем предметног кривичног дела из чл. 368 ст. 1 КЗ или постоји опасност да ће ти предмети бити употребљени за извршење кривичног дела или је ради заштите опште безбедности или из моралних разлога одузимање предмета неопходно у смислу чл. 87 КЗ.

(Решење Апелационог суда у Новом Саду Кж. бр. 1126 /19 од 16. 12. 2019.)

8) Пресудом првостепеног суда окривљени је оглашен кривим због извршења кривичног дела шумска крађа из чл. 161 ст. 2 у вези са ст. 1 КЗРС и према окривљеном је применом чл. 67 КЗ СРЈ је изречена мера безбедности одузимање предмета која су прибављена извршењем кривичног дела. // Пресудом другостепеног суда одбијена је као неоснована жалба браниоца окривљеног, а пресуда првостепеног суда се потврђује. // Пресудом Врховног суда Србије, усвојен је захтев за заштиту законитости Републичког тужиоца, па се преиначују пресуде првостепеног и другостепеног суда у делу одлуке о кривичној санкцији – мери безбедности, тако што Врховни суд отклања изречену меру безбедности одузимање предмета који су прибављени извршењем кривичног дела. // Основано се у захтеву указује да је правноснажним пресудама... изречена мера безбедности одузимање предмета прибављених извршењем кривичног дела, учињена повреда кривичног закона из чл. 369 т. 5 ЗКП

у вези са чл. 69 ст. 1 КЗ СРЈ. // Имајући у виду садржину и суштину мере безбедности одузимање предмета, основано се у захтеву истиче да се ова мера безбедности не може односити на предмете који су прибављени извршењем кривичног дела и представљају имовинску корист за учиниоца дела, а у конкретном случају су у питању посечена дрвна маса с обзиром да је окривљени оглашен кривим због кривичног дела шумска крађа из чл. 161 ст. 2 у вези са ст. 1 КЗ РС, а који предмети могу се одузети само применом чл. 84 КЗ СРЈ, с тим да у конкретном случају нема места примени ни ове законске одредбе, будући да је побијаним пресудама правноснажно одлучено о имовинско-правном захтеву оштећеног.

(Пресуда Општинског суда у Ђуприји К. бр. 185/01 од 25. марта 2003, пресуда Основног суда у Јагодини Кж. бр. 617/03 од 12. септембра 2003. и пресуда Врховног суда Србије Кзз 16/04 од 15. септембра 2004.)

9) Изреченом мером безбедности која није предвиђена споразумом о признању кривичног дела учињена је битна повреда одредаба кривичног поступка на штету окривљеног, коме су одузети предмети чије одузимање у смислу закона није било обавезно.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж. бр. 2/19 од 7. фебруара 2019.)

10) Нису испуњени услови за одузимање моторне тестере којом је посечено стабло које је пало на возило и усмртило лице у возилу, као предмета који је намењен или употребљен за извршење кривичног дела, јер се не ради о предмету чија је употреба уско повезана са радњом извршења одређеног кривичног дела и који по својој природи служи извршењу кривичног дела.

(Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 646/21 од 16. 9. 2021.)

11) Уз осуђујућу пресуду, првостепени суд може окривљенима да изрекне меру безбедности одузимање предмета из чл. 87 КЗ али само у односу на предмете поводом којих су и оглашени кривим извршењем одређеног кривичног дела.

(Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 3032/13 од 17. 12. 2013.)

12) Када кривични поступак није ни започет, суд није надлежан за доношење решења којим се изриче мера безбедности одузимање предмета – опојне дроге.

Из образложења:

Решењем првостепеног суда, одбачен је предлог ОЈТ за доношење решења којим се изриче мера безбедности одузимање предмета – опојне дроге. // Жалба јавног тужиоца је неоснована. // По налажењу

Вишег суда, правилно је првостепени суд утврдио да је према осумњиченом примењено начело опортунитета из чл. 283 ЗКП на основу кога је јавни тужилац одложио кривично гоњење према осумњиченом, што значи да није ни вођен кривични поступак, па како у овом случају кривични поступак није покренут, тиме суд није ни надлежан за доношење решења о одузимању предмета.

(Решење Вишег суда у Чачку Кж. бр. 111/15 од 21. децембра 2015.)

13) Када је оптужени више крађа учинио на тај начин што је на бициклу прилазио оштећенима и отимао им ташне, испуњени су услови да му се одузме бицикл као предмет употребљен за извршење кривичног дела.

(Пресуда Окружног суда у Београду Кж. бр. 1587/00 од 3. новембра 2000.)

14) Предмети који су употребљени или су били намењени за извршење кривичног дела могу се одузети и када нису својина учиниоца, под условом да то захтевају интереси опште безбедности или када и даље постоји опасност да ће бити употребљени за извршење кривичног дела. Прописни услови за одузимање пиштоља не постоје уколико учинилац неовлашћено држи пиштољ своје супруге која исти држи овлашћено на основу оружног листа, а он раније није осуђиван, нити постоје друге околности које указују да је пиштољ употребљен за претње, застрашивање или да ће пиштољ употребити за извршење кривичног дела, а имајући у виду да је окривљени оглашен кривим због кривичног дела недозвољено држање оружја из чл. 348 ст. 1 КЗ.

(Пресуда Окружног суда у Нишу Кж. бр. 873/06.)

5. Мера безбедности одузимање предмета и примена општег дела КЗ и кривично процесног права

1) Када је пресудом првостепеног суда првоокривљени оглашен кривим због кривичног дела фалсификовање исправе из чл. 233 ст. 3 КЗ, другоокривљени због кривичног дела фалсификовање исправе из чл. 233 ст. 3 у вези са ст. 1 КЗ РС у вези са чл. 24 ОКЗ, а изречена је мера безбедности одузимање предмета из чл. 69 ОКЗ – предметне саобраћајне дозволе..., али је нејасно према ком окривљеном је мера безбедности изречена, тада је учињена битна повреда одредаба кривичног поступка из чл. 368 ст. 1 т. 11 ЗКП, јер је изрека пресуде у погледу одлуке о изреченој кривичној санкцији нејасна и неизвршива.

(Решење Окружног суда у Суботици Кж. бр. 410/06 од 30. новембра 2006.)

2) Када је другостепени суд преиначио првостепену пресуду тако да је донео пресуду којом се оптужба одбија на основу чл. 354 т. 3 ЗКП, а због извршења кривичног дела од стране окривљеног недозвољене трговине из чл. 147 ст. 1 КЗ РС, правилно је изрекао меру безбедности на основу чл. 512 ст. 1 ЗКП којом је од окривљеног одузета роба која је била предмет кривичног дела, па је пресудом Врховног суда Србије одбијен као неоснован захтев за заштиту законитости подигнут против правноснажне пресуде другостепеног суда а због повреде закона из чл. 512 ст. 2 и 5 ЗКП. Како је првостепени суд пропустио да одлучи о мери безбедности, то је правилно другостепени суд одлучио о истој.

(Пресуда Општинског суда у Руми К. бр. 642 /97 од 13. фебруара 2002, пресуда Окружног суда у Сремској Митровици Кж. бр. 326/02 од 22. јануара 2004. и пресуда Врховног суда Србије Кзз 107/04 од 2. фебруара 2005.)

3) На постављено питање ко је овлашћен по ЗКП да трајно одузме опојну дрогу или оружје од окривљеног који су привремено одузети, ако приликом закључења споразума о признању кривичног дела то није унето у споразум који је закључен између ВЈТ и окривљеног, а судија за претходни поступак је пропустио да на рочишту о прихватању споразума то уради, односно да ли то треба да уради судија за претходни поступак који није у заседању или то треба да уради Веће из чл. 21 ст. 4 ЗКП, дат је следећи одговор: Сматрамо да би одлуку о томе требало да донесе Веће из чл. 21 ст. 4 ЗКП имајући у виду одредбу чл. 535 ЗКП, јер се из постављеног питања не види да ли је одлука о споразуму о признању кривичног дела правноснажна у ком случају би тај поступак већ био окончан.

(Седница Кривичног одељења Апелационог суда у Новом Саду од 29 и 30. октобра 2014.)

4) Уколико суд у изреци пресуде, приликом изрицања мере безбедности одузимање предмета из чл. 230 ст. 3 у вези са чл. 87 КЗ, наведе само да се од окривљеног „одузима дванаест мобилних телефона а различитих марки страних произвођача”, а да притом не наведе њихове основне карактеристике у смислу марке и модела ових телефона или пак број и датум потврде о привремено одузетим предметима, таква изрека је неразумљива, а истовремено је овако изречену меру безбедности немогуће извршити, јер није прецизно одређено који се предмети од окривљеног трајно одузимају.

(Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 4090/10 од 19. 8. 2010.)

5) Када је у изреци пресуде наведено да се на основу чл. 246 ст. 7 КЗ од окривљеног одузима опојна дрога, а без навођења која врста опојне

дрогe се одузима и којој количини, изрека пресуде је неразумљива у делу одлуке о изреченој мери безбедности.

(Решење Апелационог суда у Нишу Кж. бр. 667/12 од 18. септембра 2012.)

6) Ако је у правноснажној осуђујућој пресуди пропуштено да се одлучи о мери безбедности одузимање предмета, то се може учинити доношењем посебног решења сходно чл. 535 ст. 3 ЗКП иако нема предлога јавног тужиоца.

(Решење Вишег суда у Чачку Кж. бр. 91 /15 од 9. новембра 2015.)

7) Првостепеном пресудом окривљени је оглашен кривим за извршење кривичног дела угрожавање сигурности из чл. 67 ст. 2 КЗ и тешке телесне повреде из чл. 53 ст. 1 КЗ, па му је поред казне изречена и мера безбедности одузимање средстава извршења кривичног дела – пиштоља, а на основу чл. 69 КЗЈ. // Другостепени суд је нашао да је жалба браниоца у погледу изречене мере безбедности основана. Из списка се види да је ранијом пресудом другостепеног суда укинута првостепена пресуда у осуђујућем делу због наведених кривичних дела по жалби окривљеног и предмет враћен првостепеном суду на поновно суђење. // Како окривљеном раније уопште није била изречена мера безбедности у смислу чл. 69 КЗЈ, па у тој ситуацији првостепени суд побијаном пресудом није могао окривљеном да изрекне меру безбедности одузимање предмета, те је на тај начин првостепени суд учинио битну повреду кривичног закона на штету окривљеног, и стога првостепена пресуда преиначена само у погледу одлуке о мери безбедности, тако што је окривљеном укинута мера безбедности одузимање предмета.

(Пресуда Окружног суда у Београду Кж. бр. 945/95 од 20. септембра 1995.)

8) Достављање пресуде МУП-у ради извршења мере безбедности одузимање предмета, достављање пресуде Одељењу за извршење казни, као и давање налога да се по укидању притвора, а у другом предмету, осуђени спроведе на издржавање казне затвора представљају радње која свака за себе прекида ток застарелости.

(Решење Окружног суда у Београду Кж. бр. 484/09 од 27. 02. 2009.)

9) Застарелост извршења мере безбедности одузимање предмета настаје када протекне пет година од дана правноснажности одлуке којом су те мере изречене.

(Пресуда Врховног касационог суда Кзз 40/15 од 21. јануара 2015.)

10) Не постоји рок за изрицање мере безбедности одузимање предмета на основу чл. 535 ЗКП.

(Решење Апелационог суда у Београду Кж. бр. 1571/16 од 14. октобра 2016.)

11) Одлука о мери безбедности, која представља врсту кривичне санкције, није саставни део идентитета и предмета оптужбе.

(Пресуда Врховног касационог суда Кзз 80/14 од 27. фебруара 2014.)

12) Пресудом првостепеног суда окривљени је оглашен кривим због кривичног дела фалсификовање исправе из чл. 355 ст. 1 КЗ, а пресудом другостепеног суда, одбијена је као неоснована жалба браниоца окривљеног, а пресуда првостепеног суда се потврђује. // Пресудом Врховног касационог суда одбија се као неоснован захтев за заштиту законитости Републичког тужиоца подигнут против правноснажних пресуда првостепеног...и другостепеног суда... // Према наводима захтева, првостепени суд се у разлозима своје пресуде уопште није осврнуо на меру безбедности одузимање предмета коју је јавни тужилац предложио, као и да другостепени суд у образложењу своје пресуде није споменуо жалбени предлог јавног тужиоца у погледу изрицања мере безбедности. // Изнети наводи захтева су неосновани, а из следећих разлога: Оптужба овлашћеног тужиоца подразумева чињеничну основу којом се одређује личност којој треба да се суди и догађаји о коме треба да се суди, а пресуда треба да да одговор на питања која су предмет оптужбе – да ли постоји кривично дело и да ли је дело учинио окривљени. Предлог јавног тужиоца да се према окривљеном изрекне мера безбедности не представља предмет оптужбе, па када суд не изрекне предложено меру безбедности, то никако не може значити да предмет оптужбе није решен. // Према томе, тиме што ни првостепени ни другостепени суд према окривљеном нису изrekli меру безбедности одузимање предмета из чл. 87 КЗ, није учињена битна повреда одредаба кривичног поступка из чл. 368 ст. 1 т. 7 ЗКП, на коју повреду јавни тужилац неосновано указује у поднетом захтеву.

(Пресуда Другог основног суда у Београду К. бр. 1470/10 од 6. септембра 2011, пресуда Апелационог суда у Београду Кж. бр. 5537/11 од 22. новембра 2011. и пресуда Врховног касационог суда Кзз 65 /12 од 5. септембра 2012.)

13) Првостепени суд ће, ако је пропустио да пресудом одузме од окривљеног предмете кривичног дела који се по закону морају одузети, то учинити посебним решењем о одузимању предмета, а не решењем о исправци пресуде.

(Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 668/2 од 7. октобра 2021.)

14) Да би суд изрекао меру безбедности одузимање предмета с ходно чл. 87 КЗ није потребан предлог овлашћеног тужиоца.

(Пресуда Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 1427/10 од 19. 2. 2010.)

15) На постављено питање да ли је основни суд надлежан да одлучује о изрицању мере безбедности одузимање предмета, у ситуацији када кривични поступак није покренут нити вођен код Основног суда, већ је завршен одбачајем кривичне пријаве код јавног тужилаштва, дат је следећи одговор: Кривично одељење Апелационог суда у Крагујевцу указује на одговор усвојен на седници Кривичног одељења Врховног касационог суда дана 24. 11. 2014. године, објављен у Билтену Врховног касационог суда бр. 1/15 страна 280, који гласи: „Суд није овлашћен да одлучује о мерама безбедности пре покретања судског поступка, па ће с тога судија за претходни поступак одбацити предлог за одузимање предмета.”

(Одговор Кривичног одељења Апелационог суда у Крагујевцу са седнице одржане дана 16. децембра 2015.)

16) Предмети који су од окривљеног одузети правноснажном пресудом, изрицање мере безбедности одузимање предмета, чак и да су неправилно одузети услед неиспуњености услова за одузимање сходно чл. 87 КЗ, не могу се решењем вратити окривљеном, јер се правноснажна пресуда може мењати само у поступку по ванредном правном леку.

(Решење Апелационог суда у Крагујевцу Кж. бр. 807/16 од 14. 11. 2016.)

Dragan U. Kalaba

Deputy Higher Public Prosecutor in Čačak, retired

CONFISCATION OF OBJECTS AS CRIMINAL SANCTION IN COURT PRACTICE

Summary:

The paper presents basic elements and purpose of security measure confiscation of objects from Article 87 of Criminal Code as well as conditions for its determination. The author illustrates his analysis by detailed review of court decisions dealing with characteristic practical issues arising in application of legal rules regulating this security measure.

Key words: Criminal Code, security measure, confiscation of objects

UDK 343.98(075.8)(049.32)

Алекса Шкундрић
мастер правник*

КРИМИНАЛИСТИКА

Приказ књиге професора др Милана Шкулића

Генерације студената Правног факултета Универзитета у Београду су испит из криминалистике спремале из коауторског уџбеника професора др Живојина Алексића и професора др Милана Шкулића.¹ Тако је било и читаву деценију након смрти професора Алексића. Међутим, како се и криминалистика, као уосталом и свака друга наука, временом развијала, било је све теже да текст поменутог уџбеника „одржава корак” са њеним развојем, што је напослетку и био разлог да професор Шкулић 2022. године напише и објави самосталан уџбеник из криминалистике.²

Књига професора Шкулића *Криминалистика* у суштини представља својеврсну надградњу поменутог коауторског уџбеника у чијем је он писању, још као асистент на Правном факултету Универзитета у Београду, учествовао заједно са својим професором Живојином Алексићем. Књига је заправо резултат његовог вишедеценијског бављења кримина-

* Универзитет у Београду – Правни факултет, сарадник у настави.

¹ Живојин Алексић, Милан Шкулић, *Криминалистика*, 11. издање, Београд, 2020.

² Милан Шкулић, *Криминалистика*, Београд, 2022. Нови уџбеник има 478 страница текста. Издао га је Универзитет у Београду – Правни факултет, Центар за издаваштво.

листиком као науком, те његовог, исто тако вишедеценијског, искуства у раду са студентима на предмету Криминалистика на Правном факултету Универзитета у Београду.

Први утисак када читалац отвори нову *Криминалистичку* јесте изразита систематичност и њена фино уређена структура, а што је и иначе карактеристика Шкулићевих радова, како монографских, тако и оних краћих, написаних у форми научних чланака. Ово је у првом реду значајно када имамо у виду чињеницу да је *Криминалистика* пре свега (иако не само њима) намењена студентима, као штиво за учење за испит, а не треба посебно објашњавати да је једна од најважнијих карактеристика доброг и, у крајњој линији корисног, уџбеника његова јасна, конзистентна и доследна структура. У вези са овим је и питање стила којим аутор пише. Трудио се да језик ове књиге буде што једноставнији, јаснији и разумљивији, те да и на тај начин олакша читаоцу упознавање са основним криминалистичким садржајем.

У складу са реченим о структури књиге, њен садржај је најпре подељен на Општи и Посебни део Криминалистике. У оквиру Општег дела обрађени су криминалистички садржаји општег карактера, а у оквиру Посебног дела они из области *„специфичних или особених правила откривања, разјашњавања и доказивања одређене врсте кривичних дела или одређених облика/видова криминалишета”*.³

У оквиру Општег дела, обрађене су опште и основне теме којима се криминалистичка наука бави, али уз евидентан труд аутора да представи најновија достигнућа у светској криминалистичкој науци, те да изложи савремене тенденције које у њој постоје. У том смислу, Општи део обухвата следећа поглавља: 1) Основни криминалистички садржаји, 2) Криминалистички релевантне информације и основи криминалистичког резонувања, 3) Криминалистичке радње и 4) Основи криминалистичке технике – криминалистичка трасологија и криминалистичка идентификација.

У првом поглављу дате су основне координате криминалистике (укључујући и њен кратак историјат), као и ауторово виђење њене структуре. Овде ваља напоменути да је професор Шкулић изабрао да читав криминалистички садржај подели на криминалистичку технику, криминалистичку тактику (коју даље дели на општу и посебну) и на криминалистичку стратегију.⁴ Видимо, дакле, да као посебан „стуб” криминалистике није препозната криминалистичка методика, већ је аутор њу схватио као део криминалистичке тактике, тачније као по-

³ *Исто*, 26.

⁴ Вид: *Исто*, 13–18.

себну криминалистичку тактику.⁵ Такође, у оквиру овог поглавља од посебног значаја је поменути и то да је аутор, чини нам се с правом, извршио „рационализацију” начела криминалистике, тако што је уочио да се нека од начела, која су се раније наводила као посебна, могу подвести под друга, већ постојећа њена начела, те да нема потребе да она егзистирају одвојено.⁶

Наредно, друго поглавље књиге је већим делом посвећено прикупљању криминалистички релевантних информација и њиховом „складиштењу”, односно сортирању и похрањивању у различите видове база података. У том смислу, централно место у овом делу уџбеника заузима излагање о златним, односно основним питањима криминалистике која, укратко речено, представљају „*питања на која треба пошљуну и тачно одговорити да би се једно кривично дело сматрало расветљеним у криминалистичком смислу*”.⁷ Такође, од велике користи за криминалистичку праксу ће несумњиво бити и део који се односи на индицијално закључивање у криминалистици, а поготово онај његов сегмент који говори о индицијама које се у криминалистичком смислу сматрају типичним. Коначно, ово поглавље аутор заокружује излагањима о међународној сарадњи у сузбијању криминалитета, односно о *Иншпер-йоу* и *Евройоу* као различитим видовима интернационализације криминалистичке праксе.

Следи поглавље које се бави криминалистичким радњама. У оквиру општег појма криминалистичких радњи аутор разликује кривичнопроцесне и оперативне радње, при чему из првих произлазе (односно, могу да произађу) докази у смислу правила кривичног поступка, док из других произлазе (само) индиције. Међутим, и кривичнопроцесне и оперативне радње, будући да, као што смо видели, спадају у криминалистичке радње, морају бити вршене у складу са правилима криминалистике. Управо по овим питањима још једном уочавамо изузетно велико знање и искуство које аутор има како у области криминалистике, тако и у области кривичног процесног права. Узмимо опште доказне радње

⁵ У домаћој криминалистичкој теорији сличну поделу криминалистичких садржаја срећемо код Водинелића: Vladimir Vodinelić, *Kriminalistika*, 7. izdanje, Beograd, 1996, 4–5. Са друге стране, у литератури постоји и мишљење које садржај посебне криминалистичке тактике, односно тзв. криминалистичку методикку издваја као посебан, самосталан стуб криминалистике: Бранислав Симоновић, *Криминалистика*, треће издање, Крагујевац, 2012, 3–5; Ж. Алексић, М. Шкулић, 21–25.

⁶ Тако је поступљено са, примера ради, „начелом методичности и планирања”, које је подведено под начело ефикасности: М. Шкулић (2022), 37–39.

⁷ *Ишо*, 56.

као пример. Професор Шкулић овој теми прилази на веома различите начине када је реч о његовом уџбенику из кривичног процесног права⁸ и када се ради о уџбенику из криминалистике, који је предмет овог приказа. У првом случају он се претежно бави правно-теоријском обрадом појма општих доказних радњи са становишта науке кривичног процесног права, те излаже њихов правни „костур”. С друге стране, у *Криминалистици* приступ се разликује – дају се само основне правне координате одређене опште доказне радње (на пример, испитивања сведока), а потом се прелази на криминалистички садржај који се односи пре свега на начин на који се одређена општа доказна радња има предузети. Овакав је приступ, разуме се, логичан, али је за успешно излагање о истој теми, са становишта две, иако блиске, ипак и веома различите науке, заиста потребно много знања, вештине и искуства.

Завршно поглавље у Општем делу криминалистике аутор посвећује основама криминалистичке технике. Након објашњења основних трајних појмова, те основних карактеристика учења о траговима уопште, професор Шкулић прелази на интересантну и за криминалистичку праксу веома значајну област криминалистичких вештачења. На овом месту посебно треба издвојити део текста који се односи на историјски значај дифениламинског теста (тзв. парафинске рукавице) који заправо представља *„прерађени извод из ширеї Извештаја који је тадашњем Комитету Владе Савезне Републике Југославије за прикуљање података о извршеним злочинима против човечности и међународної права, у вези са догађајима од 15. јануара 1999. године у селу Рачак, поднео професор др Милан Шкулић”*.⁹ Овај део уџбеника, поред тога што читаоцу даје основне историјске контуре развоја дифениламинског теста кроз историју, те што му посебно указује на, не толико мале недостатке поменутог метода, од значаја је јер представља и сведочанство о практичној криминалистичкој делатности Милана Шкулића. Поред овога, у четвртој поглављу се такође могу пронаћи и редови посвећени врло актуелним питањима, како са становишта криминалистичке технике, тако и са ширег друштвеног становишта. Такав је, примера ради, случај са биометријским надзорним камерама, као релативно новим уређајима који (могу да) служе за идентификацију лица. Професор Шкулић, након констатације да њихова примена није јасно законски регулисана, додаје да ће ипак *„пре или касније, и у нашој земљи свакако морати да се стриктно реши и формално одговарајућим прописима на адекватан начин*

⁸ Милан Шкулић, *Кривично процесно право*, 12. издање, Београд, 2020, 201–249.

⁹ М. Шкулић (2022), 304.

уреди коришћење примене надзорних камера које имају биометријске могућности, а које свакако могу бити веома корисне за сузбијање криминалиитета, али је коришћено важно и да се доношењем одговарајућих прописа сирече и могуће злоупотребе биометријских података".¹⁰

Напоследку, у Посебном делу *Криминалистике* аутор се бави питањима откривања, разјашњавања и доказивања одређеног броја одабраних кривичних дела. Реч је о карактеристичним кривичним делима, која су као таква препозната због своје тежине (попут убиства, силовања или разбојништва), због своје учесталости (попут крађе), или због своје релативне „младости“ у свету криминалитета (попут различитих облика тзв. компјутерског криминалитета). Уз то, аутор је с правом препознао растући значај екологије уопште, па и у области криминалитета, те је завршна излагања у оквиру Посебног дела посветио управо откривању, разјашњавању и доказивању кривичних дела која спадају у сферу тзв. еколошког криминалитета. У том смислу професор Шкулић, када говори о еколошком криминалитету, каже да „је реч о изузетно опасном виду криминалног понашања, који је, по правилу, по широке слојеве груштва значајно опаснији од класичног криминала, мада то није на први поглед тако очљиво”.¹¹

Значај нове *Криминалистике* је вишеструк. У најужем смислу, она представља нужно осавремењавање обавезне литературе из које студенти спремају испит из предмета Криминалистика на Правном факултету Универзитета у Београду (па и шире). На нешто општијем плану, она представља важан допринос српској, па и регионалној криминалистичкој науци. У још ширем смислу, нова *Криминалистика* јесте веома користан „водич” криминалистима-практичарима приликом решавања различитих проблема са којима се они свакодневно суочавају у свом послу. Коначно, у најширем смислу, имајући у виду све претходно наведене „слојеве” значаја Криминалистике, можемо рећи да она на један посредан начин представља допринос и борби против криминалитета уопште.

Aleska Škundrić

master lawyer,

teaching associate, Faculty of Law, University of Belgrade

CRIMINOLOGY

Review of Textbook by professor dr Milan Škulić

¹⁰ Исто, 356.

¹¹ Исто, 468.

UDK 347.965.8(497.11)"1972/2022"

Др Велибор В. Пејковић

др филолошких наука*

**ПЕДЕСЕТ ГОДИНА
АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ НИШ 1972–2022.**

– Приказ монографије –

Аутори: Оливер Ињац, Мирослав Станковић и Драган Митровић

Издавач: Адвокатска комора Ниш

Сажетак:

Поводом значајног јубилеја, пола века од оснивања Адвокатске коморе Ниш, објављена је монографија као драгоценост сведочанство о њеном успешном раду у турбулентним временима. Аутори монографије систематски анализирају обиље докумената представљајући на научно утемељен начин адвокатуру на југу Србије. Преглед историјског развоја адвокатуре у Србији која је у XIX веку обновила своју државност по ослобођењу од Турака, превазилази регионалне оквире и обухвата много шире просторе српског ареала. Нису заборављене ни прве књиге из области права објављене у Србији, од „Филозофије права” Јована Филиповића 1839. до „Грађанског законика” Јована Хаџића 1844. године, јер се тако млада српска држава припремала да, уз доношење Устава и Закона, уведе у правни систем и рад јавних правозаступника. То је омогућено Законом о јавним правозаступницима који је донела влада Илије Гарашанина 1862. године. Историјске мене, укључујући и социјалистичко друштвено уређење које није благонаклоно гледало на самостална занимања попут адвокатуре, такође су објективно сагледане, све до наших дана када је у адвокатуру враћен институт достојности, а потом уведено и полагање адвокатског испита пре уписа у именик адвокатских комора. Посебну вредност монографије о Адвокатској комори Ниш представља што су истраживањем обухваћени сви јавни правозаступници Ниша, Враћа, Прокупља, Пирота, Лесковца и Алексинца кроз странице „Бранича”, још од 1887. године. Историјска драгоценост су и спискови свих адвоката и биографски портрети председника и дојена Адвокатске коморе

* Филозофски факултет Универзитета у Нишу, Департман за комуникологију и новинарство.

Ниш, текстови о сарадњи са другим институцијама у Србији и свету, уз обимну фотодокументацију која сведочи о Адвокатској комори Ниш.

Кључне речи: Адвокатска комора Ниш, историјски развој српске адвокатуре, Бранич, адвокатске биографије за узор, фотографије – сведоци времена

I. Увод: од правитељства до адвокатуре

Пола века постојања је значајан период, како за појединце, тако и за институције. То је време развоја које треба да донесе зрелост, озбиљност и успех у раду који гарантују сигурну будућност. Управо о томе сведочи монографија „50 година Адвокатске коморе Ниш”, представљајући адвокатуру југа Србије на целовит начин, објективно и систематски, утемељено на принципима научне методологије. Таква једино и доликује анализи докумената о деловању припадника часне адвокатске професије без које нема ни правне државе ни правде за грађане, што потврђује и историјски развој друштва, од античке Грчке и Старог Рима до савременог доба и наших дана убрзаног технолошког развоја.

Адвокатску комору Ниш основало је четрдесетак, да би данас имала више од хиљаду и триста адвоката и осамсто приправника у редовном чланству. Уз београдску и новосадску Адвокатску комору, нишка је међу највећима у Србији, а јединствена је по томе што у периоду од пет година по други пут монографијом представља адвокатску делатност јужне Србије, с намером да и убудуће на тај начин чува од заборава светлу прошлост адвокатуре. Традиција на којој почива рад адвоката у овом делу наше земље сеже вековима уназад, до римског цара Јустинијана (482–565. нове ере) и његовог чувеног кодекса из 529. године, што обавезује све, а овдашњим заступницима грађана даје посебан ореол славе и части.

Уводни део монографије садржи изванредан преглед историјског развоја адвокатуре у ослобођеној Србији која је током XIX века обновила своју државност. Дуготрајна турска владавина утицала је на колективну свест поробљених народа, тако да ни ослобођење није у потпуности донело дуго чекану и крвљу изборену слободу. Књаз Милош Обреновић је владао по узору на турске султане, а стање друштва у тадашњој Србији најбоље описује често цитирани одломак из писма које је владару, са безбедне удаљености – из иностранства, упутио Вук Стефановић Караџић априла 1832. године: *„Данас у Србији љавишељства, у љравоме смислу ове речи, нема никаквоја, неја сје цело љравишељство ви сами: кад сје ви у Крајујевцу, и љравишељство је у Крајујевцу; кад сје*

ви у Пожаревцу, и оно је у Пожаревцу; кад сће ви у Тойчигеру, и оно је у Тойчигеру; кад сће ви на њушу, и оно је на њушу; а да ви сушра, сачувај боже, умреће (које једном мора бити), умрло би и њравишељство.”

Упркос томе, о чему се у монографији детаљно пише, и у таквој деспотској Србији било је правника међу Србима пречанима, школованим у Аустроугарској, који су из патриотских разлога дошли у отаџбину да помогну њену обнову и успостављање правних институција. Најпознатији међу њима био је Димитрије Давидовић, први српски уставотворац, аутор Сретењског устава (1835), али и први српски новинар. Добро је позната судбина овог, за тадашње прилике исувише слободоумног Устава, не само за Србију него и европске прилике, али књазу Милошу Обреновићу треба узети у заслуге оснивање Лицеја (1838) који је по премештању из Крагујевца у Београд (1841) добио и правно одељење. Међу првима који су предавали будућим правницима били су професори Јован Стерија Поповић и Игњат Станимировић. Правник Стерија Поповић је заслужан и што је Законом (1844) реформисана настава у Србији, тако да је Лицеј добио своје место и ранг у школском систему као „Велико училиште”. О томе колико су правници били потребни новоуспостављеној књажевини сведочи и наредна реорганизација Лицеја (1853) када је подељен на три одсека – Правни, Јестаствено-технички и Општи (уместо првобитног Филозофског).

Аутори монографије „50 година Адвокатске коморе Ниш” не заборављају да помену и објављивање прве књиге из области права у Србији, исте године (1839) када је Милош Обреновић морао да под притиском уставобранитеља преда власт сину Михаилу, пошто је претходно дозволио доношење такозваног Турског устава (1838), издатог у форми фермана како би Турска потврдила да је Србија у вазалном положају према њој. Те 1839. године објављена је „Филозофија права” Јована Филиповића, пречанина који је свој радни век провео у Београду, највећим делом радећи у српском правосуђу, а последњих година је отворио адвокатску канцеларију, заступајући грађане све до смрти (1876). Ово значајно дело утрло је пут Грађанском законнику (1844), чији је аутор био Јован Хацић, следећи примере из Аустријског грађанског законика (1811), уз прилагођавања појединих одредби српском обичајном праву. Монографија обилује значајним историјским подацима, указујући да је Грађански законик „најдуговечнији правни акт у историји Србије [...] његове одредбе важиле су све до доношења Закона о облигационим односима 1978. године, а одредбе уговора о поклону, својини над пчелињим ројем и стицању својине код одрона земљишта, важе и данас”.

Инсистирање на овим подацима оправдано је јер објашњава како се Србија XIX века Уставом и Законима припремала за развој адвокатуре, односно јавних правозаступника, како су се звали у тим временима. Један од темеља, после кодификације грађанског права, био је и Кривични законик (1860) чијим је ступањем на снагу кодификовано и кривично право. Уређењем две најобимније правне гране, дошао је ред и на питање адвокатуре и трагање за најповољнијим решењима. Закон о јавним правозаступницима (1862) донела је влада Илије Гарашанина и тако се адвокатура званично појавила у српској легислативи. Данашњем читаоцу овог историјата развоја адвокатуре у Србији биће занимљиво да упореди некадашња решења у овој области са савременим, тражећи пут за нови напредак.

Први Закон о јавним правозаступницима давао је прерогативе за избор Министарству правде, односно министар је одлучивао ко се може уписати у правозаступнике. То су морали бити школовани правници са положеним правозаступничким испитом. Закон је одређивао и ко се не може бавити правозаступништвом, водећи рачуна да очува част и углед професије. Тако је у адвокатуру уведен појам достојности, а правни систем је јасно разликовао политичка кривична дела од неполитичких, односно злочинства, те политичка кривица није била препрека за правозаступнички рад. Закон је тако регулисао ову област, што наравно не значи да у пракси политички опоненти власти нису имали тешкоћа у раду.

Са становишта адвоката са југа Србије значајно је да је тај први Закон регулисао и рад правозаступника из Алексиначког округа који је био присаједињен Кнежевини хатишерифом из 1833. године, заједно са још шест нахија из Карађорђевој устаничкој Србији. Уз неколико измена које су понекад представљале и корак уназад као могућност да правозаступници не морају имати формално правничко образовање (1865), овај Закон је био на снази све до 1929. године, када је у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца донет Закон о адвокатури. Тако је уведен савремени коморски систем, а министар правде је био надлежан да одреди број комора у држави. Било их је укупно осам, у складу са територијалном надлежношћу апелационих судова са седиштем у Београду, Загребу, Љубљани, Сарајеву, Скопљу, Подгорици, Сплиту и Новом Саду. Адвокатска комора у Скопљу обухватала је и територију данашње Адвокатске коморе Ниш. У Адвокатску комору Скопље уписивали су се и адвокати са подручја Старе Србије, односно Рашке, Косова и Метохије и Македоније. Аутори монографије подсећају да је унификација законодавства о адвокатури била значајна јер су у Краљевини Срба, Хрвата и

Словенаца важили различити правни системи: Војводина је већ имала коморски систем, Хрватска и Словенија наслеђену легислативу из Аустроугарске, а у Босни и Херцеговини се примењивало и шеријатско право у неким областима.

Монографија се бави и питањима од животног значаја за рад адвоката и њихову егзистенцију по завршетку радног века, бележећи да је 1934. године основан пензиони фонд који је имао огроман значај за материјални статус и сигурност адвоката. Тиме је решено једно од горућих питања адвокатуре у Краљевини Југославији.

Стање се значајно изменило по завршетку Другог светског рата јер је нова држава имала другачији друштвени систем, а у социјализму власт није благонаклоно гледала на самостална занимања попут адвокатуре. Зато је у Федеративној Народној Републици Југославији, како се нова држава звала од 29. новембра 1945, усвојен и нови Закон о адвокатури 1946. године. Коморски систем је задржан, али је ресорно министарство добило велика овлашћења за уплив у рад адвокатских комора. Министар је надзирао рад, а имао је дискреционо право и да распусти комору и именује повереника из реда адвоката, уколико процени да је то неопходно. На удару су били и поједини адвокати који су из идеолошких разлога лишени бирачког права, јер је то доводило у питање њихову достојност за бављење адвокатуром. Дошло је и до централизације у раду комора, тако да је Адвокатска комора са седиштем у Београду покривала и територију јужне Србије. За овај део земље стање се није поправило ни усвајањем новог Закона о адвокатури (1957), јер је он предвидео оснивање адвокатских комора у Републикама и Аутономној покрајини Војводина. До помака је дошло тек 1970. године када је усвојен Општи закон о адвокатури, а потом и Закон о адвокатури и другој правној помоћи (1971) којим је омогућено оснивање више комора на територији СР Србије, а по први пут у социјалистичкој Југославији адвокатура је дефинисана као самостална делатност. Већ 1977. усвојен је нови закон који је представљао оруђе идеологије: уместо критеријума достојности уведена је „морално-политичка подобност”, како у адвокатури, тако и у многим другим областима од јавног интереса.

До значајних промена долази тек 1998, 2001. и 2002. када су новима законима адвокатским коморама поверена јавна овлашћења, да самостално одлучују о упису у именик коморе, вођењу дисциплинских поступака, усвајању тарифе, а у адвокатуру је враћен институт достојности. Актуелни Закон о адвокатури из 2011. године као највећу новину увео је полагање адвокатског испита пре уписа у именик адвокатских комора.

У монографији се наглашава да је, упркос репресивном друштвеном систему, српска (а некада и југословенска) адвокатура континуирано била члан међународних асоцијација адвоката, што није био случај осталих социјалистичких земаља у којима је адвокатура била углавном „државна служба”. Аутори подсећају и на тешкоће у раду ове професије у доба транзиције и доношења нових закона, попут Закона о јавним бележницима (2014), чија су поједина решења била разлог за штрајк адвоката од септембра 2014. до фебруара 2015. године. Чланови Адвокатске коморе Ниш у томе су имали важну и часну улогу, јер су увек били значајан део српске адвокатске еснафске асоцијације.

II. Правозаступници југа Србије на страницама „Бранича”

Важно поглавље у монографији је и „Јавни правозаступници Ниша, Врања, Прокупља, Пирота, Лесковца и Алексинца кроз странице Бранича”. Овим опширним насловом аутори су желели да нагласе да су истраживањем обухватили комплетну територију Адвокатске коморе Ниш, а навели су и извор информација – лист „Бранич”. Први број овог часописа за правне и државне науке штампан је 1887. године и комплетна периодика представља значајну грађу за правну историју Србије. Главни и одговорни уредник био је Милан Ст. Марковић, а у уређивачком одбору први јавни правозаступници Ђорђе А. Ненадовић, Ђорђе С. Ђорђевић и Никола Н. Николић. За подручје Адвокатске коморе Ниш значајан је податак да је први званично уписани јавни правозаступник за нишки и врањски округ био Димитрије М. Илићановић. „Бранич” је права ризница драгоцених података, а у првом броју објављено је и „да су међу оснивачима Удружења јавних правозаступника Србије, на оснивачкој Скупштини од 29. до 31. августа 1886. били и Никола Ј. Бабовић из Алексинца и Светозар Арсеновић из Ниша. Тада је Светозар Арсеновић изабран за једног од 9 чланова Одбора за израду првог Правилника о јавним правозаступницима, претече каснијег „Кодекса” па и Закона о адвокатури. Ту се први пут помиње и Добросав И. Стојановић из Пирота, који је поздравио телеграмом („брзојавом”) Оснивачку скупштину.

Монографија доноси и фототипску страницу из другог броја „Бранича” на којој је прва страница „Правила о Удружењу јавних правозаступника у Србији” (Статут), што представља архивску драгоценост. У даљем тексту аутори су, помно проучивши комплетну периодику „Бранича”, таксативно навели све правозаступнике са југа Србије, како из првог периода (1887–1890), тако и у наставку излагања, после

седмогодишње паузе (1897–1906). Уследио је нови прекид, а „Бранич” је обновљен 1925. и излазио је до 1941. године, када је Други светски рат захватио и простор Југославије. Преданим истраживачким радом аутори монографије успели су да напишу све јавне правозаступнике са југа Србије, те се тако 1929. године помиње и прва жена адвокат са југа Србије, Радмила Гребенаровић-Стојановић из Алексинца. Информације о адвокатима не представљају обичне спискове; напротив, прати се њихов рад, прелазак из једног града у други, упис и брисање из именика због преласка у државну службу или других разлога, а такође и престанак адвокатског рада, било због пензионисања или у невеселој рубрици *in memoriam*. Монографија преноси из „Бранича” и спискове чланова Адвокатске коморе Скопље, под чијом је јурисдикцијом била и јужна Србија, али и спискове других Адвокатских комора Краљевине Југославије.

III. Оснивање Адвокатске коморе Ниш

Посебну драгоценост представљају спискови јавних правозаступника – адвоката са подручја садашње Адвокатске коморе Ниш до 1941. године, састављени на основу свих доступних хронолошких и фактографских података, где су адвокатски приправници посебно означени да су у том статусу. Ова прецизна евиденција, са именом, презименом и годином када је правозаступник уписан у регистар, има не само историјску и научну вредност, већ и емотивну за потомке наших првих адвоката, од којих се и данас многи баве истим часним занимањем, настављајући тако породичну традицију. Ради прегледности, правозаступници су у списковима груписани по градовима у којима су радили, од 1886. до 1941. године, тако да представљају кратак преглед адвокатуре у Нишу, Пироту, Алексинцу, Прокупљу, Лесковцу, Врању, Сврљигу, Владичином Хану, Лебану, Гаџином Хану, Власотинцу, Ражњу, Белој Паланци и Сурдулици, свим градовима где је до Другог светског рата било адвоката на територији коју обухвата данашња Адвокатска комора Ниш.

Посвећена је значајна пажња и послератном периоду у тексту „Адвокати југа Србије у обнови коморе Србије након Другог светског рата”, а истакнут је допринос двојице Нишлија, Павла Милићевића, као члана Извршног одбора, и Божидара Хаџи Пешића, као једног од два заменика председника Дисциплинске комисије. После усвајања Општег савезног закона о адвокатури и другој правној помоћи (1970) и републичког Закона о адвокатури (1971), омогућено је оснивање Адвокатских комора на подручју једног или више окружних судова опште надлежности, што

представља основни облик организовања адвоката. Из монографије се може закључити да се није дуго чекало, да су се адвокати добро организовали и на Петој ванредној скупштини Адвокатске коморе СР Србије, одржаној 28. маја 1972. године, донета је Одлука о утврђивању подручја за оснивање основних адвокатских комора, њиховог рада, доношења статута и других општих аката, а такође и начина избора органа Адвокатске коморе. Дефинисањем подручја окружних судова у Нишу, Пироту, Лесковцу, Прокупљу и Врању као територије Адвокатске коморе Ниш, могло се приступити њеном оснивању. То је и учињено неколико месеци касније, после детаљних припрема, уз подршку нишког судства.

Оснивачка скупштина Адвокатске коморе Ниш одржана је 1. октобра 1972. године у великој сали Окружног суда у Нишу. Први председник Управног одбора ОАК Ниш био је Синиша Домазет, а потпредседници Мухарем Сарајлић, Бранко Лаковић, Александар Бончић, Ранко Младеновић, Богољуб Митровић и Димитрије Милосављевић из Ниша, Божидар Филиповић из Прокупља, Добросав Петровић из Лесковца, Јован Аврамовић и Стојадин Стошић из Врања. За Дисциплинског тужиоца изабран је Алекса Димитријевић, а за председника Дисциплинског суда Светислав Ђирић, обојица из Ниша.

Монографија садржи драгоцене податке о свим наредним скупштинама Адвокатске коморе, изборима и активностима, све до наших дана и редовне скупштине одржане 16. априла 2022. године када је за председника Коморе изабран адвокат Милан Петровић из Ниша, а за потпредседнике Радован Ристић из Ниша и Слободан Нешић из Врања. Наведени су и сви изабрани чланови Управног и Надзорног одбора, Дисциплински тужилац и његови заменици, председница Дисциплинског суда и њена заменица, и имена чланова Судског колегијума. У том смислу монографија представља не само одличан историјски преглед развоја адвокатуре у Нишу, већ и својеврсни „Ко је ко у свету адвокатуре” на југу Србије.

IV. Биографије за историју адвокатуре и узорни за успешан рад

Драгоценост монографије је и поглавље „Председници”, како у информативном смислу, тако и као својеврсни омаж истакнутим адвокатима који су од оснивања Адвокатске коморе Ниш до значајног јубилеја – пола века постојања и успешног рада, били на челу ове институције. Од првог председника Основне адвокатске коморе у Нишу Синише Домазета (1972–1976) до актуелног Милана Петровића, изабраног на

скупштини коморе 12. маја 2022. године, било је још осморо председника: Мухарем Сарајлић (1976–1982), Алекса Димитријевић у два мандата (1982–1984 и 1987–1989), Ранко Младеновић (1984–1987), Владимир Домазет (1989–2001), Дејан Ђирић (2001–2006), Драги Крстић (2006–2014), Бранкица Орловић (2014–2018) и Гордан Пантић (2018–2022). Уз фотографије свих председника дате су и кратке биографије које дају основне информације читаоцу о правној каријери ових истакнутих адвоката. У намери да представе допринос нишких адвоката широј заједници, на државном нивоу, аутори су овом поглављу додали и биографију адвоката Бошка Ристића из Ниша, последњег председника Адвокатске коморе Југославије (Србије и Црне Горе), што представља и историјски куриозитет.

Творци монографије, свесни чињенице да о раду Адвокатске коморе Ниш сведоче и њени чланови који нису били на највишим функцијама, али су изузетно допринели њеном угледу својим самопрегорним радом, уврстили су у изузетно богат садржај дела и поглавље „Сведоци оснивања и првих година рада Адвокатске коморе Ниш”. То даје ширу слику о раду Коморе, а међу одабранима нашли су се адвокати Борисав Бора Илић, Љубомир Дејковић, Сретен Нешић, Милета Јовчић, Божидар Филиповић, Властимир Ристић, Предраг Јовановић, Јордан Величков и Србобран Стефановић. Поред портретних фотографија објављене су и неке из адвокатских канцеларија и штампе, што доприноси животности биографија, писаних тако да обухвате и важне детаље из праксе, укључујући и анегдоте из адвокатског живота које имају и књижевну вредност.

V. Сарадња са Правним факултетом у Нишу

Међу активностима Адвокатске коморе Ниш значајно место заузима и „Сарадња са Правним факултетом”, па је део монографије који говори о заједничким активностима са овом високошколском установом управо тако и насловљен. Издвојени су најзначајнији резултати те плодотворне сарадње, најпре оснивање Правне клинике која је започела рад 2002. године. У њеном окриљу развијене су Клиника за грађанско право и Клиника за заштиту права жена, на којима је обука реализована применом симулације и другим методама интерактивног рада. То је омогућило установљење Огледне адвокатске канцеларије, где су студенти, под надзором професора и адвоката, пружали бесплатну правну помоћ клијентима, дајући им правне информације, савете и састављајући правна документа. Кроз ове програме прошло је више од три стотине студената, а од 2007. године Правни факултет је усвајањем новог Ста-

тута омогућио да Правна клиника добије статус наставно-научне организационе јединице факултета.

Такмичење у беседништву је такође пример добре сарадње, јер је Адвокатска комора Ниш од самог настанка ове манифестације учествовала у организацији, финансијском подршком и тиме што су њени чланови – адвокати, били чланови стручног жирија за оцену квалитета студентских беседа. Многи од победника данас су чланови Адвокатске коморе Ниш. Поглавље је илустровано одабраним плакатима за такмичење у беседништву, а међу њима је и раритетан плакат Првог међународног такмичења у беседништву студената Правних факултета које је одржано у Нишу 18. децембра 2003. године, пред Светог Николу.

VI. Међународне активности и сарадња

Међународна такмичења наметнула су и наредну тему монографије: „Међународне активности и сарадња”. Аутори су издвојили сарадњу Адвокатске коморе Ниш са омбудсманом Каталоније, шпанском Агенцијом за међународну сарадњу и Саветом Адвокатских комора Каталоније. У томе су учествовале и Адвокатске коморе Војводине, Београда и Шапца, у пројекту бесплатне правне помоћи у Србији за све грађане, независно од њиховог материјалног стања. Пројекат је подржан и од Народне канцеларије председника Републике Србије и општина Ниш, Прокупље, Лебане, Власотинце, Шабац, Панчево, Зрењанин и Нови Београд. О овој сарадњи сведоче фотографије и текстови из локалних и републичких гласила: „Топличке новине”, „Народне новине”, „Глас Подриња”, „Блиц” и „Политика”. Треба нагласити да су аутори монографије овакве теме и догађаје успели да обраде и презентују концизно и информативно, на најбољи публицистички начин. При томе је у најновијој монографији којом се обележава 50 година рада Адвокатске коморе Ниш непретенциозно али ефектно примењена стилска фигура „слика у слици”, металептично проширење оквира стварности тако што је у тексту „Монографија и у Каталонији” саопштено да су нишки адвокати уручили каталонским колегама монографију „Адвокатска комора Ниш 45. година 1972–2017”, где се такође писало о овој сарадњи. То је документовано и фотографијом са свечаности приликом посете Барселони 2018. године.

На сличан начин темељно је представљена и сарадња са адвокатским коморама из Бугарске, где је Протокол о сарадњи потписан 2015. године између Софијске и Нишке адвокатске коморе. Тиме је омогућено међународно усавршавање адвоката из обе Коморе али и сарадња са

другим коморама из обе земље. Један од резултата била је трибина и јавна расправа 11. фебруара 2017. године на Правном факултету у Нишу о нацрту Закона о бесплатној правној помоћи Републике Србије где су учествовали представници адвокатских комора Војводине, Чачка, Шапца, Пожаревца, Крагујевца и Београда, а колеге из Бугарске биле гости и адвокатске славе. Овим детаљима и фотографијама које приказују и фудбалски сусрет у Пироту чланова АК Ниш и АК Софија, аутори сугеришу да сарадња превазилази пословне оквире и прераста у истинско пријатељство адвоката из две суседне земље.

У монографији је представљено и учешће чланова Адвокатске коморе Ниш у раду Међународне уније адвоката, чему је значајно допринела адвокат Мирјана Милошевић, учесница Конгреса међународне уније адвоката у Лондону 1995. године. Она је такође учествовала и у формирању Балканске адвокатске уније 1996. године, а аутори монографије истичу и њено ангажовање у невладиним организацијама попут Друштва за заштиту животиња, као и да је велики библиофил. Овакви текстови уједињују професионални рад и детаље из живота, што је одлика модерних медијских извештаја, где је личност у првом плану, тако да доприносе занимљивости монографије, држећи се високих стандарда објективности и деонтологије: одговорности за тачност написане и изговорене речи.

VII. Дојени

Средишњи део монографије отвара поглавље „Дојени”, биографско-историографски прилог настанку и развоју адвокатске професије у Срба, обухватајући широке просторе различитих држава у којима је српски народ вековима живео, расут али уједињен у тежњи да допринесе своме роду и целога човечанству. То оправдава избор Јована Мушкатиновића, првог српског адвоката који је рођен у Сенти 1743. године, а каријеру градио у Угарској, за почетак овог поглавља. Остало је упамћено да је Мушкатиновић у неким парницама заступао фрушкогорске манастире, а такође и да је као један од најписменијих Срба XVIII века био присталица Доситеја Обрадовића, пријатељ владике Лукијана Мушицког и да је и сам писао књижевна дела.

Наредни дојен Димитрије М. Илићановић, први адвокат на југу Србије кога помињу сачувани записи, часопис „Бранич” из 1886. године као јавног правозаступника за нишки и врањски округ, бавио се упоредо и политиком. Упркос непотпуним биографским подацима – не зна се да ли је рођени Нишлија или се у Ниш доселио, прича о њему је такође прави литерарни драгуљ.

Ближе нашем времену су адвокати о којима су подаци поузданији. Један од њих је Светозар Тутуновић, адвокат и једно краће време 1889. године и градоначелник Ниша. У време ослобођења града од Турака започео је адвокатску каријеру заступајући странке у српско-турским имовинским споровима и стекавши иметак, уложио новац у винограде на Горици и вински подрум, чувени „Тутуновићев подрум” који је имао и кафану, а већ дуго је запуштен и познат под именом „Кула”.

Поглавље „Доајени” чита се као збирка кратких прича са јунацима који нису плод књижевне фикције, већ увек бурног живота на југу Србије, где се мирнодопска и ратна времена непрекидно смењују. Ове биографске приче о познатим нишким адвокатима засноване су на чињеницама, писане с благонаклоношћу и због тога плене читалачку пажњу и остају у дугом сећању. Адвокат Илија Илић је рођен 1865. године у Нишу, он је родоначелник велике адвокатске породице и оснивач адвокатске канцеларије која ради више од једног века. Огњен М. Ракић је рођен у селу Бресничих код Прокупља 1896. године, а адвокатуром се бавио у Прокупљу, од уписа у именик адвоката при Адвокатској комори у Београду до 1946. године, када је изабран за судију Врховног суда Србије. Његов син Милан Ракић наставио је адвокатску традицију 1960. године у Прокупљу, да би га наследио његов син Иван Ракић.

Ово поглавље садржи биографије 35 чувених адвоката и на најбољи начин репрезентује значај и допринос правозаступника са југа Србије у темељењу и развоју правне државе и грађанског друштва наше земље. Довољно је навести имена и презимена доајена које су аутори уврстили у монографију, па да познаваоци ове правне области увиде на каквој славној традицији је заснован рад Адвокатске коморе Ниш: Димитрије Барбуловић, Стеван Каравезић, Милан Петковић, Александар Слеччевић, Милан А. Слеччевић, Милорад Тасић, Александар Хаџи Пешић, Божидар Хаџи Пешић, Радован Т. Димитријевић, Војислав Рочкомановић, Добривоје Рочкомановић, Боривоје Гојковић Бора, Божидар Вељковић, Божидар Д. Јанковић, Јован А. Аврамовић, Миомир Стојковић, Велибор Л. Кржић, Гаврило Манић, Сениша Бончић, Светислав Ђирић, Бранко В. Лаковић, Љубомир Милосављевић, Димитрије Љ. Милосављевић, Мирослав Радојевић, Живојин Д. Пећић, Јован Ранчић, Александар Благојевић, Душан Рајковић, Милош Гашић, Слободан Крпан. Њихова имена и данас се изговарају с поштовањем, а монографија која се објављује поводом пола века рада Адвокатске коморе Ниш је подсећање на доајене који су пример за углед данашњим адвокатима, не само на југу Србије.

VIII. Адвокати ствараоци – спортисти

Већ из биографија истакнутих адвоката у развоју јавног правозаступништва у ослобођеној Кнежевини Србији, Краљевини Југославији, ФНРЈ и СФРЈ, а посебно на територији Адвокатске коморе Ниш, може се уочити да је реч о изузетним личностима чија интересовања и таленти превазилазе правну област. Стога су аутори монографије оправдано сматрали да је у књигу потребно уврстити и поглавље „Адвокати ствараоци – спортисти”. Цртица у наслову објашњава да се у тексту говори и о ствараоцима у различитим областима, и о спортистима, а истовремено наговештава да међу адвокатима има и тако свестраних личности да успевају да буду одлични у својој примарној професији, узорни књижевници и да се баве спортом на начин који превазилази обичну рекреацију.

Поглавље отвара биографија Алексе М. Лековића, адвоката, шахисте, песника и гуслара, чији животопис подсећа на примере „чојства и јунаштва” Марка Миљанова. Рођен 1936. године у селу Стожер у општини Бијело Поље, Лековић је после успешне каријере у правосуђу у Босни и Херцеговини дошао у Србију, да би 1971. прешао у привреду и био директор неколико нишких предузећа. Адвокатску канцеларију отворио је у Нишу 1994. и радио је веома успешно све до 2011. године.

Особена је и биографија адвоката из Власотинца Зорана Давинића који је био и члан Удружења књижевника Србије. Успешан као адвокат, остао је запамћен по бритком хумору, о чему сведоче и награде: на међународном конкурс за хумор и сатиру добио је три „Златне кациге” – за сатиричну песму, кратку драмску форму и сценарио за стрип. Сарађивао је са радио-станицама, од Скопља и Ниша до Београда, Сарајева и Загреба, а аутор је сценарија за две хумористичке телевизијске серије.

Адвокат Видојко Н. Крстић, рођен 1929. у Буковцу код Беле Паланке, најпре је радио као новинар угледне „Борбе” и био студент Новинарско-дипломатске високе школе у Београду. Она је укинута у време када је Крстић био на трећој години студија, тако да је најпре одслужио војни рок, уписао Правни факултет и по завршетку започео рад у правосуђу. После шест година отворио је адвокатску канцеларију, најпре у Пријепољу, а од 1986. у Нишу, где је успешно радио до средине 2007. године, када одлази у пензију. Куриозитет је да је његов радни век трајао 52 године, од чега 40 у адвокатури, а за то време је објавио и велики број књижевних дела.

Милован Обрадовић, адвокат и фудбалер из славних дана ФК Раднички, рођен је у Сибници 1956. године, а гимназију и Правни факултет завршио је у Нишу. За „Реал са Нишаве” играо је од 1975. до 1985. када је Раднички забележио највеће успехе у првенству Југославије и на међународној сцени, пласиравши се у полуфинале Купа УЕФА. Обрадовић је спортску каријеру завршио у новосадској Војводини 1987. године, да би већ наредне отворио адвокатску канцеларију и био веома успешан и у том послу, до пензионисања 2014. године. Његов син Никола успешно наставља породичну адвокатску традицију.

Небојша В. Петровић, адвокат из Пирота, прославио се и као сликар, а предмет његовог интересовања је и реторика, због чега је на такмичењима у беседништву често био члан жирија и дародавац најбољим беседницима.

Бојан Бончић, адвокат из Ниша, познат је и као успешан стваралац у области уметничке фотографије. Излагао је у земљи и иностранству, а за креативне портрете је и награђиван.

Братислав Стаменковић је још један нишки адвокат који је већ дуго у уметничким водама: његова креативна сфера је музика. Био је гитариста најпознатијих нишких група: „Топ”, „Кербер”, „Мама Рок” и „Галија”, а отварањем сопственог студија за снимање значајно је допринео развоју нишке музичке сцене.

Братислав Тодоровић Браца, адвокат из Прокупља, такође је успешан музичар, од тинејџерских дана рокенрола, до интересовања за цез музику у зрело доба и сарадње са бендом „Kafe Ball”, са којим је снимео ауторски албум „IN C”. Оснивач је првог адвокатског рок бенда „Rock and Law” чији је гитариста, аранжер и корепетитор. Ова група је и званични адвокатски бенд Адвокатске коморе Србије, оформљен одлуком њеног Управног одбора.

Адвокат Слободан Ацић из Ниша, рођен у Одрешници код Блаца, освајач је шест олимпијских медаља на Параолимпијским играма у Њујорку и Сеулу (две сребрне и четири бронзане). На Параолимпијади пласирао се на једно четврто и једно пето место, а пети је био и на Параолимпијским играма у Атланти. На Светском првенству у Гетсборгу освојио је две златне медаље (на 400 м и 800 м), а на Светском првенству у Асену освојио је три сребрне медаље и оборио два светска рекорда (на 800 м, 1.500 м и 5.000 м).

Адвокат Светлана Здравковић из Ниша прославила се и као одбојкашица. Најпре у „ОК Студент”, а затим и као репрезентативка Србије. Била је капитен репрезентације од турнира Република бивше

СФРЈ 1980. до 1985. године, када је окончала спортску каријеру и посветила се правној и адвокатској.

Нишки адвокат Срђан Алексић, рођен у Буштрању код Прешева, бави се сликарством од ране младости и двоумио се између Ликовне академије и Правног факултета. Био је председник удружења „АДЛУН” у Нишу, члан је мултимедијалног друштва „Цар Константин”, а поред сликарства, бави се и пилотажом у спортском ваздухопловству.

Адвокат др Данило Николић из Никшића, Правни факултет је завршио у Нишу. Читав радни век је провео у правосуђу као судија Општинског и Окружног суда у Нишу, а по одласку у пензију се уписао у именик Адвокатске коморе у Нишу 2010. године. Поред правосудне, остварио је и запажену научну каријеру: магистрирао је 1992. године на Правном факултету у Крагујевцу, где је 2001. и докторирао. Аутор је четири књиге из области кривичног права, две из медијског права и педесетак научних радова.

Адвокат др Горан Ђорђевић из Ниша такође се бави и научним радом, а опробао се и у књижевности. Аутор је неколико значајних монографија, једне књиге прича и тридесетак научних радова. Члан је Удружења књижевника Србије.

Адвокат Ђира Стаменковић из Доње Лопушње код Власотинца активно је играо фудбал у младости, а и као пензионер је ангажован у Фудбалском савезу Ниша. Повреда га је спречила да настави каријеру као фудбалер, а фотографија објављена у овој монографији сведочи да је као младић био у истом тиму са Драганом Џајићем и Бором Костићем.

Најмлађи адвокат представљен у овом поглављу је Александар Бељан, познат и као успешан такмичар у триатлону, спортској дисциплини која обухвата пливање, вожњу бицикла и трчање. Учествовао је на значајним тркама у земљи и иностранству, а не пропушта ни маратоне ни полумаратоне, од Ниша и Београда до Валенсије, Букурешта и Будимпеште.

IX. Речи лете, записано остаје, а фотографије сведоче

Поред историографског и публицистичког приступа, монографија „50 година Адвокатске коморе Ниш” има и функцију чувања успомена на своје чланове и њихове активности. Из тог разлога је овој публикацији оправдано додат и Фото албум, не као обичан споменар, већ напротив, као вредна архивска документација. Објављени су скенирани поднесци суду, попут раритетног поднеска Среском суду у Нишу од 12. марта 1942. године адвоката Стевана Т. Стаменковића из Ниша, а затим бројне

фотографије са Скупштина Адвокатске коморе Ниш које су одржане у различитим градовима јужне Србије. Има и свечарских фотографија, али и оних које подсећају на помене преминулим члановима, приказане су репрезентативне просторије Адвокатске коморе Ниш, а такође и Дипломе, Повеље и Плакете које је ова комора добила у новије доба. Заступљене су и фотографије са Изборне скупштине Адвокатске коморе Ниш одржане априла 2022. године, сечење славског колача у присуству епископа нишког Арсенија, градоначелнице Драгане Сотировски и директора Клиничког центра Ниш Зорана Перишића, а на самом крају су и фотографије које сведоче о спортским успесима нишких адвоката.

Х. Чланство

Завршни део монографије представљају драгоцени спискови под насловом „Досадашњи чланови Адвокатске коморе Ниш”, минуциозно сређени по градовима југа Србије азбучним редом, а затим следи кратак текст „Лична карта коморе данас” као увод у актуелни списак „Садашњи чланови Адвокатске коморе Ниш”. Овај именик адвоката драгоцен је савременом читаоцу и као практичан приручник, а за будуће адвокате и научне истраживаче представљаће важно полазиште у писању чланака, научних радова и монографија поводом будућих јубилеја.

На крају, 1346 адвоката – чланова Адвокатске коморе Ниш, лепим гестом показује да брине о будућност професије тиме што је у монографији објављен и списак више од осам стотина адвокатских приправника, будућих колегиница и колега који ступају на пут адвокатуре.

На самом крају представљена је Стручна служба Адвокатске коморе Ниш, Јелена Ристић, Лела Бранковић, Катарина Ристић и Надица Милетић, даме са којима се сусреће свако ко уђе у Нишку комору, тако да га ова монографија припрема и на тај први контакт којим почиње сарадња.

ХІ. Закључна напомена

Заинтересованом читаоцу предочена је и Библиографија коришћене литературе у истраживању и писању ове значајне монографије, не само за адвокатуру, већ и историју града Ниша.

Ауторски тим који чине садашњи и бивши адвокати Оливер Ињац, Мирослав Станковић и Драган Митровић, изванредно је успео да представи развој јавног правозаступништва у Србији, формирање и развој Адвокатске коморе Ниш, налазећи праву меру у методолошком при-

ступу архивској грађи, комбинујући академски и публицистички стил у писању, у зависности од тема које су у монографији обрађене. Њихов рад биће добро полазиште ауторима будућих монографија о Адвокатској комори Ниш, било то у скорој или далекој будућности.

Velibor V. Petković, PhD (philology)

Faculty of Philosophy, University of Niš

FIFTY YEARS OF THE BAR ASSOCIATION OF NIŠ 1972-2002

Summary:

On the occasion of a significant anniversary, half a century since the founding of the Bar Association of Niš, the monograph was published as a valuable testimony of its successful work in turbulent times. The authors of the monograph systematically analyze the abundance of documents, presenting the legal profession in the south of Serbia in a scientifically founded way. An overview of the historical development of the legal profession in Serbia, which restored its statehood after liberation from the Turks in the 19th century, surpasses the regional framework and encompasses much wider scopes of the Serbian area. The first works in the field of law published in Serbia have not been forgotten either, from Jovan Filipović's „Philosophy of Law” of 1839 to Jovan Hadžić's „Civil Code” of 1844, as the young Serbian state was preparing to introduce the work of public lawyers into the legal system along with the adoption of the Constitution and the Law. This was made possible by the Law on Public Advocates, which was passed by the Government of Ilija Garašanin in 1862. Historical shifts, including the socialist political system that did not look favorably on independent vocations such as the legal profession, were also assessed objectively, all the way to our days when the institute of dignity was returned to the legal profession, as well as the passing of the bar exam before registration in the directory of bar associations. The particular value of the monograph on the Bar Association of Niš is the fact the research includes all attorneys at law of Niš, Vranje, Prokuplje, Pirot, Leskovac and Aleksinac through the pages of *Branič*, since 1887. Lists of all lawyers and biographical portraits of the presidents and doyens of the Bar Association of Niš, texts on cooperation with other institutions in Serbia and the world, as well as extensive photographic documentation testifying to the history of the Bar Association of Niš, are all historical treasures.

Keywords: Bar Association of Niš, historical development of the Serbian legal profession, *Branič*, exemplary lawyer biographies, photographs – witnesses of time

УПУТСТВО ЗА АУТОРЕ

Уређивачки одобр часописа „Бранич” моли своје сараднике да текстове за објављивање достављају уважавајући следеће напомене:

I. Текстови не би требало да буду дужи од 16 страница. Страница треба да има 28 редова са око 66 словних знакова у реду, односно укупно око 29.500 знакова, фонт *Times New Roman* 12 pt.

1. Текст треба да буде писан на српском језику, ћирилицом, осим страних речи и речи на латинском језику, које се пишу латиницом и курзивом (коса слова, *Italik*).

2. Текст треба да садржи резиме (сажетак) испод наслова, са основним садржајем и резултатима рада, као и кључне речи (не више од 7 речи) на српском језику, а на крају такође резиме на једном од светских језика, са кључним речима на том језику. Резиме на српском и резиме на страном језику не треба да буду дужи од 20 редова.

3. **Наслов рада** пише се на средини, великим словима (фонт 14). **Наслови унутар рада** треба да имају следећи формат:

- *Први ниво наслова* – на средини; нумерација: римски број (на пример, I, II, III, итд.); прво слово велико, а остала мала.
- *Други ниво наслова* – на средини; нумерација: арапски број са тачком (на пример: 1, 2, 3. итд.); прво слово велико, а остала мала.
- *Трећи ниво наслова* – на средини, курзив; нумерација: мало слово азбуке са затвореном заградом [на пример: а), б), в), итд.]; прво слово велико, а остала мала.
- *Четврти ниво наслова*: на средини; нумерација: арапски број са затвореном заградом [на пример: 1), 2), 3), итд.]; прво слово велико, а остала мала.

Пример:

I. Напомене о ...

1. Основне поставке ...

а) Основни појмови ...

1) Терминологија ...

4. Име, презиме, академска титула и занимање аутора наводе се у левом углу прве странице изнад наслова; у пропратној фусноти, која се означава звездicom, наводи се организација у којој је аутор запослен и звање аутора. У пропратној фусноти треба написати и *e-mail* адресу аутора.

5. Рад се предаје у електронском облику. Уз рад треба доставити поштанску адресу аутора, електронску адресу и телефон за контакт.
6. Уређивачки одбор задржава право да рад прилагоди јединственим стандардима уређивања и правописним правилима српског језика (односно страног језика на ком је сачињен сажетак рада).
7. Објављени и необјављени радови се не враћају.

II. Правила цитирања:

1) **Књиге** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора, наслов дела наведен курзивом, евентуално редни број издања, место издања, година издања, број стране (без додатака попут стр., ст. и сл.); уколико се наводи име издавача, пише се пре места издања.

Примери:

Марко Марковић, *Право ...*, 2. издање, Београд, 2017, 101.

John Johnson, *Law on ...*, 2nd edition, London, 2016, 101.

Када се цитира књига више аутора, њихова имена и презимена раздвајају се запетом.

Књига коју је неко лице приредило као уредник цитира се тако што се након његовог имена и презимена у загради наводи ознака „уредник”, односно одговарајућа ознака на језику на коме је књига објављена.

Код поновљеног цитата књиге наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме, након чега се додаје број стране.

Пример: М. Марковић, 102.

Када се цитира више књига истог аутора, код поновљеног цитирања наводи се прво слово имена са тачком и презиме, а потом се у загради ставља година издања, те број стране.

Пример: М. Марковић (2010), 202.

2) **Чланци** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора, отворени наводници, назив чланка, затворени наводници, назив часописа курзивом, број, година издања, број стране:

Примери:

Марко Марковић, „О неким питањима ...”, *Бранич*, бр. 3–4/2013, 69.

John Johnson, „Legal aspects of ...”, *Law Journal of ...*, Vol. 3, 2017, 101.

Када се цитира чланак више аутора, њихова имена и презимена се раздвајају запетом.

Чланак објављен у оквиру зборника радова или књиге, коју је неко друго лице приредило као уредник, цитира се на следећи начин: име и презиме аутора, отворени наводници, назив чланка, затворени наводници, назив зборника радова односно књиге курзивом, у загради ознака „уредник”, „редактор” и сл. (или одговарајућа ознака на страном језику – „editor” и сл.), име и презиме уредника, евентуално редни број издања, место издања, година издања, број стране.

Када се цитира један чланак одређеног аутора, код поновљеног цитирања се наводи прво слово имена аутора са тачком и презиме, а потом број стране.

Када се цитира више чланака истог аутора, код поновљеног цитирања се наводи прво слово имена са тачком, презиме, потом се у заграду ставља година издања, те број стране.

3) **Прописи** се цитирају на следећи начин: пун назив прописа, гласило у коме је пропис објављен курзивом, број гласила и година објављивања, скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.” и број одредбе.

Пример: Закон о ..., *Службени гласник РС*, бр. 11/2017, 10/2018, чл. 15 ст. 2

Ако ће наведени пропис бити поново цитиран у раду, приликом првог цитирања се, после назива прописа, наводи скраћеница под којом ће се он даље наводити.

Пример: Закон о парничном поступку – ЗПП, *Службени лист РС*, ... Члан, став и тачка прописа означавају се скраћеницама: „чл.”, „ст.”, „тач.”, а параграф скраћеницом „пар.”.

Прописи на страном језику цитирају се на следећи начин: пун назив прописа преведен на српски језик, година доношења односно објављивања, отворена заграда, пун назив прописа на оригиналном језику курзивом, евентуално скраћеница под којим ће се пропис даље наводити, затворена заграда, скраћеница „чл.”, „ст.”, „тач.” или „пар.” и број одредбе.

4) **Извори са Интернета** се цитирају на следећи начин: име и презиме аутора односно организације која је припремила, назив текста, евентуално место и година објављивања, адреса Интернет странице курзивом, датум приступа страници, те број стране.

Приликом поновољеног цитирања извора са Интернета наводи се прво слово имена аутора са тачком и презиме аутора односно назив организација која је припремила текст, назив текста и број стране.

5) Уколико се цитира податак са исте стране из истог дела као и у претходној фусноти, користи се латинична скраћеница *Ibidem*, курзивом, с тачком на крају (или реч *Истио*).

Пример: Ibid. (или: Истио.)

Уколико се цитира податак из истог дела као у претходној фусноти, али су различите стране, користи се латинична скраћеница *Ibid.* (или реч *Истио*), наводи се број стране и ставља тачка на крају.

Пример: Ibid., 21. (или: Истио, 21.)

6) Уколико се цитира текст са више страна које су тачно одређене, оне се раздвајају цртицом, после које следи тачка. Уколико се цитира текст са више страна које се не одређују тачно, после броја који означава прву наведену страну наводи се „и даље” с тачком на крају.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
347.9

БРАНИЧ : часопис за правну теорију и праксу Адвокатске коморе
Србије = Bраниč : Journal of Legal Theory and Practice of the Bar
Association of Serbia / главни и одговорни уредник Мирослав
Пауновић. – Н.с., год. 1, бр. 1 (јан.–март 1991)– . – Београд :
Адвокатска комора Србије, 1991– (Београд : Службени гласник).
– 24 cm

Тромесечно.

ISSN 0353–9644 = Бранич (1991)

COBISS.SR-ID 20883970
